Vodič kroz Belivukov klan (2)

MEKSIKO U BEOGRADU

Intervju: Ivica Đikić, književnik

POKLON IZ SRBIJE ZA HRVATSKE NACIONALISTE

BiH 7 KM; Hrvatska 33 HRK / 4,40 EUR; Makedonija 200 MKD; Crna Gora 3,50 EUR; Slovenija 4,50 EUR

9 770353 802002 16334

VREME

cena 350 RSD

broj 1658

13. oktobar 2022.

NAJVEĆI OD SVIH STRAHOVA

ŽIVOT U SENCI NUKLEARNOG RATA

- Šta su posledice eksplozije atomske bombe
- Zašto ne postoji taktičko nuklearno oružje
- Zbog čega nema cilja koji može opravdati bombu

Čitateljstvo se obaveštava da se u prodaji još mogu naći ove knjige u izdanju nedeljnika VREME

Možete ih kupiti putem interneta na adresi *www.vreme.com/knjige*
Informacije na *prodaja@vreme.com*

VISA MasterCard Maestro DinaCard AMERICAN EXPRESS PayPal

VREME

BROJ 1658
13. oktobar 2022.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnik glavnog urednika
Momir Turudić

redakcija
Željko Bodrožić, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Jovana Gligorijević, Andrej Ivanji (svet), Marija Janković (foto), Jelena Jorgačević, Slobodan Kostić, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milan Milošević, Uroš Mitrović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Zoran Stanojević, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Jelena Zorić

foto dokumentacija
Jelena Mrđa

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektor: Nikola Dragomirović

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

06 Najveći od svih strahova: Život u senci nuklearnog rata

10 Čeka li Rusiju prestrojavanje: "Ramzane, lepotane, samo tako"

13 Rat u Ukrajini: Sukobi i crvene linije

16 Vodič kroz klan Belivuk–Miljković, 2. deo: Meksiko usred Beograda

20 **Protesti "Ženska revolucija": Besne smo i neka smo**

22 Mediji i nasilje prema ženama: Promene koje su započele novinarke i aktivistkinje

25 Nuspojave: Isto, ali sasvim različito

26 Intervju: Ivica Đikić, književnik

30 Crna Gora: Jesen opšteg nezadovoljstva

32 Cementara u Kosjeriću: Sve za profit, profit ni za šta

34 In memoriam: Gorica Nešović

36 **Nelegalna gradnja: Šta sve možete kad ste gradonačelnik Beograda**

40 Valjevo: Kad čvarci imaju festival

SVET

42 Zakulisne radnje rata u Ukrajini: Razmene zarobljenika u naftnoj igri

KULTURA

46 **Pozorišna predstava *Deca*: Mistična snaga ljudskog glasa**

48 Bioskop: *Trag divljači*

50 Izložba: Dijagnoza čovekovog stanja

52 Novi album: Björk – *Fossora*

53 Reizdanja: Haustor – *Treći Svijet*

MOZAIK

56 Kulturna baština: Grad slomljenih arkada

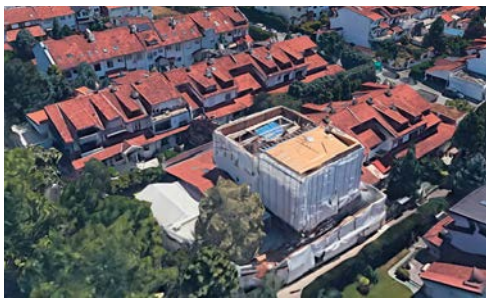
59 Iz ateljea: Jedna nevidljiva uloga

61 Navigator: Telefonske veze bruje

62 Vreme uživanja: Profesor

Protesti "Ženske solidarnosti" možda su i prvi ove vrste na kojima žene nisu skrivale suze, nisu krile da nose traume jer su preživele seksualno nasilje ili uznemiravanje. Na protestima je stvoren prostor gde emocije jesu ženska snaga i niko ih neće zloupotrebiti
JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Opština Novi Beograd nezakonito je ozakonila (legalizovala) nelegalno dograđeni objekat u vlasništvu Aleksandra Šapića na Bežanijskoj kosi iako nisu bili ispunjeni zakonski uslovi da se taj objekat ozakoni, pokazuju dokumenta koja je prikupio BIRN
RADMILO MARKOVIĆ

Milena Marković je i dramska spisateljica, ali roman Deca bi veoma teško mogao biti dramska predstava. Iako u njemu ima jako mnogo ljudske drame, on je pre svega sazdan od emocija koje se valjaju i stižu do nas preko poezije. Zato je zaista pravi izbor da ovo, ako već treba da bude predstava, bude opera, jer je opera od svih izvođačkih vrsta najbliža poeziji
MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Na naslovnoj strani: **Eksplozija atomske bombe nad Nagasakijem**
Fotografija: **Č. Levi**, ***wikipedia.org***

Foto: Srpski filantropski forum

Nacionalni dan davanja

Priznanje Jovani Gligorijević

Jovana Gligorijević, novinarka nedeljnika "Vreme", zaslužila je emisijom "Tabu", u produkciji Televizije Insajder, priznanje Srpskog filantropskog foruma za doprinos dobročinstvu i filantropiji.

"Ona je uz pomoć zanimljivih sagovornika uradila 23 emisije na teme (mobing, seksualno uznemiravanje, sindrom sagorevanja na poslu, prevencija suicida, psihičko nasilje, žrtve tabloida, nasilje u javnom prostoru, depresija kod mladih, nasilje prema LGBT osobama, resocijalizacija bivših osuđenika, ženski alkoholizam...) o kojima se i danas nedovoljno glasno i nedovoljno jasno govori u našem društvu. Ilustrativni prilozi pojašnjavaju problem i odnos društva prema konkretnoj temi, a stručni gosti dodatno pomažu u razumevanju pojmova, načina i uzroka zataškavanja bitnog i pokazuju put kojim probleme o kojima se ne govori ni onoliko često, ni onako iskreno i istinito kako bi ih trebalo rešavati", kaže se u obrazloženju.

Priznanja našoj koleginici i drugim istaknutim donatorima, kompanijama i pojedincima uručena su na svečanosti održanoj u Kolarčevoj zadužbini 9. oktobra, na Nacionalni dan davanja, koji je ustanovljen pre pet godina na inicijativu Srpskog filantropskog foruma i Koalicije za dobročinstvo, koju pored SFF-a čine Fondacija Ana i Vlade Divac, Trag fondacija, Catalyst Balkans, SMART Kolektiv, Forum za odgovorno poslovanje i Privredna komora Srbije.

Razotkrivena laž policije

Pretećeg poziva novinaru ipak je bilo

Na prošlonedeljnom sastanku Stalne radne grupe za bezbednost novinara predstavnik Republičkog javnog tužilaštva potvrdio je da Treće osnovno tužilaštvo u Beogradu nastavlja rad na otkrivanju osobe koja je preko telefona sredinom jula uputila pretnje smrću Dragojlu Blagojeviću, osnivaču i uredniku časopisa "Drvotehnika", a na sastanku je predočen i izveštaj Sektora unutrašnje kontrole Ministarstva unutrašnjih poslova rađen po nalogu tužilaštva zbog sumnje da je unutar policije prikriven ključni dokaz u slučaju, zbog čega je u avgustu prvo odbačena Blagojevićeva krivična prijava.

Naime, nakon teksta "Raspodela sirovina iz državnih šuma pod velom tajni", koji se bavi ozbiljnim malverzacijama u okviru Javnog preduzeća "Srbijašume", Blagojevića je na fiksni telefon pozvala nepoznata muška osoba i poručila mu da će "umreti brzo". Po njegovoj prijavi, tužilaštvo je zatražilo da policija istraži da li je u navedeno vreme, pred ponoć 12. jula, bilo poziva na Blagojevićev kućni telefon i sa kog broja. Međutim, iz Odeljenja kriminalističko-operativne analitike Policijske uprave Beograd stigao je izveštaj u kojem se kaže da u to vreme niko nije pozivao kuću Blagojevića.

Na insistiranja predstavnika novinarskih udruženja u Stalnoj radnoj grupi, zamenik republičkog javnog tužioca je zatražio podatke direktno od Telekoma i u odgovoru je potvrđeno da je Blagojević imao poziv navedenog dana u 23.45.

U zajedničkom saopštenju, novinarska i medijska udruženja zahtevaju od nadležnih da utvrde kako je došlo do skrivanja ključnog dokaza i ko je odgovoran za propust u ovom slučaju i očekuju od MUP-a da sprovede postupak unutrašnje kontrole u skladu sa zakonom i utvrdi ko je odgovoran.

"Zadatak MUP-a je da štiti novinare kojima su upućene pretnje, a ne da opstruira procesuiranje slučaja", naglašava se u saopštenju i dodaje da je neophodno pregledati arhivu kako bi se utvrdilo da li je bilo sličnih "propusta" i u prošlosti.

Trgovina ljudima

Seksualna eksploatacija na prvom mestu

Po statističkom izveštaju Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, seksualna eksploatacija je dominantan vid trgovine ljudima u Srbiji i čini je čak 50 odsto ovog krivičnog dela, dok je na drugom mestu višestruka eksploatacija (17 odsto), a na trećem prinuda na prosjačenje (10 odsto).

Kako prenosi "Politika", prošle godine identifikovano je 46 žrtava trgovine ljudima, uglavnom žena (80 odsto), a od identifikovanih čak 37 su maloletne osobe, a među njima je 94 odsto devojčica.

U novembru i decembru zabeležen je veći broj prijava trgovine ljudima, čemu je doprineo i proaktivan rad Centra, a izdvojene su tri grupne prijave u kojima se navodi sumnja da je neodređen broj stranih državljana iz Indije, Kine i Vijetnama radno eksploatisan u našoj zemlji.

Foto: pxhere.com

S druge strane, srpski državljani koji su žrtve trgovine ljudima u inostranstvu najčešće su eksploatisani u Nemačkoj, a zatim u Severnoj Makedoniji, Švajcarskoj i Mađarskoj.

Foto: Vladimir Sporcić /Tanjug

Pripreme za grejnu sezonu

Premijerka u rolci daje primer

Dok čekamo izbor treće vlade Ane Brnabić, a bliži se 200 dana od održavanja izbora (prošle nedelje oboren je rekord u dužini formiranja izvršne vlasti koji je držala druga vlada socijaliste Mirka Marjanovića, izabrana 184 dana nakon izbora), mandatarka nas priprema za "izuzetno tešku zimu" i "treći svetski rat koji je već počeo". Kako kaže, ona i Vlada Srbije ličnim primerom pokazuju kako se štedi struja.

"Ja sam već juče bila u rolci zato što je u vladi bilo nešto hladnije, a ne želimo da uključimo grejanje ni klimu. Mi i Predsedništvo smo prvi isključili dekorativnu rasvetu na zgradama da bi dali primer i krenuli od nas", izjavila je Ana Brnabić na Televiziji Pink. Naglašava kako su nas rat u Ukrajini, raslojavanja i neodgovornost u Evropskoj uniji, te druge svetske nevolje dovele u tešku situaciju pred nastupajuću grejnu sezonu. Premijerka, naravno, ne spominje svoju i odgovornost naprednjačke vlasti, a da je ima i da je više doprinela ovdašnjim strepnjama građana pred zimu, govori i analiza Edvarda Jakopina i Nataše Čokorilo za časopis "Makroekonomske analize i trendovi (MAT)" – "Efekti poslovanja EPS-a u 2021: Suočavanje sa posledicama nerestrukturiranja". Doslovno se kaže da su sve kvalitativne performanse Elektroprivrede Srbije pogoršane toliko da on predstavlja opasnost za makroekonomsku stabilnost države.

"Javno preduzeće EPS je rapidno pogoršalo sve svoje bilansne pozicije, a učešće u BDP-u zemlje je smanjeno sa 3,42 iz 2016. na 1,38 odsto u prošloj godini. U 2021. EPS je smanjio i bruto dodatu vrednost (BDV) za 35 odsto, ukupan i poslovni rashod EPS-a dvostruko je veći od ukupnog i poslovnog prihoda, smanjen je kapital za 7,4 odsto, gubitak je iznosio blizu 150 miliona evra, a obaveze dostigle tri milijarde evra, dok kumulirani gubitak iznosi 1,7 milijardi", navodi se u analizi koja bi mogla da nosi i naslov "EPS: Suočavanje sa posledicama rada Milorada Grčića i naprednjaka".

Žreb za EURO 2024

Komšijska grupa za prolaz posle 24 godine

Zahvaljujući odličnim rezultatima u poslednjih godinu i po, fudbalska reprezentacija Srbije (na slici dole) raspoređena je u drugu grupu po jačini pred žreb za Evropsko prvenstvo 2024. godine, što se baš isplatilo jer je dospela u grupu koja daje velike šanse da se konačno pojavi na šampionatu najboljih evropskih nacionalnih sastava.

Voljom prošlonedeljnog žreba u Frankfurtu, Srbija je u grupi G sa Mađarskom, Crnom Gorom, Bugarskom i Litvanijom, a za plasman na EURO 2024 potrebno je da zauzme jedno od prva dva mesta. Ili, ako u tome ne uspe, ostaje joj baraž, koji je osigurala osvajanjem prvog mesta u grupi B Lige nacija.

Selektor Dragan Stojković u skladu sa dosadašnjim stavom kaže da o baražu ne razmišlja, već samo o direktnom plasmanu.

"Jedna vrlo otvorena grupa, komšijska. Možemo autobusom, da uštedimo koji dinar, da ne idemo avionom", našalio se Stojković, a kapiten Dušan Tadić je izjavio da smo favoriti za prvo mesto u grupi, ali i da, pošto dobro poznaje konkurente, "sve selekcije zaslužuju respekt i poštovanje".

Ipak, trenutno je pažnja svih u reprezentaciji i oko nje okrenuta ka predstojećem Svetskom prvenstvu u Kataru i od tamošnjih rezultata umnogome će zavisiti sa kakvim će se raspoloženjem dočekati kvalifikacije.

Utakmice kvalifikacija se igraju od marta do novembra naredne godine, a šampionat će uz učešće 24 ekipe biti održan u Nemačkoj od 14. juna do 14. jula 2024. Poslednji put na Evropskom prvenstvu naša reprezentacija (tada SR Jugoslavije) nastupala je 2020. godine sa današnjim selektorom Stojkovićem u ulozi kapitena. ¶

Foto: Milos Milivojević /Tanjug

ŽIVOT U SENCI NUKLEARNOG RATA

Ne postoji ratni cilj dovoljno veliki da opravda trenutnu smrt više desetina i stotina hiljada ljudi – da se ne govori o daljim posledicama. Slučaj je takav da to važi na strani onog ko bude njome pogođen, ali i na strani onih koji bi atomsku bombu upotrebili. Može li se pripremiti za kraj sveta i šta bi se sve tada dešavalo

Jesen je. Priprema se zimnica, aktuelni kovid talas jenjava, a promišljaju se i svi mogući načini da se obezbedi grejanje u dolazećoj zimi. Sa istoka, gde je Ukrajina svojom uspešnom kontraofanzivom povratila deo teritorije, a Rusija formalno anektirala četiri oblasti i istovremeno sprovodi odmazdu zbog rušenja Kerčkog mosta, stižu talasi novih strepnji. Na zapadu analitičari i dalje ne očekuju takozvanu nuklearnu razmenu, ali sada, kao da to priželjkuju, učestalo govore kako je Kremlj spreman za primenu "taktičkog" nuklearnog oružja. Kako se pripremiti za nuklearni rat?

Jedna nuklearna eksplozija zaista nije kraj sveta. Međutim, uz razaranje kakvo ne može da postigne nikakvo drugo oruđe kao i trenutnu smrt desetina, ako ne i stotina hiljada ljudi u blizini epicentra, raznolike grozne i živopisne posledice primene nuklearne bombe, mučno je i zamišljati. Na primer, sveopšte trovanje radijacijom.

Nakon deset minuta kod apsolutne većine direktno izloženih ljudi javiće se mučnina i povraćanje, sat vremena kasnije groznica, potom dijareja i razorna glavobolja, sa opštim opadanjem funkcija organizma, uključujući i jasno vidljiv gubitak kognitivnih sposobnosti zbog koga osoba ne može da pamti, razmišlja i odlučuje. Uz šok i dezorijentaciju, simptomi brzo postaju sve teži i teži, praćeni razornim, neopisivim bolom, otkazivanjem rada organa i konačno i neumoljivo – smrću. Pri izuzetno visokim apsorbovanim dozama radijacije, većim od 8 Greja, smrtni ishod je u ovom periodu očekivan u 99–100 odsto slučajeva, bez obzira da li osoba ima ili nema lekarsku negu (što je i teško očekivati nakon nuklearne detonacije).

Efekti takozvanog trovanja radijacijom, koje se ponekad naziva i akutni radijacijski sindrom, pre svega zavise od primljene doze. Prema skali iz standardnog američkog industrijskog priručnika, ako je apsorbovana doza za celo telo viša od 30 Greja, smrt se, uz još ekstremnije efekte, očekuje u roku od samo jednog dana. No, pri dozama manjim od 6 Greja život je moguće produžiti na mesec do mesec i po dana, a uz lekarsku negu čak i izbeći smrt. Pri dozama manjim od 2 Greja može da preživi čak 95 odsto ljudi, naravno, uz izvesne potonje posledice.

Mada ljudi mogu biti izloženi raznim izvorima radijacije i bez nuklearnog rata (a svaka doza iznad 0,7 Greja smatra se životno opasnom, dok i bitno manje dovode do raznih oblika raka), gorepomenute doze može da izazove takozvano gama-zračenje koje se, kao jedan od brojnih efekata, javlja pri eksploziji nuklearne bombe. Gama zračenje je razorni jonizujući elektromagnetni talas visoke energije i po pravilu oštećuje koštanu srž, dovodi do ubrzane deobe ćelija i do trajnog oštećenja DNK.

BEG OD RADIJACIJE

Efikasna zaštita od gama-zračenja na otvorenom ne postoji. Zato je tokom Hladnog rata usvojena doktrina da se civilno stanovništvo ima štititi sklanjanjem pod zemlju, u takozvana atomska skloništa, gde bi nezavisno od vrste upotrebljenog nuklearnog oružja bilo zaštićeno od mehaničkih posledica udara i potom moglo da sačeka da potencijalna epizoda radijacije prođe. Ulagano je u obrazovanje, informisanje i brze sisteme uzbunjivanja, ali je takav pristup, kad je devedesetih došlo do detanta među velikim silama, strah izvetrio, a opšta obaveštenost o nuklearnoj pretnji sasvim opala, doveo do toga da većina ljudi danas misli kako od radijacije i bombi nema drugog spasa osim duboko pod zemljom.

Moderne studije, zasnovane na shvatanju da dug boravak celokupne populacije pod zemljom nije samo teško, nego i nemoguće organizovati, pokušavaju da pronađu rešenje za delimičnu zaštitu na otvorenom. Ispostavlja se da strategija gde bi se određeni delovi tela, pre svega ključne kosti, gde je najviše koštane srži, zaštitili od gama-zračenja, može biti vrlo uspešna.

Od drugih efekata eksplozije moguće je spasti se i van skloništa. Takozvano beta-zračenje, a koje čine vrlo brzi elektroni i

NEMA DALJE: Atomska kataklizma

Foto: pexels.com

pozitroni nastali pri procesu fisije, može da se zaustavi jednostavnom preprekom – zaustavlja ga nekoliko milimetara aluminijuma. Kad je reč o alfa-česticama, daleko težim produktima (čine ih dva protona i dva neutrona, odnosno jezgro helijuma 4), njih zaustavlja i sama ljudska koža. No, bizarna okolnost je htela da ove čestice ako se udahnu mogu da dovedu do smrti, zbog čega je u uslovima nakon nuklearne detonacije nužno nositi, pretpostavljate, dobro znane zaštitne maske.

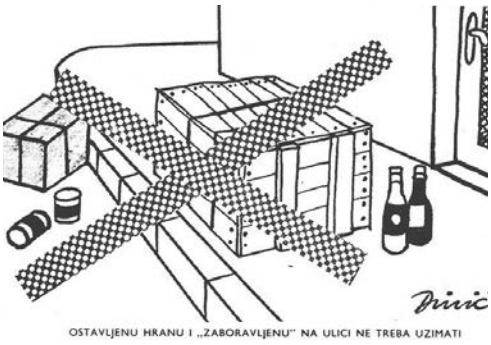
Sama detonacija je praćena ne samo razornim udarnim talasima – koji kidaju sve osim armiranog betona, stvaraju vakuum u zoni udara i potom usisavaju čestice prašine nazad, podižući ih u karakterističnu pečurku – nego i toplotnim talasom koji dovodi do izgaranja svega što je zapaljivo, a kod ljudi dovode do zastrašujućih opekotina koje nije lako tretirati. Jedan od kultnih efekata bombe je i snažan bljesak koji kod ljudi izaziva slepilo, što se u slučaju fuzionih, termonuklearnih bombi može desiti i na rastojanju od 100 kilometara. Ovaj fenomen, često korišćen u filmovima o nuklearnoj apokalipsi, nedavno je jednog lokalnog komentatora (rešenog da opravda primenu "taktičkih" bombi) nagnao da kaže kako je najstrašnija posledica nuklearne bombe pomenuti bljesak.

Mada analizirani u simulacija, knjigama i studijama, sveukupni efekti bombe zapravo ne mogu se jasno predvideti. Jasna gradacija štete postoji ne samo kad je reč o dužini izlaganja i količini zračenja, nego i čitavom nizu drugih faktora – vremenskih prilika, prirodnih prepreka, udaljenosti. Bilo da je reč o direktnoj izloženosti i neposrednom stradanju ili udaljenim radioaktivnim kišama koje bi vetrovi razneli širom kontinenta, uništenju voda i zemljišta, dugoročnim zdravstvenim problemima, kao i nemerljivim ekonomskim posledicama, detonirana nuklearna bomba znači samo jedno – zlo za milione ljudi. No, bombu je sasvim moguće preživeti i potom se prilagoditi na novi, nešto sumorniji svet, pod uslovom da niste tako loše sreće da se u zao čas nađete blizu epicentra eksplozije.

KILOTONE I MEGATONE

Ključno je pitanje, naravno, koliko blizu? Nuklearna oružja današnjice grubo »

POVRATAK U HLADNI RAT: Uputstva za preživljavanje iz 1967.

OSTAVLJENU HRANU I „ZABORAVLJENU" NA ULICI NE TREBA UZIMATI

S MASTI SE SKIDA GORNJI SLOJ OD TRI SANTI-

se mogu podeliti prema fizičkom procesu koji dovodi do eksplozije. Tradicionalne bombe, kakve su jedini put u ratnim uslovima upotrebljene u Hirošimi i Nagasakiju, zasnivaju se na procesu fisije, što je naziv koji su fizičari dali cepanju atoma. Ovaj fascinantni proces, koji pokreće i civilne nuklearne reaktore, prirodno je svojstven teškim i nestabilnim atomskim jezgrima, kakvi su izotopi uranijuma i plutonijuma. U prirodi se mnogi takvi izotopi sami od sebe raspadaju i oslobađaju energiju (što je prirodna radioaktivnost).

Neposredno pred Drugi svetski rat, grupa istraživača u raznim zemljama ustanovila je da se, ako se takav radioaktivni materijal stavi na dovoljno veliku gomilu, što je kritična masa, dolazi do procesa lančane reakcije, kada cepanje jezgara samo sebe "hrani" i oslobađa neverovatnu energiju. Tako funkcionišu sve fisione bombe. Njihova snaga se obično meri količinom običnog TNT eksploziva koja je potrebna da izazove ekvivalentnu eksploziju – tako je u Hirošimi detonirana bomba koja je uporediva sa eksplozijom 15.000 tona TNT-a, pa se zato kaže da je ta bomba imala snagu od 15 hiljada tona, odnosno od 15 kilotona.

Fuzija je sličan proces, zasnovan na delovanju interakcija u atomskom jezgru, ali laički rečeno, sasvim suprotan fisiji – ova takođe prirodna pojava, koja se stalno odvija na zvezdama, ne podrazumeva da se cepaju teška radioaktivna jezgra, već da se lagana, najlaganija jezgra u prirodi, atoma izotopa vodonika, spajaju u veća, jezgra helijuma. Pri ovom procesu nema radijacije kao kod fisije, ali je priroda htela da ovaj proces bude izuzetno energetski izdašan jer se tokom njega oslobađa hiljadama puta veća energija. Čovek ne uspeva da za civilne potrebe upotrebi fuziju i da samo od vodonika stvara energiju, mada ima mnogo pokušaja, ali od pedesetih godina 20. veka i SAD i tadašnji SSSR, a sada Ruska Federacija, mogu da naprave nekontrolisanu fuziju i zato poseduju takozvane fuzione ili termonuklearne bombe.

Ove bombe zahtevaju za detonaciju tako visoku temperaturu da ih nema prirodno na Zemlji, osim, pretpostavljate, pri detonaciji pomenutih fisionih bombi. Zato svaka od njih kao upaljač koristi staru atomsku bombu, pa su i kod njih prisutni radijacioni efekti. Njihova snaga je pritom hiljadama puta veća. Najveća bomba koja je ikada primenjena u nuklearnoj probi je sovjetska Car bomba, detonirana 30. oktobra 1961. godine na severnom ostrvu Nova zemlja. Njena snaga je bila veća od 50 miliona tona TNT-a, pa se kaže da je to bila bomba od 50 megatona (bomba je inače projektovana da izazove snagu od 100 megatona, ali je testirana samo sa pola snage).

I dok su fisione bombe u stanju da razore jedan grad od stotinak hiljada stanovnika, megatonske fuzione bombe mogu da unište čitave regije ili velike, milionske gradove. Spisak mogućih posledica njihove primene je zastrašujući, a u slučaju "nuklearne razmene" mogao bi da dovede do planetarnih efekata kao što je nuklearna zima, kad bi život za čoveka i većinu živih vrsta bio teško moguć. Kako su se na sceni pojavile tokom trke u naoružanju SAD i SSSR, razvijen je niz strategija o udaru i protivudaru koji će s vremenom prerasti u vojnu doktrinu o uzajamnom totalnom uništenju, poznatu kao MAD (*mutual assured destruction*). Ova dogma, po kojoj nijedna strana neće lansirati svoje projektile znajući da je očekuje isti takav odgovor, dovela je do toga da aktivni deo arsenala koje isporučuju strateški bombarderi, podmornice i interkontinentalni balistički projektili

bude uzajamno naciljan, ali i da svet ne potone u nuklearni sukob.

PAKLENI ARSENALI

U novim okolnostima, popis ovih groznih oružja ponovo je, kao u Hladnom ratu, postao svakodnevica, poput broja zaraženih kovidom. Verovatno znate da, prema podacima Asocijacije za kontrolu oružja (ACA), od 13.080 nuklearnih bojevih glava na svetu više od 90 odsto pripada dvema najvećim nuklearnim silama – SAD i Ruskoj Federaciji. Preostale nuklearne sile, njih 7, imaju sve zajedno manje od 1300 bojevih glava.

Mada je rat u Ukrajini prizvao nuklearne demone, okolnosti danas su bitno drugačije nego u Hladnom ratu. Arsenali su daleko manji. Ukupan broj nuklearnih oružja je danas bar pet puta manji nego početkom osamdesetih godina, a smanjio se zahvaljujući NPT sporazumu protiv širenja nuklearnog arsenala i sedam sukcesivnih sporazuma o njegovom smanjenju koje su dve supersile potpisale. Poslednji, "Novi START" sporazum, još uvek je na snazi i ograničava broj nuklearnih bojevih glava koje mogu biti strateški raspoređene na 1550.

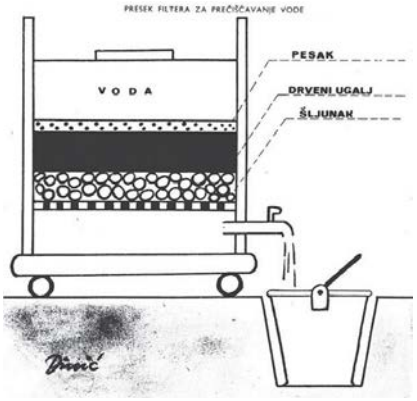
U skladu sa tom regulativom, a prema podacima iz novembra 2021. godine, Ruska Federacija trenutno poseduje najviše nuklearnih bojevih glava na svetu, čak 6257. Od toga je po sporazumu 1760 "penzionisano" i na čekanju za dekomisiju, 4497 se čuva u strateškoj rezervi, a 1458 je strateški raspoređeno. Na drugoj strani, SAD imaju 5550 nuklearnih bojevih glava, od čega je za dekomisiju viđeno 1800, u rezervi je 3750, a strateški je raspoređeno 1389.

Nakon pola godine sukoba u Ukrajini, razmena diplomatskih i onih drugih izraza između Istoka i Zapada pokazala je da do opšteg nuklearnog rata i "nuklearne razmene" apokaliptičnih arsenala vrlo verovatno neće doći. U većini analiza trenutno zveckanje nuklearnim oružjem objašnjava se željom ruskog predsednika da zaustavi seriju poraza i poveća ulog u

TOPLA VODA I SAPUN DOVOLJNI SU DA BI SE S KONZERVI SKINULA RADIOAKTIVNA PRAŠINA

Ukrajini, a pojedini analitičari smatraju i da Putin tako želi da sebi podigne cenu na domaćem terenu. Međutim, ne treba zaboraviti da je Rusija predugo nuklearna sila da ne bi razumela šta to znači, a i pravila kada se ovo oružje koristi su dosta jasno postavljena još od 1961, kad je Novu zemlju natkrilio termonuklearni bljesak.

MRTVA STRATEGIJA

"Mi ćemo poginuti, ali ćemo ih sve potopiti", izgovorio je 27. oktobra 1962, tokom Kubanske krize, kapetan sovjetske podmornice B-59 Valentin Savitski, spremajući se da lansira nuklearni protivudar. Nakon sumnji svog prvog oficira, Savitski je počeo da se premišlja, popustila ga je rešenost i počeo je da okleva. Na kraju je pristao da izroni i proveri o kakvoj vrsti napada je reč. Kada je ustanovljeno da je reč o merama američke pomorske blokade, pretnja se stišala, a svet nije utonuo u nuklearni rat.

Procedura lansiranja u Kremlju podrazumeva da odluku donosi ruski predsednik, koji ovo naređenje izdaje putem kofera koji se po planini na Kavkazu naziva "Šeget". Ovaj kofer aktivira bezbednosni sistem za lansiranje koji se, takođe po ruskoj planini, naziva "Kazbek". Ruski generalštab na ovaj način prima naređenje, ali u Rusiji postoje dva paralelna mehanizma lansiranja. Pored "Kazbeka" 1980-ih razvijen je i "Perimetar" – automatski sistem za lansiranje ruskog nuklearnog arsenala.

Naime, tokom osamdesetih godina, Kremlj je bio zabrinut da bi se Amerikanci mogli odlučiti na ograničenu razmenu i tako zaobići MAD, a zbog koga obe strane neće da aktiviraju svoj arsenal, sa idejom da jednim projektilom gađaju Moskvu i obezglave sovjetsko rukovodstvo kako ne bi došlo do uzvratnog udara. Zato je sovjetski pukovnik Crvene armije Valerij Jarinič, u saradnji sa brojnim sovjetskim institutima, razvio automatski sistem koji sam prepoznaje da je SSSR nuklearno napadnut i bez ljudske intervencije odgovara protivudarom. Sistem zvaničnog naziva "Perimetar" i danas postoji, a na Zapadu se morbidno naziva "Mrtva ruka".

Razmere su, nažalost, često pobrkane i jastrebovi rata, među njima i domaći, ne uviđaju razliku između svakako užasne ratne štete i smrti koja se najednom meri u stotinama hiljada, kakvu bi "Mrtva ruka" mogla da izazove. Rečiti primer Japana u Drugom svetskom ratu podseća da zapravo nije moguće ratovati nakon primene nuklearnog oružja. Ne postoji ratni cilj dovoljno veliki da opravda trenutnu smrt više desetina hiljada ljudi, da se ne govori o daljim posledicama. Slučaj je takav da to važi na strani onog ko bude njome pogođen, ali i na strani onih koji bi bombu upotrebili.

Nuklearna diplomatija se suštinski razlikuje od konvencionalnog međunarodnog dijaloga. Sa jedne strane, to je govor sile kojoj nema presedana, a sa druge, on se isključivo odnosi na silu – ako vas u pogledu bezbednosti svi moraju shvatiti smrtno ozbiljno, nuklearni status retko donosi neke praktične ili ekonomske koristi državama. Da je drugačije, Indija i Pakistan bi imale daleko više ekonomske koristi od svojih bombi, da ne govorimo o Severnoj Koreji. Bomba je sigurna zaštita od nuklearnog napada ili nekog ekvivalentnog totalnog uništenja. Govori Vladimira Putina sukcesivno podsećaju na to da od nje neće odustati, ali ne znače istovremeno da bi se primenila za neki manji cilj.

ZARAZA X

Mada se o tome onoliko diskutuje, u tom smislu ne postoji famozna "taktička" bomba. Ideja da se neki delovi arsenala proglase taktičkim oružjem i da se razmatraju za primenu u konvencionalnom ratu, inače najpopularnija u analizama u Velikoj Britaniji, razvila se na Zapadu. U SAD, gde je devedesetih ustanovljena i doktrina da se bomba može upotrebiti i protiv nenuklearne zemlje, ako je reč o teroristima, ova ideja je ovaploćena u analizi koju je pre četiri godine američko Ministarstvo odbrane uradilo uvodeći pojam substrateškog nuklearnog oružja. Analiza poznata kao "Nuclear Posture Review" zapravo ukazuje da je i takva primena, mada manjeg obima, daleko od taktičke – za nju je moguće odlučiti se u uslovima gde se ceni da će gubici konvencionalnog rata imati efekte manjeg nuklearnog, a potonji efekti će biti sasvim dugoročni i strateški.

Mesec dana posle nuklearne eksplozije koja se dogodila 9. avgusta 1945. godine u Nagasakiju, gde su sve zgrade u dvadeset kvartova bile sravnjene sa tlom u prečniku od jednog kilometra oko nulte tačke, stigli su prvi američki novinari. Smrtnost je iznosila 96,7 odsto među ljudima koji su spaljeni pri širenju vatrene lopte, 96,9 odsto među žrtvama sa teškim spoljnim povredama i 94,1 odsto među žrtvama koje nisu imale očiglednih oštećenja. Kilometar dalje efekti atomskog udara bili su sve slabiji – uništeno je 80 odsto objekata, dok je broj preživelih bio nešto veći.

"Ovde zaraza i dalje odnosi živote", napisao je ratni izveštač i dobitnik Pulicerove nagrade Džordž Veler, došao je u grad 7. septembra i napisao prve novinske izveštaje koji su, mada se tada nije znalo za efekte radijacije, prikazali razmere atomskog razaranja. "Muškarci, žene i deca bez ikakvih vidljivih znakova povreda svakodnevno umiru u bolnicama. Oni su prethodnih nedelja hodali unaokolo misleći da su srećno izbegli smrt. Lekari iskreno priznaju da ne mogu da odgonetnu uzrok ove pošasti. U jednoj bolnici je od 343 bolesnika do sada preminulo 200 ljudi. Svi oni su mrtvi, usmrćeni atomskom bombom, ali niko ne zna zašto. Za nekoliko dana se očekuje dolazak 25 Amerikanaca koji će ispitati lokaciju koju je pogodila bomba. Japanci se nadaju da će oni doneti odgovore o zarazi X." ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

“Ramzane, lepotane, samo tako”

Posle kritika čečenskog poglavara, iznošenje optužbi na račun vojske spustilo se na nivo rukovodilaca ruskih regija, pa čak i okupiranih ukrajinskih teritorija. To su učinili mnogi gubernatori, a najdalje je otišao Kiril Stremousov, zamenik šefa administracije Hersonske oblasti postavljen iz Moskve, svojom izjavom da bi, kako mnogi kažu, ministar odbrane koji je dopustio takvo stanje stvari trebalo, kao oficir, da se ustreli

Eksplozija na Krimskom mostu u subotu i rusko raketiranje svih većih ukrajinskih gradova u ponedeljak skoro da su u potpunosti potisnuli u zaborav druge značajne događaje proteklih desetak dana. A događalo se i promenilo mnogo šta.

Povlačenje ruske vojske na čak tri dela ratišta (1. oktobra iz Limana u Donjeckoj oblasti, a u narednim danima duž leve obale reke Oskol u Harjkovskoj oblasti i, naročito, duž zapadne obale reke Dnjepar u pravcu Hersona na jugu), kao i, blago rečeno, veliki problemi u toku sprovođenja “delimične” mobilizacije ne samo da se nisu mogli sakriti, već naprotiv, zahvaljujući socijalnim mrežama mogli su se pratiti u direktnim prenosima.

Svako je izveštavao o svome: oficiri i vojnici na ratištu – o ukrajinskoj kontraofanzivi i premoći; mobilisani rezervisti – o anarhiji, masovnom pijanstvu i tučama u prihvatnim i tranzitnim centrima sa nemogućim uslovima smeštaja, zarđalom naoružanju koje su dobili i misterioznom odsustvu u vojnim magacinima elementarne individualne opreme koja im sleduje, počev od šlemova i zaštitnih prsluka do donjeg veša; članovi porodica – o svojim boljkama, od poziva za mobilizaciju koji su često upućivani starcima i invalidima, sve do potrebe udruživanja radi prikupljanja novca za nabavku nedostajuće opreme za njihove najmilije, od šlemova do gaća.

Ova bura nezadovoljstva ubrzo se proširila na kanale i objave propagandista i pristalica rata koji, prema zapažanju “Njujork tajmsa”, često pružaju mnogo detaljniju i tačniju sliku događanja nego Ministarstvo odbrane Rusije. Inače, prema zapažanju istog lista, ova “pisalačka bratija” nije sasvim koherentna i uslovno se može podeliti makar na dve grupacije.

Prvu čine tzv. “ratni reporteri”, koji se opet dele na one koji rade u državnim glasilima i vezani su za ratne jedinice, ali istovremeno vode i vlastite telegram-kanale, te na one koji ne rade direktno za državu i zato mogu da deluju nezavisnije, koristeći lične veze za dobijanje informacija i pristup zonama ratnih dejstava.

Drugu grupaciju čine tzv. “vojni analitičari”, neki sa milionskim brojem pretplatnika, većinom penzionisani oficiri sa vezama u vrhovima vojske i bezbednosnih struktura, čija ponekad različita gledišta i interese zastupaju i čiju podršku uživaju. Sve do sada potpuno posebnu figuru u okviru ove grupacije je predstavljao Igor Strelkov (alijas Igor Girkin), od 1996. do 2013. godine oficir Federalne službe bezbednosti Rusije, zatim jedan od najzaslužnijih za uspostavljanje “narodnih republika” na istoku Ukrajine, pa čak jedno vreme i komandant vojske jedne od njih (Donjecke), a i naš “dobar poznavalac” jer je “zanat”, između ostalog, pekao na srpskoj strani u bosanskom ratu, o čemu je napisao i uspomene. Njegova pak posebnost se ogleda u tome da je skoro od samog početka rata u Ukrajini, koju inače ne priznaje za državu i čije uništenje svesrdno traži, jedino on oštro kritikovao ruski vojni vrh zbog nekompetentnosti i počinjenih grešaka, označavajući ih kao sistemske i stalno oslovljavajući ministra odbrane Rusije Sergeja Šojgua (nikada nije služio vojni rok) ne po imenu i prezimenu, već isključivo kao “maršala od šperploče” zbog jednom održane, pod pokroviteljstvom Šojgua, rekonstrukcije juriša sovjetskih trupa na kopiju berlinskog Rajhstaga koja je za tu priliku bila izrađena od pomenutog materijala u Parku “Patriot” blizu Moskve.

POPLAVA KRITIKA

Sada je Strelkov-Girkin prestao da bude usamljeni jurišnik, jer su mu se posle neuspeha ruske vojske otvorenoj kritici vojnog vrha pridružile obe grupacije “ratnih reportera”, a jedan od njih se usudio kritikovati i samog Putina, navodeći da je od strane Kremlja licemerno pozivati na okupljanje oko ruskog predsednika, ako on nije u stanju da komentariše važne događaje kao što su potapanje krstarice “Moskva”, razmena pripadnike puka “Azov” ili poraz na Harkovskom ratištu. Zatim su se učešća u kolu prihvatili i državni TV propagandisti, uključujući glavne – Margaritu Simonjan i Vladimira Solovjova. Pri tome je Solovjov izražavao posebno negodovanje zbog haosa u sprovođenju “delimične” mobilizacije, uključujući nedostatak opreme za mobilisane rezerviste (prema sada naprasno izniklim podacima, za iznošenje i prodaju opreme i materijala sa vojnih skladišta ponekad su se koristili čak i teški kamioni “Kamaz”), dodavši da je “došlo vreme da se kaže istina”.

Istovremeno su se napadu na vojni vrh po prvi put pridružili državni funkcioneri i ljudi bliski Putinu. Signal za start je dao poglavar Čečenije Ramzan Kadirov, koji je i ranije znao da bude “oštriji” u pogledu načina vođenja rata protiv Ukrajine, ali se uzdržavao od kritike na račun dva glavna vojna lica – ministra

MA, KO KRITIKUJE: V. Putin i S. Šojgu
Foto: AP Photo

Šojgua i načelnika Generalštaba Gerasimova. Posle povlačenja ruskih snaga iz Limana, osuo je paljbu po komandantu tog dela ratišta generalu Lapinu, istovremeno saopštivši da je blagovremeno upozorio generala Gerasimova na nekompetentnost Lapina, ali bez rezultata. Dodao je još: "Ne boli to što Lapin nema pojma, već to što ga odozgo pokrivaju rukovodioci u Generalštabu. Da je moja volja, ja bih Lapina raščinio do redova, oduzeo mu odlikovanja i sa automatskom puškom u rukama poslao na prvu liniju da krvlju spere svoju sramotu." I on se izjasnio o potrebi za istinom, "ma kako gorka bila", a smesta ga je podržao "Putinov kuvar" Jevgenij Prigožin, koji je poručio čečenskom lideru: "Ramzane, lepotane, samo tako."

Posle takve kritike na adresu Gerasimova, makar i posredne, očekivala se reakcija Vladimira Putina, jer se do sada nije mogla ni zamisliti sama mogućnost takvog javnog napada na visoke vojne zvaničnike. Reakcija je usledila posle samo par dana – Kadirov je saopštio da mu je ruski predsednik lično čestitao rođendan i unapredio ga u čin general-pukovnik Rosgvardije (žandarmerije). Verovatan glavni razlog takvog postupanja ruskog predsednika sa iznenađujućom otvorenošću je razotkrio jedan od ruskih listova – samo Kadirov obezbeđuje mir u Čečeniji.

Maltene odmah posle istupanja Kadirova, rusko ministarstvo odbrane je, istina prećutno, priznalo najnovije neuspehe u Ukrajini – na brifingu je novinarima bila prezentovana mapa iz koje je proizlazilo da je na Hersonskom ratištu ruska vojska za samo jedan dan bila prinuđena da se povuče za 30 km.

I skoro istovremeno, kritika na adresu ruskog vojnog rukovodstva čula se u ruskoj Dumi, baš na sednici na kojoj se glasalo o pripajanju Rusiji okupiranih ukrajinskih teritorija – probleme u ruskoj vojsci spominjali su lideri skoro svih poslaničkih frakcija. Lider komunista Genadij Zjuganov je govorio o izgubljenim bitkama, a Leonid Sluckij, naslednik Žirinovskog, o sramoti vezanoj za nedostatak uniformi i naoružanja za mobilisane rezerviste. Vojni vrh je počeo da brani, radi očuvanja javnog morala, predsednik Dume Volodin (autor formule "Ima Putina – ima Rusije, nema Putina – nema Rusije"), ali ga je ućutkao predsednik Odbora za odbranu i bivši zamenik ministra odbrane Andrej Kartapolov, koji je pozvao vojni vrh da "prestane da laže", dodavši da "narod zna sve".

POZIV NA SAMOUBISTVO

Već sutradan je optužio svoje bivše rukovodioce da nisu operativno reagovali na iznete kritike, a nešto kasnije se saznalo da su on i predsednik Odbora za bezbednost Vasilij Piskarjov uputili glavnom državnom tužiocu pismo sa zahtevom za utvrđivanje okolnosti u vezi sa snabdevanjem vojske. Krajem prošle nedelje nivo dozvoljenosti za iznošenje optužbi na račun vojske se spustio još niže – do nivoa rukovodilaca ruskih regija, pa čak i okupiranih ukrajinskih teritorija. To su učinili mnogi gubernatori, a najdalje je otišao zamenik šefa administracije Hersonske oblasti Kiril Stremousov, postavljen od strane Moskve, svojom izjavom da bi, kako mnogi kažu, ministar odbrane koji je dopustio takvo stanje stvari trebalo, kao oficir, da se ustreli.

Po mišljenju poznatog ruskog vojnopolitičkog analitičara Jurija Fjodorova, tzv. "kremaljske kule" su se i do sada međusobno sudarale u borbi za vlast, za uticaj na Putina i za resurse – birokratske i ekonomske u prvom redu. Sada je zbog rata sve to izašlo na površinu, i to što igrači koji ne spadaju u "prvu ligu" dozvoljavaju sebi da kritikuju Šojgua svedoči o tome »

"LEPOTAN" PROTIV VOJNOG VRHA: Ramzan Kadirov
Foto: AP Photo

da ceo sistem vlasti počinje da puca. To nije dobar signal za Rusiju, jer su sukobi u višim slojevima nomenklature u svoje vreme bili glavni uzrok raspada kako carske Rusije tako i Sovjetskog Saveza. Uz vrlo visok stepen verovatnoće može se reći da se sada traže žrtveni jarci koji će biti okrivljeni za poraze na frontu. Odgovor na pitanje o krivici može biti samo jedan: kriv je Putin, krivi su i njegovi generali. Putin je pokrenuo rat za koji Rusija nije bila spremna, a njegovi nekompetentni generali nisu imali dovoljno hrabrosti da mu kažu da armija ne može da ratuje.

Sve to, po mišljenju većine posmatrača, ne mora da znači brz završetak karijere Sergeja Šojgua, i to ne samo zbog prisnog prijateljstva koje ga je dugi niz godina vezivalo za Putina, sve do zajedničkih odlazaka na odmor u tajgu u Tuvi, odakle je Šojgu poreklom, i, kako se priča, takođe zajedničkog druženja sa šamanima. Kako navodi poznati ruski politikolog i novinar Andrej Koljesnikov, Putin nikada i nikoga nije "skidao" pod valom kritike, pa ako bi sada otpustio Sergeja Šojgua i/ili načelnika Generalštaba Valerija Gerasimova, to bi za njega bilo istovetno sa potpisivanjem priznanja vlastite nesposobnosti.

POUKE JEDNOG PARADOKSA

Inače, karijera Sergeja Šojgua je stvarno neobična već i po tome što njemu pripada rekord dugovečnosti u vladi Ruske Federacije – uz jedan kraći prekid proveo je u njoj skoro trideset godina, prvo kao ministar za vanredne situacije, a zatim kao ministar odbrane. Rođen je 1955. godine u Tuvinskoj autonomnoj oblasti na istoku Rusije, u mešovitoj porodici od oca Tuvinca i majke Ruskinje (čiji su rođaci poreklom iz Ukrajine). U detinjstvu je bio prilično nestašan, često je ulazio u fizičke obračune sa vršnjacima, a ponekad bio i organizator međuškolskih tuča po principu "zidom na zid", zbog čega je od drugova dobio nadimak "Šejtan".

Po nagovoru roditelja upisao je Građevinski fakultet u Krasnojarsku i nakon diplomiranja od 1977. do 1988. godine radio u struci, postavši na kraju direktor ne baš malog građevinskog preduzeća. Kao što se to često dešavalo u doba SSSR, kao perspektivan mladi kadar premešten je na rad u partijske organe, a 1990. godine ponuđen mu je posao u Moskvi u Državnom komitetu za arhitekturu i građevinarstvo. Taj posao je za Šojgua bio neizdržljivo dosadan, pa je počeo da razmišlja o povratku u zavičaj. Međutim, umešao se slučaj koji mu je promenio ceo život. U proleće 1991. godine Šojgu je prihvatio da stane na čelo Ruskog korpusa spasilaca, nove organizacije koju je pola godine pre toga stvorio izvesni Aleksandar Ščerbakov (prema tvrdnji novinara ruskog "Forbesa", on je ubedio Borisa Jeljcina u neophodnost njenog osnivanja bukvalno u ve-ceu, dok su tamo bili istim poslom).

Na početku postojanja nove spasilačke organizacije ona nije imala ni prostorije, ni osoblje, ni plan delovanja, ali je u avgustu 1991. godine Šojgu podržao Jeljcina u vreme antigorbačovljevog puča. Ubrzo posle toga postao je predsednik novoosnovanog Državnog komiteta Ruske Federacije za poslove civilne odbrane, vanredne situacije i likvidaciju posledica prirodnih katastrofa, staviviši pod svoju kontrolu 20.000 ljudi sa svim njihovim naoružanjem i infrastrukturom. Već 1994. godine Državni komitet je transformisan u Ministarstvo za vanredne situacije, a Šojgu je postao njegov šef. U narednim godinama kapaciteti tog ministarstva su rasli iz godine u godinu, ali je rasla i popularnost mladog ministra, i to, po skoro opštem mišljenju, potpuno zasluženo – njegovu efikasnost u rukovođenju poverenim resorom na prostoru od devetine zemaljskog kopna dopunjavali su pristupačnost, skromnost i nesumnjivi lični šarm. Tako je u turbulentna doba devedesetih godina sa neprekidnim nizom "prolaznih" premijera i ministara Šojgu postao u očima javnosti oličenje kakve-takve stabilnosti makar jednog dela vlasti.

Rejting Šojgua je nastavio da raste i u Putinovim očima nakon njegovog dolaska na vlast, pa je u maju izborne 2012. godine nakratko bio prekomandovan iz ministarske fotelje na položaj gubernatora Moskovske oblasti, da bi već novembra te godine bio postavljen za ministra odbrane Rusije. Prema kasnijoj zvaničnoj oceni koja više liči na hvalospev, Šojgu je tada nastavio kardinalnu reformu oružanih snaga koju je započeo njegov prethodnik Anatolij Serdjukov (smenjen zbog korupcionaškog skandala u koji je bila umešana jedna od njegovih najbližih saradnica u ministarstvu), te za kratko vreme suštinski poboljšao do tada opalu moralnu klimu u vojsci i bio od nje prihvaćen kao svoj. Bitno je povećao borbenu gotovost i osposobljenost trupa, poboljšao i proširio vojni obrazovni sistem, te čak osnovao ruske Arktičke snage, težeći da drugu oružanu silu sveta pretvori u armiju za 21. vek.

Koliko je stvarno uspeo u tome, svedoči veći deo ovog članka. Uostalom, to važi i za njegovog prvog podređenog, načelnika ruskog Generalštaba Valerija Gerasimova, tvorca tzv. "doktrine Gerasimova" o kome je komandant oružanih snaga Ukrajine Valerij Zalužnij u intervjuu američkom nedeljniku "Tajm" pre manje od mesec dana izjavio doslovce sledeće: "Učio sam od Gerasimova. Čitao sam sve što je ikada napisao. On je najpametniji od ljudi."

Ovaj paradoks i njegove pouke nesumnjivo zaslužuju posebno razmatranje. ¶

ILIJA VUKELIĆ

Sukobi i crvene linije

Ruska vojska još uvek nije pronašla dobar odgovor na ukrajinske ofanzive u kojima je ostala bez velikog prostora u Harkovskoj i Hersonskoj oblasti. Linija fronta je stabilizovana uvođenjem ruskih rezervi i zato što su ukrajinske snage ostale bez zamaha posle nedelja vrlo aktivnih dejstava

ODMAZDA: Rusko raketiranje Kijeva i drutgih ukrajinskih gradova
Fotografije: AP Photo

Problemi na frontu podstakli su ruski politički vrh na niz poteza koje SAD prepoznaju kao indicije da se razmišlja o primeni nuklearnog oružja. Kao verovatni scenario vidi se mali broj dejstava po vitalno važnim elementima sistema rukovođenja i komandovanja ukrajinske vojske. Indicije da se prepoznaje realni rizik su neke američke mere za "pripitomljavanje situacije" poput poruka da se za sada neće ukrajinskoj artiljeriji poslati rakete MGM-140 ATACMS dometa do 300 km. Do sada su M142 HIMARS korišćeni u osnovnoj nameni višecevnog lansera sa paketima od šest raketa GMLRS dometa 70-80 km.

Ukrajinci nikada nisu krili da žele one dalekometne rakete, koje bi vođene sistemom satelitske navigacije (GPS) precizno pogađale izabrane ciljeve daleko iza linije fronta. Obećali su da će pitati Amerikance za saglasnost gde da se koriste, ali rat se vodi i ko zna da li bi se u praksi model *dvostrukog ključa* uvek dosledno primenio.

ARTILJERIJA, AVIJACIJA I DIVERZANTI

Oznaka rakete ATACMS znači "armijski taktički raketni sistem" i to se odnosi na američki pogled na njenu namenu. U ratu u Ukrajini bila bi strategijsko sredstvo jer bi udarima po dubini razmeštaja ruske vojske promenila odnos snaga. Na primer, ruska avijacija bila bi ugrožena na lokacijama baziranja i morala bi se premestiti na aerodrome u dubini Rusije. Realni taktički radijus glavnog sredstva vatrene podrške jurišnika Su-25 u letovima na malim visinama (zbog izbegavanja PVO i otkrivanja radarima) sa najčešće viđenim borbenim teretom od nekoliko petocevnih lansera nevođenih raketnih zrna –13 kalibra 130 mm – nije mnogo veći od 300 km. S obzirom da piloti Su-25 izvršavaju dve trećine letova borbenih aviona, posledice po podršku bile bi dramatične.

Udaljene baze nisu pogodne ni za avione kao što su frontovski bombarderi Su-34 i Su-24 i višenamenski Su-35 i Su-30 jer iako je njihov taktički radijus veći, udaljenost između baza i fronta ograničila bi njihovo prisustvo, posebno lovaca u zoni patroliranja u kojoj presreću ukrajinske avione. Ruski avionski motori su snažni, ali nisu štedljivi i kod njih praksa punjenja gorivom u vazduhu nije rutinska aktivnost kao kod vodećih avijacija NATO. Zatim, vrlo važno je da je izuzetno visok procenat borbenih letova, više od 85 posto, po pozivu sa zemlje – piloti tek po prijemu koordinata objekta poleću. Za smislenu podršku mora se uračunati vreme efikasne reakcije na poziv pre promene situacije na terenu, na primer, odlaska baterije višecevnih lansera raketa sa otkrivenog položaja.

Naveli smo samo primer baziranja avijacije, ali na listi ciljeva za ATACMS bila bi i komandna mesta viših nivoa rukovođenja i komandovanja, mostovi, skladišta – do sada su rakete GMLRS prouzrokovale dosta štete. Trostruko veći domet ostavio bi Ruse bez bezbedne pozadine. Do sada »

se već pokazalo da su ruski generali prilično lakomisleni kada se radi o proceni rizika po dubini razmeštaja i desilo se više ukrajinskih diverzantskih prepada kao što su uništenje čitave eskadrile jurišnih aviona na aerodromu Saki na Krimu.

Ukrajinska vojska nije odustala od pokušaja da Ruse udari duboko u matici sa tehnikom koju ima – 7. oktobra objavljena je vest da je pao jedan dron na aerodromu Šajkovka, bazi u kojoj su strategijski bombarderi Tu-22M3 udaljenoj više od 200 km od granice. Taj posao je urađen sa letelicom koju su do blizine baze doneli ukrajinski diverzanti.

Zatim, 8. oktobra diverzanti su na ovaj ili onaj način (na ukrajinskoj strani kažu da će detalje o tome otkriti posle rata) srušili deo Krimskog mosta. Takva akcija ne može da se ponovi, a Ukrajinci kad god nađu za shodno, raketama GMLRS gađaju vrlo važan Antonovski most u Hersonskoj oblasti. Nije srušen, ali ne može da se koristi i popravi jer rakete ponovo stižu.

Ovo je deo razloga zbog kojih je stav ruskih vlasti u vezi sa raketama ATACMS črst i jasan da su one crvena linija koja ne sme da se pređe. Do sada se ruski odnos prema podršci NATO-a ukrajinskoj vojsku svodio na gunđanje. Smislene protivmere nema jer bi alternativa za sadašnji odnos Rusija-NATO bio samo otvoreni rat. Pokušaj da se barem donekle zaštiti ruski interes jeste poruka izrečena preko više javnih zvaničnih izvora iz Moskve kako nije prihvatljivo da SAD obezbede ukrajinskoj vojsci sredstva većeg dometa i veće razorne moći. Čitati: ne sme da se pošalje ATACMS.

NATO ima načina da pomogne saveznicima i sada se vodi obuka za sofisticirane sisteme PVO, a verovatno se već priprema i slanje borbenih letelica. Novi plan je obuka 15.000 vojnika tokom jeseni i zime u Poljskoj i Nemačkoj. Na listi kurseva su borbena obuka na taktičkom nivou uključujući namenski vođenje borbenih dejstava u urbanim uslovima, zatim održavanje sredstava ratne tehnike, zaštita od nuklearnog, biološkog i hemijskog oružja (u skladu sa mračnim perspektivama koje uključuju primenu sredstava za masovno uništenje), medicinska pomoć, zaštita komandno-informacionih sistema, logistika, organizacija PVO i artiljerijske podrške i deminiranje.

Britanci od juna rade na masovnoj obuci ukrajinske pešadije kroz program koji su nazvali Interfleks, a planirana godišnja norma je 10.000 regruta. Novina je da su počeli sa krusevima za oficire na takičkom niovu voda i čete. Ostale članice NATO-a koje su pružile obuku uglavnom se bave namenskim preobukama za sredstva naoružanja koja su donirale. Uticaj NATO škole snažno se oseća na terenu – godinama pre rata Ukrajinci su blisko sarađivali na obuci sa saveznicima. Svašta su naučili i pokazali su na terenu da su vešti i odlučni.

BEZ ODGOVORA I OPREME

Ruska vojska još uvek nije pronašla dobar odgovor na ukrajinske ofanzive u kojima je ostala bez velikog prostora u Harkovskoj i Hersonskoj oblasti. Linija fronta je stabilizovana uvođenjem ruskih rezervi i zato što su ukrajinske snage ostale bez zamaha posle nedelja vrlo aktivnih dejstava. Sada se njihovi vojnici žale da nema dovoljno tehnike ni municije, a treba im i vremena da istrošene i izmorene jedinice zamene svežima.

Na ruskoj strani nema odmora jer su na frontu od trenutka kada su njihove jedinice zimus i proletos uvedene u borbu. Situaciju bi trebalo da popravi priliv sveže mobilisanih rezervista. Poces pozivanja na zborna mesta i obuke pokazao je velike slabosti okoštalog sistema vojnoteritorijalne organizacije. Posle tri nedelje i dalje su ruske informativne mreže pune priloga o nebrizi nadležnih za živu silu. Stotine rezervista prikuplja se na mestima bez obezbeđene hrane i podrške: puške i uniforme su sve osim nove i dobre, prodavnice koje drže potrepštine od koristi u ratu su prazne. Mobilizirani se sami snalaze i ko ima priliku i novca ima dobre čizme, ko nema mora da se snađe sa onim starinskim vojničkim čizmama koje kao da su namerno pravljene da stvore žuljeve.

Ruski vojnik sa ljubomorom gleda na to šta na sebi ima prosečan ukrajinski borac. Razumljiva je razlika jer Ukrajina se osam godina pripremala uz sve slabosti sistema, a ruski rezervista je pozvan u uniformu tek kada je na frontu situacija postala jako loša. U Rusiji od početka mobilizacije ništa ne ukazuje na ranije pripreme. Da ne preterujemo: uniformi ima, ali nisu baš uvek one nove iz programa "Ratnik" koji je ruska industrija predstavljala kao vrhunsku stvar i pokazalo se kako je šlem često samo plastikom presvučeni onaj stari sovjetski.

Ima to svoj uticaj na moral i to veliki, posebno na rezerviste koji nisu uvereni da je postojala stvarna potreba za ovih ratom. Vlast nije provela mnogo priprema javnog mnjenja, niti se računalo na mesece rata sa protivnikom koji se pokazao vrlo žilavim. Kada je ruska vojska ušla u krizu zbog nedostatka ljudi za kontrolu prostora, ukrajinska vojska je to uvidela kao priliku za ofanzivu. Ruska vojska je platila surovu cenu za previde i neozbiljnost politike koja nije imala dobre procene šta se može ostvariti silom i za koje vreme.

NEIZVESNA BUDUĆNOST: General Sergej Surovikin; diverzija na Krimskom mostu; raketni udari po ukrajinskoj infrastrukturi

Kontraproduktivna odmazda

Talasi ruskih krstarećih raketa ispaljeni 10. oktobra na objekte širom Ukrajine predstavljaju odmazdu i ništa više. Poruka je usmerena primarno javnom mnjenju u Rusiji koje u jeku mobilizacije treba potvrdu da je država jaka i odlučna. A Ukrajincima je raketama stavljeno do znanja da ako njihova vlast želi da vodi totalni rat, onda će se to i desiti.

Prvih nedelja rata Rusi su trošili svakodnevno krstareće rakete, ali tokom leta retko su lansirane jer su zalihe svedene na minimum. Zato se neko dosetio da ima i starih raketa kao što su "vazduh-zemlja" H-22 sa tečnim gorivom. One su i lansirane. U međuvremenu valjda je izrađeno novih raketa i lansirane su H-101 sa strategijskih bombardera, "kalibri" sa ratnih brodova i "iskanderi" sa zemlje iz pokretnih lansera na velikim terenskim vozilima.

Ukrajinci su platili cenu pošto je narušen elektroenergetski sistem uništavanjem trafo stanica, ali indirektna korist je snažna jer je pozicija žrtve ojačana i Rusija je još dublje izolovana. Neke dileme koje su postojale oko potencijalnih dogovora sa ruskim vlastima sada su uklonjene sa dnevnog reda jer je odmazda ocenjena kao agresivan čin koji ne može da se pravda ratnim ciljevima. NATO je reagovao osudama, ali ono što je bitnije i stavom da treba učiniti još više na naoružavanju Ukrajine. Generalni sekretar NATO-a Jens Stoltenberg rekao je 10. oktobra u sedištu Alijanse da su prioritet raketni sistemi PVO uključujući savremene sisteme kakve su Amerikanci i Nemci već potvrdili da će dati Ukrajincima. Naravno, na listi su kao i do sada artiljerijski sistemi, borbena vozila, municija i rezervni delovi koji su potrebni da bi se održala borbena gotovost ukrajinske vojske.

TENKISTA IZ KOSMIČKIH SNAGA

Sada će cenu prvo platiti generali. Neko mora da bude kriv. Sa fronta dolaze negativni glasovi pre svega o političkom vrhu. Posebno je neomiljen Sergej Šojgu, ministar odbrane koji se bavio izjavama i predstavama za TV i održavanjem popeglane uniforme za smotre i parade. Vrana vrani oči ne vadi i zato se, kada je posle poraza na frontu otvorena tema kažnjavanja, pogled iz Kremlja usmerio na komandnu strukturu na terenu. Prema javnosti se ide sa afirmativnim vestima: umesto liste ko je ostao bez položaja. težište je na prezentaciji slike o tome da će novo čvrsto rukovodsto preduzeti oštre mere.

Komandant združenih snaga u Ukrajini sada je general armije Sergej Surovikin. Ako se pitate kakav je, promislite o vrednosti stare latinske izreke "Nomen est omen". I kod Rusa i kod nas surov ima isto značanje. Sklonost doslednosti u izvršavanju naređenja pokazao je još avgusta 1991. tokom meteža u Moskvi kada je kao komandant mehanizovanog bataljona zajurio sa borbenim vozilima pešadije i likvidirao tri civila, branioce Belog doma od pučista. Pod gusenicama je zgnječen jedan mladi čovek, a dva su ustreljena. Surovikina su pritvorili, ali političari su ocenili da je bolje ne stvarati lošu atmosferu: rečeno je da je samo izvršavao naređenja, a porodicama žrtava uručeni su tek ustanovljeni ordeni heroja Ruske Federacije.

Surovikin je poslan da razvija komandantsku karijeru u najzabačeniju rusku jedinicu u 201. diviziju u Tadžikistanu. Ni njegova dalja karijera nije bila bez kontroverzi. Bio je i na sudu zbog ilegalne trgovine naoružanjem. Surovikinovi pobornici kažu da nije kriv jer je oslobođen. Zatim se brzo uzdizao po komandnim i štabnim dužnostima i poverenju politike – upravo je on 2012. formirao vojnu policiju ruske vojske. Po VES-u tenkista, Surovikin je po političkoj liniji 2017. postavljen za komandanta Vazdušno-kosmičkih snaga.

Dužnost je primio nakon devet meseci na mestu komandanta ruskog kontingenta u Siriji. Tamo je ponovo proveo četiri meseca 2019. jer prilike nisu bile najbolje i Surovikin je dobio naređenje da ih sredi.

U aktuelnom ratu avijacija se nije proslavila, ali to nije problem za Surovikina jer je primio nova naređenja. Kažu da je rukovodio tzv. deeskalasijom oko Kijeva i na severoistoku Ukrajine. Konkretno – povlačenjem snaga koje su otišle daleko od pozadine. Komande armija i njihovi bataljoni su prebačeni preko granice i poslani na Donbas, a Surovikin je primio komandu Grupacije snaga Jug. U junu je vodio dejstva koja su dovela do ulaska ruske vojske u aglomeraciju Severodonjeck-Lisičansk. U tome i kasnijim dejstvima navodno je imao najmanje gubitke od svih ruskih generala. Sada je Surovikin glavni, ali koliko god da je vešt, imaće težak zadatak da usred rata konsoliduje narušeno poverenje u komandni kadar i da uvede u borbe rezerviste. ¶

ALEKSANDAR RADIĆ

Meksiko usred Beograda

Kako je lik Gavrila Principa postao svetski brend za kokainske tovare, ali i za beogradski kriminalni klan, najsuroviji na Balkanu. Otkrivamo i kako je pod okriljem političke i državne zaštite klan Belivuk–Miljković nastao i rastao

NAVIJAČI KAO PARAVAN ZA NARKO-DILERE: Tribina Partizana i Princip (Gavrilo) na zaplenjenim paketima kokaina
Fotografije: MUP; A. Koković /FoNet

PRINCIPI

Huliganska grupa, koja je vladala južnom tribinom na stadionu Fudbalskog kluba Partizan, zapravo je paravan za kriminalni klan koji su predvodili Veljko Belivuk i Marko Miljković. Grupa Principi nastala je 2017. godine, posle ubistva Aleksandra Stankovića, koji je pre toga predvodio ujedinjene huliganske grupe pod nazivom Janjičari. Principe je sa Markom Miljkovićem osnovao Veljko Belivuk, posle izlaska iz pritvora zbog optužbe za ubistvo Vlastimira Miloševića, što je slučaj poznat kao "ubistvo na šinama" (dogodio se krajem januara 2017). Belivuk je formiranje i delovanje Principa prikriveno najavio još u intervjuu koji je dao krajem 2016. godine jednom beogradskom nedeljniku, posle Stankovićevog ubistva. U tom intervjuu Velja Nevolja je više puta rekao da se rukovodi "principima" i da deluje "iz principa".

Ime "principi" u istoriji, pre nove ere, vezivalo se za jedinice ranih rimskih legija. Međutim, beogradskom klanu inspiracija za ovaj naziv bilo je prezime Gavrila Principa, čuvenog atentatora na austrijskog prestolonaslednika Ferdinanda 1914. godine u Sarajevu, posle čega je počeo Prvi svetski sat. Huligani su se često u javnosti i na tribinama pojavljivali u majicama sa likom Gavrila Principa, što je postao i njihov znak raspoznavanja. Huliganska grupa zapravo je služila za regrutovanje članova u beogradski kriminalni klan koji se bavio reketiranjem, dilovanjem droge i mafijaškim likvidacijama svojih protivnika.

Kada je klan Belivuk–Miljković bio na vrhuncu, 2019. godine, na teritoriji Portugala, na moru, u međunarodnoj policijskoj akciji i u saradnji sa DEA zaplenjeno je 800 kg kokaina, vrednog oko 50 miliona evra. Drogu je iz Latinske Amerike do evropskog tržišta jedrilicom pokušala da prebaci grupa sastavljena od Srba, Rusa, Meksikanaca i Slovenaca. Kokain je bio u paketima od po kilogram, a dobar deo te narko-robe na sebi je imao lik Gavrila Principa. To je već tada upućivalo da su se Principi, kao ogranak Kavačkog klana, našli pod lupom međunarodnih policijskih snaga i jedinica za borbu protiv droge. Međutim, u Srbiji, Crnoj Gori, ali i na teritoriji Bosne i Hercegovine, i dalje su važili za nedodirljive. O zlodelima Velje Nevolje i Mareta Mesara glasno se ćutalo sve do oktobra 2020. godine, kada je predsednik Srbije Aleksandar Vučić proglasio rat protiv mafije i kada je protiv klana pokrenuta istraga.

KAVAČKI KLAN

U crnogorskim medijima klan Belivuk označen je kao produžena ruka crnogorskog Kavačkog klana u Beogradu, dok je u srpskim medijima jedno vreme bio etiketiran kao ravnopravan, mada je već duže primetan trend da se jedan od vođa kavčana, Radoje Zvicer, pominje i kao Belivukov šef. Upravo su njega Belivuk i Miljković posetili u Kotoru neposredno pre hapšenja.

RADOJE ZVICER

U javnosti poznat kao vođa Kavačkog klana, a nakon hapšenja Belivuka medijskim spinom proreţimskih tabloida proglašen državnim neprijateljem broj jedan i

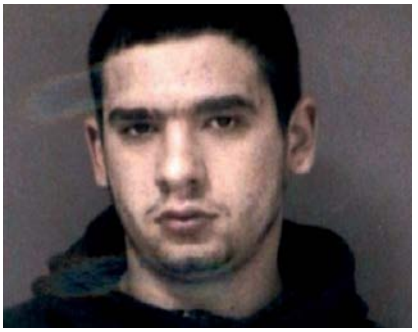
direktnom pretnjom po predsednika Srbije Aleksandra Vučića, osuđen je pre nekoliko nedelja u Višem sudu u Novom Sadu na dve i po godine zatvora zbog posedovanja lažnog pasoša. Nalazi se u bekstvu još od početka 2021. godine. Smatra se, iako to optužnica sa sigurnošću nije utvrdila, da je Radoje Zvicer nepoznata osoba sa Sky aplikacije kojoj Marko Miljković šalje slike izmasakriranih žrtava i koja se nakon hapšenja klana raspitivala kako se oni drže iza rešetaka. Nedavno je većina beogradskih medija, gotovo istovremeno, prenela vest da je Zvicer ubijen u Panami. Pojedini portali tabloida čak su toliko daleko otišli da su navodili da je za njih ta vest i potvrđena od strane njihovih pouzdanih izvora. Ispostavilo se da je vest potekla sa društvene mreže Tik-tok i da je reč o lažnoj informaciji.

Posle ubistva vođe Škaljarskog klana Jovana Vukotića u Istanbulu, srpski proreţimski portali pisali su da Zvicer zapravo nije vrhovni vođa kavčana. Kako navode njihovi "pouzdani izvori", Kavački klan je zajednički crnogorsko-srpski klan, odnosno zajednička bezbednosno-policijsko-kriminalna struktura iza koje stoje službe bezbednosti Crne Gore, ali i pojedinci iz srpskih službi.

MISTER NN

Iako su pomenuti tabloidi preskočili da direktno napišu na koga su tačno mislili, prsti dobro upućenih odavno upiru u jednog od najkontroverznijih pripadnika crnogorskog podzemlja – Budvanina Ivana Delića – Isu. Do sada je preživeo tri atentata, a u poslednjem je zadatak da ga likvidira imao Sretko Kalinić 2008. godine. U kafiću Palma na budvanskom šetalištu, "zver" Zemunskog klana je umesto u Delića pucala u drugog gosta koji je nosio sličnu sivu majicu. Naređenje za likvidaciju je stiglo od Delićevog arhineprijatelja Luke Bojovića. Od tada, ne zna se mnogo o Isi. Spekuliše se da je Delić zapravo vođa i jednog ogranka klana "Amerika" i da je zapravo on ključna veza između kontroverznih biznismena sa ovih prostora koji žive kao slobodni građani u Švajcarskoj, kao i među vrhovnim političarima u Crnoj Gori. Što bi rekao izvor "Vremena", blizak crnogorskim bezbednosnim strukturama, za Ivana Delića: "nema ga nigdje", ali se njegovo delovanje oseti svugde. Veruje se da je upravo zbog odnosa Delića i Bojovića definitivan prekid rata među klanovima neizvodljiv.

NIKOLA VUŠOVIĆ – DŽONI ĆOPAVI

Jedan od saradnika Veljka Belivuka, ali i vođa kriminalne grupe koja, kako se sumnja, takođe sarađuje sa kavčanima na švercu i dilovanju droge i u mafijaškim likvidacijama. Trenutno se ne zna gde je, prošle godine uhapšen je u Dominikanskoj Republici, ali je na volšeban način uspeo da pobegne iz ekstradicionog pritvora.

DARKO ELEZ

Elez je predvodio grupu plaćenih ubica koja je navodno sarađivala sa Kavačkim klanom. Trenutno izdržava zatvorsku kaznu u Srbiji, gde je prebačen na lični zahtev iz Bosne i Hercegovine. KRIK je pisao da je upravo u razgovoru Ognjanovića i Miloradovića spomenuto da je Hrkalovićeva bila u kontaktu sa Elezom. »

SARADNIČI KLANOVI

Belivuk–Miljković klan bio je tek samo jedan u nizu koji je sarađivao sa Kavačkim klanom i njihovim vođom Radojem Zvicerom. Naime, Belivukovi su često dolazili u konflikt i sa drugim saradnicima kavčana, ali se nisu međusobno napadali kako ne bi poremetili narko-biznis. Klanovi sa kojima su Belivukovi imali "pakt o nenapadanju" su Kosovski klan, zatim klan Darka Šarića, kao i ogranci klana "Amerika", dominantni na teritoriji Beograda i Niša.

POLICAJCI, DRŽAVNI FUNKCIONERI I KONTROVERZNI BIZNISMENI U SLUŽBI KLANA

Optužnica protiv klana Belivuk–Miljković ne bavi se mnogobrojnim vezama koje su vođe klana imale u policiji, ali i politici. Tek nekoliko viših policijskih službenika našlo se na meti tužilaštva u odvojenim postupcima, uglavnom zbog trgovine uticajem i zloupotrebe službenog položaja. Sa druge strane, postoje i oni čija su imena jednostavno iščezla iz dokaza protiv klana. Huliganska grupa Principi ne bi mogla prerasti u organizovanu kriminalnu grupu koja seče glave po Beogradu da im to neko nije omogućio, odnosno da nisu imali leđa među određenim političkim i bezbednosnim strukturama pri samom vrhu vlasti.

BOŽIDAR STOLIĆ, bivši inspektor SBPOK-a

Foto: Tanjug

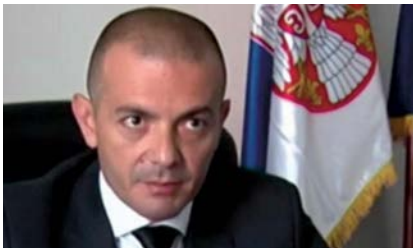
Kao bivši inspektor Službe za borbu protiv organizovano kriminala (SBPOK), Stolić je prvi policajac koji je nepravosnažno osuđen za trgovinu uticajem i odavanje informacija klanu Belivuk. Još važnije, u njegovom slučaju je sudija prvi put prihvatio Sky prepisku kao dokaz iako je i pored toga tužilaštvo imalo izjavu svedoka kao potporu. Dve godine zatvora dobio je zbog dostavljanja poverljivih policijskih podataka klanu iz istrage koja se vodila protiv njih u periodu od početka 2020. do juna prošle godine. Nakon hapšenja Belivuka i ekipe, Stolić je informacije u zamenu za novac slao izvesnom Filipu Golubovićuu, koji je i svedočio protiv njega. Pretpostavlja se da je Zvicer bio krajnji kupac informacija.

GORAN PAPIĆ, bivši zamenik načelnika SBPOK-a

Foto: Tanjug

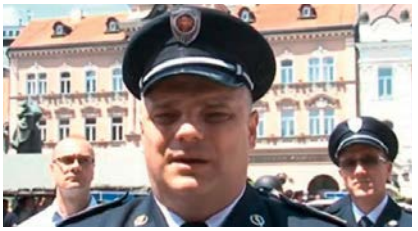
Jedan od najbližih saradnika Nebojše Stefanovića, osuđen je nepravosnažno krajem avgusta na godinu i četiri meseca zatvora. On je u aprilu 2020. godine naredio da se mimo propisa vrati blindirani automobil Marku Miljkoviću. Protiv njega se vodi još jedan postupak zbog saradnje sa narko-dilerima. Sud mu je izrekao i meru zabrane rada u policiji u trajanju od 10 godina.

ILIJA MILAČIĆ, bivši načelnik UKP Beograd

Sa najkraćim stažom na mestu prvog čoveka Uprave kriminalističke policije glavnog grada, osuđen je sporazumno na sedam meseci kućnog zatvora zbog odavanja službenih tajni portalu "Objektiv". U oktobru 2021. godine gostovao je u emisiji "Ozbiljno sa Đukom", kada se i on pridružio SNS-ovoj hajci protiv ministra Stefanovića. Naime, Milačić je rekao da je avgusta 2020. godine došao do saznanja o postojanju "kuće strave" u Ritopeku, te da je tražio od Stefanovića da se pokrene akcija i upadne u vikendicu. Stefanović mu je na to navodno rekao da je "umoran" od ministrovanja, te da sačeka novog ministra policije da završe akciju. Nije poznato da li je, potom, Milačić pomenuo Vulinu svoja navodna saznanja o postojanju klanice.

MILORAD ŠUŠNJIĆ, bivši načelnik novosadske policije

Tereti se da je po nalogu Dijane Hrkalović stavio bosanskog kriminalca Darka Eleza na "fiktivne" mere praćenja i prisluškivanja kako ga druge službe ne bi istraživale.

DEJAN MILENKOVIĆ – BAGZI, bivši načelnik službe za specijalne istražne metode

Foto: Tanjug

Optužen je da je manipulisao Belivukovim telefonima, posle ubistva na šinama, i to po nalogu Dijane Hrkalović. Optužen je da je po nalogu Hrkalovićeve naredio i da se izbrišu delovi razgovora između beogradskog advokata Dragoslava Miše Ognjanovića i bliskog saradnika Luke Bojovića, Dragoslava Miloradovića, u kome su razgovarali i o vezama Hrkalovićeve sa kriminalcima, ali i o privatnom životu. Oba sagovornika ubijena su neposredno nakon toga. Iako je na početku svoju odbranu zasnivao na tome da je samo slušao naređenja Dijane Hrkalović, stvari su se promenile od kada je njeno zastupanje preuzeo visoko pozicionirani član SNS-a Vladimir Đukanović. Bagzi sada negira ranije izjave, te tvrdi da je ona sve to radila po nalogu tadašnjeg ministra policije Nebojše Stefanovića.

NENAD VUČKOVIĆ –VUČKO, visoki oficir žandarmerije

Nekadašnji je pripadnik specijalne brigade – nikada nije ispitan, niti obuhvaćen optužnicom protiv klana Belivuk. U zaplenjenoj Sky prepisci pominje se nadimak "Vučko", što je ujedno i njegov nadimak još dok je južnu tribinu stadiona Partizana kontrolisao vođa Janjičara Aleksandar

Stanković zvani Sale Mutavi, pa je Vučko bio rado viđen gost u zagrljaju Grobara. Vojni sindikat Srbije je 2016. godine podneo krivične prijave protiv oficira Vojske zbog sumnje da su omogućili Stankoviću, Belivuku i izvesnom "Vučku" da koriste vojni poligon kasarne u Pančevu za vežbanje gađanja iz vatrenog oružja. Istraga je pokrenuta, ali je vrlo brzo i prekinuta: razlog – misteriozan nestanak dokaza. Smatra se da je Vučković u jednom periodu bio veza između Belivuka i bivše državne sekretarke Dijane Hrkalović. Prema saznanjima nedeljnika "Vreme", uoči hapšenja klana Belivuk–Miljković, žandarm Vučković je prijavio da strahuje da će ga Marko Miljković likvidirati i da mu neprestano šalje preteće poruke.

NOVAK NEDIĆ, generalni sekretar Vlade Srbije

Foto: maccfoto

Na osnovu pisanja medija, generalni sekretar Vlade Srbije Novak Nedić i njegov otac Vojislav važili su godinama za sive eminencije Fudbalskog kluba Partizan. Baš u tom periodu, na južnoj tribini je Aleksandar Stanković sa svojom navijačkom grupom Janjičari nasilno preuzeo vlast i utabao korake koje su kasnije samo sledili Velja Nevolja i njegovi Principi. Prema optužbama Vojnog sindikata Srbije, Nedić je takođe bio prisutan kada su 2016. godine Belivuk, Stanković i žandarm Vučković uvežbavali gađanje na vojnom poligonu u Pančevu. Bio je na sahrani Aleksandra Stankovića, a advokatska kancelarija njegovog oca zastupala je Belivuka u slučaju ubistva na šinama.

ALEKSANDAR VIDOJEVIĆ

Iako već neko vreme nije na tribini, smatra se da je Aleksandar Vidojević, poznatiji kao Aca Rošavi, nekada bio uticajniji među Janjičarima i od samog Belivuka. Do tada je bio pripadnik navijačke grupe Alkatraz, a javnosti je postao poznat nakon što je optužen da je učestvovao u demoliranju beogradskog noćnog kluba Komitet. KRIK je objavio i fotografije na kojima se Vidojević vidi u društvu sina predsednika Srbije. Protiv Vidojevića su se ranije vodili postupci za razbojništvo, nasilničko ponašanje i nedozvoljeno držanje oružja. Vlasnik je i firme za obezbeđenje koja je ranije pripadala verenici ubijenog Aleksandra Stankovića. Prema saznanjima lista "Vreme", sa Belivukom je prekinuo saradnju posle formiranja Principa.

Foto: KRIK

DIJANA HRKALOVIĆ, bivša državna sekretarka MUP-a

Član je Srpske napredne stranke, skoro od osnivanja. Kao diplomirana psihološkinja konkurisala je i 2012. godine odbijena je za posao u MUP-u. Međutim, ubrzo je primljena na posao u BIA, a zatim je 2014. godine, na poziv Stefanovića, prešla u MUP. Sindikalna udruženja MUP-a, ali i brojni bivši i degradirani rukovodioci policije, Dijanu Hrkalović javno označavaju kao osobu koja je najviše doprinela degradaciji i kriminalizaciji policije dok je radila u tom ministarstvu. Posle hapšenja klana Beivuk–Miljković, prošla je višemesečni medijski linč baš od strane proreżimskih tabloida, istih onih koji su ranijih godina neretko svedočili na sudu ili u javnosti da su upravo po njenom nalogu politički nepodobne policajce predstavljali u medijima kao kriminalce. Dijana Hrkalović optužena je da je trgovala uticajem zato što je tražila da se, kako se navodi u optužnom predlogu, 2017. godine dokazi o veštačenju telefona Veljka Belivuka, tada optuženog zbog ubistva Vlastimira Miloševića, ne dostavljaju ni tužiocu ni sudu, već lično njoj. Bila je hapšena u dva navrata za isti slučaj i u pritvoru je provela oko tri meseca. Međutim, kada je za advokata angažovala funkcionera SNS-a Vladimira Đukanovića, puštena je u kućni pritvor. Od promene advokatskog tima Hrkalovićeva je počela da gostuje po opsukrnim portalima i proreżimskim televizijama, a tokom svojih nastupa više puta je rekla kako moli predsednika Srbije za oproštaj, kako ga obožava, dok je svu krivicu za veze sa kriminalcima svalila na Nebojšu Stefanovića.

NEBOJŠA STEFANOVIĆ

Aktuelni ministar odbrane, bio je ministar policije od aprila 2014. do oktobra 2020. godine. Posle ubistva narko-dilera i vođe huliganske grupe Janjičari Aleksandra Stankovića, u oktobru 2016. ministar Stefanović je objavio rat mafiji. Tokom tog rata bilo je upadljivo da srpska policija češće hapsi pripadnike škaljaraca, a u to vreme su članovi tog klana češće i ubijani u mafijaškim likvidacijama. Javnost je zaprepastila činjenica da je većina saradnika škaljaraca, u vreme kada su likvidirani, bila na merama prisluškivanja i praćenja od strane srpske policije. Istovremeno, pripadnici kavačke ekipe gotovo nesmetano činili su monstruozne zločine, bez ikakve reakcije policije. Posle smene u MUP-u, kada je Stefanovićevu ministarsku poziciju preuzeo Aleksandar Vulin, usledilo je hapšenje kana Belivuk–Miljković.

ALEKSANDAR PAPIĆ

Kontroverzni biznismen i kum Nebojše Stefanovića. Stefanović je pozvao da nadležni organi saznaju ko se krije iza kodnog imena "Šerif", odnosno ko je lice koje opisuje zaštićeni svedok Bojan Hrvatin protiv Belivukove grupe.

"Može se desiti da je to isti onaj Papić koji je 24. decembra 2020. godine išao u bunker kod Belivuka da mu nosi informacije o tome da se sprema policijska akcija protiv njega. Vrlo je važno zbog sumnje da je to suvlasnik portala "Objektiv" Aleksandar Papić i vrlo je važno da istraga pokaže kakve su bile veze "Objektiva", Papića sa klanom Belivuka", naveo je Stefanović. Tužilaštvo nikada nije ispitalo Aleksandra Papića povodom ovih navoda. ¶

JELENA ZORIĆ
FILIP MIRILOVIĆ

Besne smo i neka smo

Protesti "Ženske solidarnosti" možda su i prvi ove vrste na kojima žene nisu skrivale suze, nisu krile da nose traume jer su preživele seksualno nasilje ili uznemiravanje. Na protestima je stvoren prostor gde emocije jesu ženska snaga i niko ih neće zloupotrebiti

Da će intervju tabloida "Informer" sa višestrukim silovateljem izazvati negodovanje javnosti, moglo se naslutiti još kada je najavljen. Ali, malo ko je verovao da će se iz ovoga izroditi najmasovniji ženski protest u novijoj istoriji Srbije. Ili makar u poslednjih 30 godina. Mirovni pokret u Srbiji, na početku ratova devedesetih godina prošlog veka, potekao je u velikoj meri iz ženskog pokreta. Ali ovo što se poslednjih nedelja događa na ulicama Beograda nešto je sasvim drugo.

U Srbiji godinama i decenijama unazad postoje dani kada se podrazumeva da aktivistkinje za prava žena izlaze na ulicu: tu je Osmomartovski marš, tu je 18. maj, Dan sećanja na žene žrtve nasilja. Polovinom 2021. godine u Beogradu je održan i protest zbog navoda o žurkama u organizaciji Dragana Markovića Palme na kojima su maloletnice podvođene. Tokom godina bilo je mnogih *ad hoc* protesta različitim povodima. Ali, protest u organizaciji neformalnog feminističkog kolektiva "Ženska solidarnost" najmasovniji je do sada. Razlikuje se od svih prethodnih po tome što liderke protesta nikada nisu bile ovako mlade i ovako spremne da se brzo organizuju i ujedine žene različitih ideologija i pogleda, ali saglasne u tome da "njeno silovanje nije tvoja ekskluziva", kako kaže jedan od transparenata sa protesta.

ŽENE NISU BROJ

Objašnjavajući razlog za masovnost protesta, Nataša Elenkov iz "Ženske solidarnosti" kaže u razgovoru za "Vreme" da su oni sada fokusirani samo na žene, žensko iskustvo i borbu "protiv muškog nasilja nad ženama, što jeste revolucionarno": "Povod je bio intervju sa višestrukim silovateljem Igorom Miloševićem u 'Informeru', ali su protesti prevazišli nezadovoljstvo nastalo samo zbog toga što je zloupotrebljena ženska trauma", kaže Nataša Elenkov: "Ženski bes je sada usmeren na uopšten tretman i položaj žena. Od početka godine muškarci su ubili 25 žena. Nama te žene nisu broj, mi znamo da su to izgubljeni čitavi kosmosi, to su žene sa svojim imenom i prezimenom, svojom istorijom i planovima koje nikada neće ostvariti."

Žene su besne. To se videlo na svakom od okupljanja u organizaciji "Ženske solidarnosti". I ne samo da su besne, već svoj bes pokazuju otvoreno, bez namere da se izvinjavaju i osvrću na to da li je bes "ženstven" i "primeren ženama i devojkama". Besne su jer im se ne veruje, kaže Nataša Elenkov, a njene reči odjekuju i kroz izjavu Suzane Budimirović, majke dvogodišnje Petre koju je prošle nedelje ubio otac, čovek koji je imao zabranu prilaska Suzani zbog nasilja u braku. Na protestu ispred Centra za socijalni rad u Vršcu, Suzana Budimirović je rekla: "Upozoravala sam da će se ovo desiti. Ali ovde se ženi nikad ne veruje."

"Besne smo jer moramo da neprestano dokazujemo da zaslužujemo da budemo tretirane kao ljudska bića, i besne smo zato što ne možemo da ostvarimo u potpunosti sve svoje potencijale jer svakodnevno razvijamo strategije kako da budemo bezbednije", kaže Nataša Elenkov. Ona dodaje da se nakon tri održana protesta oseća potreba da se sa pritiskom na ulicama nastavi. "Ono što daje posebnu čar svemu ovome jesu poruke od žena koje dobijamo svakodnevno: da su ponosne što su žene i da konačno imaju prostora da viču, da se osećaju osnaženo. Znamo vrlo dobro kakvim se institucijama obraćamo, ali u situacijama muškog nasilja nad ženama i ženske bezbednosti, mi od tih institucija zavisimo i zato moraju da rade svoj posao, jer su u pitanju ženski životi."

SUZE SE VIŠE NE SKRIVAJU

Protesti "Ženske solidarnosti" možda su i prvi ove vrste na kojima žene nisu skrivale suze, nisu krile da nose traume jer su preživele seksualno nasilje ili uznemiravanje. Naprosto, otvorio se prostor za emocije, za uvažavanje teških iskustava koja svaka žena nosi. Mnogo je fotografija sa ovih protesta devojaka koje zagrljene plaču. Na protestima je stvoren prostor gde emocije jesu ženska snaga i niko ih neće zloupotrebiti. Ali, od predstavnika pojedinih institucija, konkretno Olivere Zekić, dešavanja na ulicama nazvana su – histerijom.

"Histerija je stari, dobri, mizogini način da se žensko iskustvo negira", kaže Nataša Elenkov: "Zato mi kažemo da su emocije inspiracija i da je svaka dobrodošla. Kad god se bunimo, kad god postavljamo zahteve, kad god se zauzimamo za sebe, mi smo histerične, nenormalne, lude. Ja kažem: neka smo. Pravo na bes znači pravo na pobunu, a bunimo se jer znamo da od ovoga može i mora bolje. Bes i ljubav prema slobodi su naša glavna pokretačka snaga. Mi nosimo naš bes, naše suze, ranjivost kao medalje, jer znamo da su dva načina da budemo dovoljno dobre za patrijarhalno društvo: ili da ne postojimo ili da budemo pokorne. Nećemo se smanjivati da bi se drugi oko nas osećali većim. Nećemo da ćutimo da bismo bile 'dobre devojčice', jer kada smo 'dobre devojčice', to znači da smo kontrolisane i da smo poslušne sistemu koji nas prezire."

Srbiju su od januara 2021. godine potresli i protresli brojni slučajevi seksualnog nasilja, od škole glume Miroslava Aleksića do Istraživačke stanice Petnica. Ove godine u javnost je isplivao slučaj učitelja jahanja koji je zlostavljao devojčice, kao i slučaj teniskog trenera koji je silovao maloletnu sportistkinju. Svaki put kad bi se ovako nešto desilo i kad bi žene počele da dele svoja iskustva, jedan deo javnosti uzvratio bi im da preteruju.

"Da ne preterujemo, sve bismo bile mrtve", rekla je, gostujući u emisiji "24 minuta sa Zoranom Kesićem" Jelena Riznić, takođe članica "Ženske solidarnosti".

Nataša Elenkov dodaje da ne znamo tačan broj koliko puta je kroz istoriju ženama rečeno da preteruju, ali je sigurno da su to čule svaki put kada su pokušale da izbore ili zaštite svoja prava. Pravo glasa je bilo previše, pravo na telesnu autonomiju je bilo previše, pravo na život bez bilo koje

NAJMASOVNIJI ŽENSKI PROTEST U NOVIJOJ ISTORIJI: Ispred redakcije Informera

Fotografije: Marija Janković

vrste nasilja je previše: "Znamo da ništa od toga nije preterivanje, to je minimum minimuma. Ako nema ženske bezbednosti, nema ni nas. U srži patrijarhata je da se ženama ne veruje", kaže Nataša Elenkov, i dodaje da o tome kako se ženskim strahom manipuliše, govori i činjenica da je predsednik Srbije Aleksandar Vučić, nakon ubistva deteta u Vršcu, o protestima izjavio da su licemerni "jer nismo protestovale za prethodne slučajeve nasilja kada nismo ni postojale kao kolektiv, pošto se od nas očekuje da putujemo kroz vreme. Vučić je nahvalio radnike centara za socijalni rad i stao u odbranu 'Informera'. Sluđuju nas do te mere da je Tužilaštvo brže-bolje reagovalo da stane u odbranu Dragana Vučićevića i sramnog intervjua, a danima pre toga ignorisalo uplašene žene."

SVI NA NOĆNI PROTEST

Država, smatra Nataša Elenkov, na više načina pokazuje da joj je do svega stalo, samo ne do bezbednosti žena, a poslednji primer je taj da je intervju sa serijskim silovateljem i dalje na internetu, iako je "Ženska solidarnost" više puta ukazala na to da je davanje prostora nasilniku retraumatizujuće za sve žene, posebno za one koje su preživele nasilje. "Zbog svega toga, mi stvaramo prostor gde će se slušati žene i gde je fokus na ženama, a u društvu koje nas negira to jeste revolucija", kaže Nataša Elenkov.

Ona dodaje i da svako samoorganizovanje žena jeste značajan rezultat i svako osvajanje javnog i medijskog prostora gde se o temi nasilja nad ženama govori iz feminističkog ugla jeste ženska pobeda.

"Pozivam sve da prate naše društvene mreže jer ćemo uskoro pozvati na noćni protest", kaže Nataša Elenkov. "Cilj nam je da osvojimo noć, jer smo sve odrasle uz upozorenja da izbegavamo mračne ulice i šaljemo poruke drugaricama da se jave kada stignu kući. Želimo da se žene osete bezbedno svuda i da pokažemo da su ulice naše u svakom trenutku. Vreme je da zavolimo da šetamo same noću."

Zaista, ima li žene kojoj jedan od najvećih strahova nije taj da se po ulici kreće sama noću? Uz podsećanje da je prema svim statistikama o fizičkom i seksualnom nasilju, kao i femicidu, za žene i dalje najopasnije mesto – dom. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Promene koje su započele

U 2019. godini, u svakom drugom tekstu identitet žrtve se otkrivao, dok je u 2021. broj objava u kojima se to čini – 40 odsto. U ovom se periodu smanjio i broj tekstova u kojima se čin nasilja opravdava spoljašnjim okolnostima ili ličnim osobinama nasilnika (sa 20 na 11 odsto), a ređe se i odgovornost za nasilje prebacuje na žrtvu (sa 10 na 7 odsto analiziranih objava). Zasluga pripada ovdašnjim aktivistkinjama i novinarkama koje su pokazale kako se profesionalno izveštava i bori protiv nasilja

"U svom bliskom okruženju i u radu sa mladim devojkama postoji nekoliko primera devojčica i devojaka koje su izbegle silovanje upravo zato što su znale sve o tome, one danas znaju da ne treba da ćute, da nasilje koje ih okružuje nije normalno, da nisu krive i da nisu nemoćne. Upravo je suprotno – osvajaju moć, udružuju se i bore. Možda se sporo menja, ali budućnost pripada devojčicama", kaže za "Vreme" Marija Ratković, teoretičarka medija i aktivistkinja iz Centra za biopolitičku edukaciju.

Razgovaramo baš u utorak, 11. oktobra, na Međunarodni dan devojčica koji je prvi put obeležen pre 10 godina sa idejom da se podigne svest o rodnoj nejednakosti s kojom se suočavaju devojčice širom sveta.

Šta se menja u Srbiji? Koliko i na koji način se promenilo medijsko izveštavanje, ali i uopšte atmosfera u društvu od ispovesti Milene Radulović početkom 2021. do danas? Šta je ostalo isto? Koje su najopasnije greške kada je reč o medijskom bavljenju nasiljem prema ženama i koje su najopasnije posledice neetičkog izveštavanja? Šta je o medijima i državi, građankama i građanima pokazao nedavni intervju "Informera" sa serijskim silovateljem i šta je sve nakon objavljivanja intervjua usledilo?

ŽIVIMO U 21. VEKU, I?

Mediji mogu da, nespretnije ili veštije, manje ili više svesno, pravdaju nasilnika. Da relativizuju krivicu onoga koji nasilje vrši i da osuđuju one koje su ga preživele. Ili, čak i one koje ga nisu preživele. Mediji mogu da ugrožavaju privatnost i bezbednost porodica žrtava.

Drugim rečima – mogu da kroz neodgovarajuće i neprikladno izveštavanje o nasilju prema ženama igraju važnu ulogu u njegovom daljem *normalizovanju*.

A mogu i suprotno – da informišu i obrazuju, pruže podršku onima koji iz nasilja izlaze i podižu svest o nasilju prema ženama kao društvenom problemu koji se tiče svih nas, a ne kao izolovanom incidentu koji se, eto, desio jer je muž bio ljubomoran, a žena je htela da ga ostavi. Mogu da preispituju rad institucija i kritikuju propuste, pišu o kaznenoj politici, daju glas stručnjacima... Jer je to tema koja, u zavisnosti od toga kako se bave njome, čini razliku. A ta razlika je – sam život.

Pre desetak godina, o mnogim aspektima nasilja prema ženama pisalo se veoma retko, analiza medijskog izveštavanja skoro da nije ni bilo. Danas se o tome govori i piše mnogo više. Uticaj je to i nekih promena u drugim zemljama, ali zasluga pripada ovdašnjim aktivistkinjama i novinarkama, kao i javnim ličnostima koje su razbile tišinu i pokazale kako se izveštava profesionalno i kako se protiv nasilja bori.

Naravno, i dalje je veliki broj onih drugačijih tekstova – u lešinarenju predvode tabloidi (koji u Srbiji imaju položaj mejnstrim medija i svesrdnu podršku države), ali se ono svakako tu ne zaustavlja. Nedavno je Olivera Zekić, predsednica Saveta Regulatornog tela za elektronske medije, pravdajući pomenuti intervju u "Informeru", kazala: "Ljudi, mi živimo u 21. veku. Odavno je neko rekao da novine prodaju suze, krv i slavne ličnosti."

Srećom, ima i onih koji činjenicu da živimo u 21. veku tumače na drugačiji način i koji, imajući u vidu medije, vode računa o javnom interesu. Kao i o dostojanstvu i dobrobiti onih koji trpe nasilje.

IZLAZAK IZ SFERE TABUA

U poslednjih godinu i po dana bilo je nekoliko veoma važnih tekstova na temu seksualnog nasilja i uznemiravanja, počev od istraživanja "Vremena" o seksualnom nasilju u Istraživačkoj stanici Petnica – tekst koji može da služi kao svetionik u novinarskoj praksi – a zatim u Nemačkoj školi u Beogradu, konjičkom klubu u Barajevu, na Arhitektonskom fakultetu...

"Većina tih tekstova zadovoljavala je ne samo standarde Kodeksa novinara Srbije, već, usudila bih se reći, i standarde izveštavanja o problemu kakav je seksualno nasilje prema devojkama i ženama, koji nadilaze Kodeks. Tu pre svega mislim na Smernice za medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama koje je izradila grupa 'Novinarke protiv nasilja'", kaže za "Vreme" Sanja Pavlović iz Autonomnog ženskog centra.

Sanja Pavlović je bila i urednica analize medijskog izveštavanja o problemu nasilja prema ženama za period od 2019. do 2021. godine koju je uradila grupa "Novinarke protiv nasilja prema ženama", osnovana pre pet godina.

U analizi se kaže da se medijski pristup ovom problemu menja nabolje, ali da mediji znatno češće govore o nasilju kada se ono desi u konkretnim slučajevima, a mnogo ređe o fenomenu nasilja iz edukativnog ugla.

Zatim, najčešći problem kada je reč o (ne)etičnosti medijskih objava odnosi se na otkrivanje identiteta preživele/žrtve i članova/članica njene porodice. U 2019. godini, u svakom drugom tekstu identitet se otkrivao, dok je u 2021. broj objava u kojima se to čini – 40 odsto. U ovom se periodu smanjio i broj tekstova u kojima se čin nasilja opravdava spoljašnjim okolnostima ili ličnim osobinama nasilnika

novinarke i aktivistkinje

PROTEST ŽENA: Beograd, oktobar 2022.
Fotografije: Marija Janković

(sa 20 na 11 odsto), a ređe se i odgovornost za nasilje prebacuje na žrtvu (sa 10 na 7 odsto analiziranih objava).

"Čini se da su i mediji i javnost sada više upoznati sa problemom seksualnog nasilja, to postaje važna tema sve većeg broja dnevnih ili nedeljnih emisija i novina, te izlazi iz sfere tabua", kaže Sanja Pavlović. Dodajući i da baš zato što su skinuti i velovi tajni o tome koliko je taj konkretan problem rasprostranjen i zapostavljen – kako u svesti društva tako i institucionalno – tema će biti na dnevnom redu duži vremenski period.

Inače, grupa "Novinarke protiv nasilje prema ženama" izdala je i veoma važne i detaljne smernice za medijsko izveštavanje o ovoj temi. Svako može da ih pročita i edukuje se – ako to hoće. Međutim, čak i kada je izvorni tekst urađen besprekorno, preuzimanje koje sledi može da bude sporno.

Kako objašnjava Sanja Pavlović, tada kreće potraga za novim i neotkrivenim detaljima kako bi svaki medij, prevashodno tabloidni, obezbedio objavljivanje nečega autentičnog ma koliko ti detalji nisu od interesa za javnost i ma kako se time umanjuje dostojanstvo preživelih.

FEMICID NIJE TRAGEDIJA

U Srbiji je od početka godine ubijeno 25 žena. A jedini dostupan izvor informacija o tome upravo jesu mediji, odnosno organizacija Autonomni ženski centar koja na osnovu medijskih izveštaja, a potom institucija u sistemu zaštite žena od nasilja, prikuplja podatke i obaveštava javnost. Na taj se način ta javnost budi, ukazuje se na opasnosti kojima se ženama preti, koliko je problem rasprostranjen, šta je sve u njemu nataloženo, gde su institucije pogrešile, i koje su mere potrebne da bi se femicid u budućnosti sprečio, odnosno da bi reakcija institucija i društva bila snažnija i pravovremena.

U izveštaju AŽC-a "Femicid u Srbiji, 1. januar – 30. jun, 2022." navodi se da se gotovo svaka druga žrtva koja je u tom periodu ubijena u porodično-partnerskom kontekstu prethodno obraćala nadležnim institucijama. Poslednjih meseci, slučajevi nasilja i femicida još su češći. Sanja Pavlović primećuje da je javnost oguglala na neetičko izveštavanje o tome. Pitanje je da li joj je to ikada i bilo sporno.

"Ubistvo je u medijima i dalje tragedija. Tragedija je zemljotres, a silovanje, ubistvo i ratni zločin imaju svoje počinioce", kaže Marija Ratković. Ona, takođe, osvetljava još jedan negativan trend: kada mediji potcrtavaju koliko je neki čin nasilja loš, uvek naglašavaju da je žena koja ga je preživela (a i kad ne preživi) bila majka, uzorna supruga...

"Stalno se traga za idealnom žrtvom, kao da žene koje nisu majke nemaju pravo na saosećanje. Mogli bismo da radimo na razvijanju saosećanja prema marginalizovanim grupama – starijima, Romkinjama, lezbejkama, gejevima i trans osobama, deci ulice, seks radnicama... Jer što je društveni položaj lošiji, veća je izloženost nasilju i nasilje se slabije kažnjava, a društveno saosećanje ne postoji", dodaje Marija Ratković.

ŠTA SE SVE (NE) SME

Šta je cena *grešaka* u izveštavanju? Odnosno, koje su moguće posledice neetičnog izveštavanja?

Najopasnije su one, navodi Sanja Pavlović, koje se tiču objavljivanja identiteta »

žrtve/preživele onda kada ona to nije želela, i eventualno njene dece. To utiče ne samo na tu ženu i njenu porodicu već istovremeno i na druge žene koje preživljavaju nasilje.

"Izlaže njihovu privatnost u javnost i daje priliku da javnost bude ta koja donosi presudu da li je ona nečim to možda zaslužila i kakva je ona 'kao žena' bila", kaže Sanja Pavlović, navodeći da to vodi u drugu opasnu grešku – neverovanje ženama i svaljivanje krivice na njih, umanjivanje ozbiljnosti nasilja i njegovu romantizaciju.

"Konkretne žene izlažu se dodatnoj viktimizaciji i traumatizaciji, a njihov proces oporavka je otežan ili čak unazađen. S druge strane, i sve druge žene izložene nasilju demotivisane su da potraže podršku jer misle da će i same proći kroz golgotu javnosti – jer neretko se dešava da informacije i detalji 'cure' upravo iz institucija! – i unapred osećaju da su prepuštene same sebi. To može da dovede do osećaja izdaje od strane institucija i celog društva, osećaja izolovanosti i bespomoćnosti gde se čini da jedina figura koja je nedodirljiva i ima moć jeste sam nasilnik – a to je upravo ono što on i želi da postigne. Na taj način ostaju u začaranom krugu nasilja", zaključuje Sanja Pavlović.

Pre pet godina, opet u izdanju AŽC-a, izašla je publikacija "Kako vas žene čitaju" autorki Vedrane Lacmanović i Vere Milanović. Ova analiza bila je posebno važna zato što se bavila načinima na koje medijske tekstove o partnerskom i/ili nasilju u porodici vide žene koje su i same preživele ovo nasilje. Jedan od glavnih nalaza bio je tada da dominantan način izveštavanja kod žena koje su preživele nasilje najpre budi strah i da je ozbiljan problem, između ostalog, to što velika većina tekstova objavljenih 2015, kada je rađeno istraživanje, nije nudila informacije o tome kome se mogu žene obratiti za pomoć, a malo je bilo onih tekstova koji su informisali o ženskim pravima i kaznenoj politici. Način na koji se ova tema tretirala u tekstovima viđen je kao ohrabrujući, odnosno obeshrabrujući kada je reč o izlasku žene iz nasilja. Što govori o moći medija. Takođe, važan deo izveštavanja, odnosno načina na koji će se tekst čitati jeste i naslov i fotografija.

Te probleme ističe i Marija Ratković: "Fotografije koje prate tekstove su obeshrabrujuće za žene, mi ne znamo važne epiloge suđenja za nasilje, nemamo nikakvo znanje o kažnjivosti nasilja prema ženama, što sve doprinosi tome da žene tonu u usamljenost i apatiju, a da se oni koji čine nasilje još više osile. Pošto se medijsko izveštavanje ne menja brzinom kojom stasavaju nove generacije devojčica i žena – žene su izašle na ulice."

KAP U ČAŠI

Protesti zbog "slučaja Informer" pokazali su, srećom, da trpljenje ima granicu. U prvi plan su izašle devojke koje nisu dozvolile da budu ućutkane. O tome šta je sve sporno u tom intervjuu, a lista je dugačka.

S jedne strane stoji medij, koji neprestano krši Kodeks, a ovim je uspeo da ode korak više odnosno niže, u čiju su odbranu stali i predsednica Saveta REM-a, poslanici SNS-a, pa čak i tužilac svojim brzim delovanjem kako bi se malo zataškao problem, zatim gomila koja ćuti, a s druge strane – glasne su bile te mlade žene.

Sanja Pavlović kaže kako je "slučaj Informer" razotkrio svu dubinu bezosećajnosti i mizoginije koju tabloidi već godinama unazad pokazuju na, za nijansu, a zaista su nijanse u pitanju, blažim primerima medijskog izveštavanja: "Razotkriveno je da rad u javnom interesu zapravo ne podrazumeva interes polovine društva, žena, te koliko su daleko od profesionalnog obavljanja svog posla. Odsustvo suštinske reakcije institucija pokazuje isto to – životi žena, bezbednost žena, strah žena nisu im važni. I to je civilizacijski poraz", ali istovremeno, naglašava da su protesti koji su usledili, a koje je organizovala Ženska solidarnost, pokazali da bunt postoji i da je kap prelila čašu.

Za Mariju Ratković, traženje ekskluzive krvi i suza po svaku cenu samo je kulminiralo intervjuom u "Informeru", ali rezultat je stalnog fokusa na nasilnicima i nasilju kao dramatičnom činu koji je medijski zanimljiv.

"Nas kao žene zanima, a i od javnog je značaja, da vidimo kako institucije rade, čija je odgovornost, kako da se zaštitimo i šta se u državi čini da se nasilje spreči. Mi ne želimo nasilnike kao medijske zvezde – želimo da oni budu kažnjeni a njihova imena zauvek zaboravljena. Želimo da znamo više o heroinama koje su preživele nasilje, o načinima kako su se izborile sa traumama, koje institucije nude rešenja, kako je za ženu moguće da nastavi život. Mediji moraju da budu saveznici žena", ističe ona.

Govoreći o tome šta su pokazali protesti u organizaciji Ženske solidarnosti, Sanja Pavlović dodaje da su svi osećaji straha, izdaje, usamljenosti i prepuštenosti sebi imenovani i žene zahtevaju i zasluzuju promenu. A zatim ponavlja da seksualno nasilje prema ženama tek postaje tema kojom ćemo se baviti, i u smislu uzroka, rasprostranjenosti, rupa u sistemu zaštite i podrške, kažnjivosti, pa zaključuje: i ta revolucija je započeta. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

UNAPREĐENJE BEZBEDNOSTI ŽENA U SRBIJI Nisi sama!
Norway
UN WOMEN

Ovaj tekst nastao je u okviru projekta "Unapređenje bezbednosti žena u Srbiji", koji sprovodi Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (UN Women), uz podršku Norveške ambasade u Beogradu. Stavovi u ovom tekstu pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women i Norveške ambasade.

Izvinjavamo se svim akterima projekta "Unapređenje bezbednosti žena u Srbiji" i čitaocima zbog izostavljanja disklejmera u prošlom broju "Vremena".

Isto, ali sasvim različito

Pitanje (ne)dostojnosti bilo kojeg ljudskog bića da se pojavi u javnosti složeno je i ne može se apsolvirati u dve-tri zgodno zvučeće i trendove prateće progresivno-humanističke parole

TEOFIL PANČIĆ

Svaki čitalac "Informera" odlično zna ono što je javno primetio još Publije Terencije Afer (195–159. pr. n. e.): "Si duo faciunt idem, non est idem". Publika "Vremena" nije ni toliko brojna ni tako obrazovana, pa ćemo za svaki slučaj prevesti ovaj drevni latinski tvit: "Kad dvojica čine isto, nije isto". Ovim je lucidni Terencije, onaj kojem dugujemo i sentencu "Čovek sam i ništa ljudsko nije mi strano", upozorio na neretko presudnu važnost *konteksta* u procenjivanju ljudskog ponašanja. Nije, dakle, svejedno ni ko nešto čini, ni u kakvim okolnostima. Bez dobrog znanja o tome ne možemo valjano suditi ni o činu, ni o počiniocu.

E sad, ako ni ono što je isto uopšte ne mora biti isto, zamislite koliko tek nije isto ono što – nije isto?!

Premotavamo traku dvadeset i dva veka unapred. "Informer" je objavio intervju sa serijskim silovateljem i svi su sada nadigli veliku moralističku dreku oko toga, kaže Aleksandar Vučić (a za njim će i brojni drugi), a ćutali su kada je "tabloid 'Danas'" učinio to isto. Čekaj, šta isto?

Prva poenta Vučićeva je da su "Informer" i "Danas" isto: "tabloidi". Uvid u sve brojeve ili uvid u samo jedan jedini broj, bilo koji broj od osnivanja do danas, i jedne i druge tiskovine, neobično snažno ga demantuje, tako da se tom svesno izrečenom besramnom glupošću nema smisla dalje baviti; ona u osnovi i ne pretenduje na istinitost nego na opsenjivanje neznavenih.

Druga poenta je da, kad su već isti, onda isto i čine, a Terencije neka lepo izede svoju džigericu. Jedina razlika među njima je u tome što "Informer" voli njega, Vučića, a "Danas" ga ne voli. I zato se i prema slučaju "intervjua sa silovateljem" javnost zapravo opredeljuje u zavisnosti od toga voli li Vučića ili ne, a ne u relaciji prema meritumu stvari.

Razumljivo je i svima nama dobro poznato da Vučić iskreno veruje da se ceo svemir, ili bar njegov srpski deo, vrti oko Vučića, ali hajde da se uozbiljimo, i samim tim da izlučimo njegov trolovski uticaj iz daljeg toka ove priče.

Pitanje (ne)dostojnosti bilo kojeg ljudskog bića da se pojavi u javnosti složeno je i ne može se apsolvirati u dve-tri zgodno zvučeće i trendove prateće progresivno-humanističke parole. Kada se Ljiljana Smajlović ibreti da ovi koji bi da gase "Informer" zapravo ratuju protiv cele jedne temeljne novinarske forme (intervjua) i negiraju drevnu navadu čak i veoma respektabilnih medija da razgovaraju i sa najgorim primercima ljudskog roda, da i takvima daju glas, ona isto svesno pomalo troluje, ali i vešto pronalazi najslabiju tačku argumentacije druge strane.

Uvođenje, međutim, u priču jednog relativno davnog "Danasovog" intervjua celu stvar veoma usložnjava; to je učinjeno s namerom zamagljivanja, ali bi moglo upravo da razbistri stvari.

"Informer" je objavio razgovor sa serijskim silovateljem, sa osobom koja ni po čemu u svom životu nije zanimljiva javnosti osim po činjenici da siluje kad god i gde god joj se ukaže prilika. Oduzmite tom Igoru Miloševiću to, i šta vam preostaje? Ništa, praznina. Zašto bi, bez toga, iko poželeo da ga pita o bilo čemu? Na drugoj strani, "Danas" je razgovarao sa jednim umetnikom, glumcem, o ulozi u pozorišnoj predstavi. Glumac je poznat i cenjen. Zove se, svi znamo, Goran Jevtić. Znamo i to da je pre nekog vremena Jevtić bio upleten u, hm, nemili slučaj koji je pravno okončan tako što je Jevtić osuđen za "nedozvoljene polne radnje nad maloletnikom". Ne, dakle, za silovanje: Jevtić nije silovatelj. Ali je prekršio zakon, ili je barem tako presuđeno. Ceo slučaj je ostavio za sobom izvesne kontroverze, ali o njima nije bilo iole ozbiljne javne rasprave, kao da su se svi bojali da ga se dotaknu, da ne oprlje prste.

U čemu je, dakle, temeljna razlika između ova dva intervjua? Jasno vam je, ali hajde da nacrtam, za one sa jeftinijim ulaznicama. "Informer" draška najniže porive, praveći na senzacionalistički način intervju sa osobom koja je "značajna" samo kao silovatelj, i koja pritom o svojim (nesumnjivim, namernim, nasilnim, gnusnim, ponavljanim) nedelima govori kao o nečemu što bi mogla da čini i ubuduće. "Danas" razgovara sa glumcem o pozorištu. Jadni Terencije ovde ne bi imao nikakvog posla: ovde "dvojica" ne čine isto (koje nije isto) nego čine sasvim različito.

Da, ali, čekaj, i Jevtić je, zar ne, osuđeni prestupnik, i to "seksualne" prirode? Jeste, ali on je još nešto u životu osim toga. I to "nešto" je od javnog značaja.

Imali smo, ne tako davno, i mnogo tragičniji slučaj: poznatog glumca osuđenog za dvostruko ubistvo, izvršeno u tragičnim okolnostima jednog smutnog vremena. Glumac je odslužio i "platio" svoje, po cenu ogromnih životnih lomova, i danas je opet "samo" glumac, i svi ga tako tretiraju te ga, između ostalog, u tom svojstvu intervjuišu. I to je sasvim u redu. Zašto bi sa Jevtićem bilo drugačije? Ne mogu da vidim nijedan razlog osim nesrećnog povlađivanja *cancel* kulturi, koja je danas skoncentrisana na seksualne predatore i prestupnike, a sutra će se baciti na nešto drugo. Činjenica da se Danasovci bez ikakve krivice nalaze u defanzivi i besmislenom laviranju između samoopravdavanja i samookrivljavanja zbog jednog nespornog novinskog intervjua ilustruje izvestan blokirajući strah (na samom rubu autocenzure) koji vlada u boljem delu medija i javnosti uopšte pred staljinističkim tribunalom "političke korektnosti". Pristati na to, u konačnici znači i dati za pravo "vučićevskom" tro(lo)vanju. Mnogo bolje bi bilo čitati starog, dobrog Terencija, taj je sve ovo video još onomad. ¶

Poklon iz Srbije za h

“Moram reći da aktualna hrvatska vlast nije ni ustaška ni proustaška. Dovoljno je znati da potpredsjednica Vlade Anja Šimpraga dolazi iz Samostalne demokratske srpske stranke i da bez troje saborskih zastupnika istog tog SDSS-a ne bi bilo parlamentarne većine koja podržava vladu premijera Plenkovića i njegovog HDZ-a. I Vučiću je jasno da SDSS ne bi sudjelovao u ustaškoj vlasti, niti bi proustaški nastrojen hrvatski premijer htio SDSS u svojoj vladajućoj koaliciji”

Hrvatski književnik i novinar Ivica Đikić postao je poznat diljem regije – i ne samo regije – po filmu “Cirkus Columbia”, koji je po njegovom romanu snimio oskarovac Danis Tanović, a onda i po seriji “Novine”. Razloga za Đikićevu popularnost bilo je i ranije, ali šta ćemo kada živimo u vremenu ekrana! “Novine” su prva serija koju je Netflix otkupio i distribuirao a snimljenu na nekom od slovenskih jezika. Iako autor insistira da je serija pre svega plod mašte, ona veoma precizno daje odgovor na pitanje gde se novinarstvo, politika i društvo danas nalaze, naravno ne samo u Hrvatskoj.

I pored izvrsnog književno-scenarističkog dara, Đikić se nikada nije isključio iz stvarnosti. Danas tumači političke i društvene procese u Hrvatskoj, regionu i EU, kao komentator zagrebačkog nedeljnika “Novosti”, a ranije je bio novinar “Feral tribjuna”. Takođe je godinu dana bio urednik riječkog “Novog lista”, a od 2010. do 2016. godine bio je glavni urednik “Novosti”, nedeljnika koji izdaje Srpsko narodno vijeće u Hrvatskoj, a koji okuplja brojne “Feralove” autore. Mnogi će reći da je upravo Đikić glavni tvorac koncepta ovog medija, za koji će mnoge hrvatske kolege reći da je najbolji u susednoj državi.

Kao dosledan saradnik “antinacionalnih” i “izdajničkih” glasila, veoma često je bio meta, kako kaže, “javnih i nejavnih, usmenih i napisanih prijetnji, psovki, zastrašivanja, blaćenja i puštanja izmišljotina u javni optjecaj”. Pored “Cirkusa Columbia”, napisao je i romane “Sanjao sam slonove”, “Ponavljanje”, “Beara” (dokumentarni roman o genocidu u Srebrenici) i “Ukazanje”. Objavio je i nekolike publicističke knjige i zbirke priča. Okušao se, opet uspešno, i kao pesnik.

S njim razgovaramo u kontekstu najnovijeg pogoršanja odnosa Beograda i Zagreba, a zbog ruske nafte koju Srbija više neće moći da dobija preko Hrvatske.

VREME: U režimskim medijima u Srbiji ponovo vlada antihrvatska histerija: na naslovnicama sve vrišti od “ustaških prevara”, hrvatska vlast je “ustaška” koju predvodi “ustaša Plenković”, a i predsednik Hrvatske Zoran Milanović je takođe “ustaša”. Očigledan je cilj da Srbija za sve svoje probleme sa energentima okrivi susednu državu. Kako to sve vama iz Hrvatske deluje, i kakve posledice ovakva retorika može imati?

IVICA ĐIKIĆ: Neću reći ništa novo i originalno kad kažem da je ta retorika srpske vlasti i medija bliskih vlasti, prije

rvatske nacionaliste

Fotografije: Ladislav Tomičić.

svega, namijenjena građanima Srbije, odnosno da je njezina svrha unutrašnjopolitička. Kao što i Vladimir Putin govori o "nacističkoj" vlasti u Ukrajini ponajprije zbog građana Rusije i unutrašnjih političkih prilika u Rusiji. Svaka politika na kraju je uvijek i samo unutrašnja politika, čak i kad su reperkusije te politike međunarodne ili globalne, a nitko ne vodi toliko računa o unutrašnjoj politici i unutrašnjoj podršci kao vlastodršci koji jedva da imaju ozbiljnu opoziciju.

Svakako bih htio izbjeći da u ovom razgovoru na bilo koji način budem advokat vlasti u Hrvatskoj, jer je to zadnje što bih htio biti, i da svisoka sudim i moraliziram o vlasti i političkoj situaciji u Srbiji. U Srbiji ne živim i ne mogu imati najdetaljniji uvid, ali moram reći da aktualna hrvatska vlast nije ni ustaška ni proustaška. Dovoljno je znati da potpredsjednica Vlade Anja Šimpraga dolazi iz Samostalne demokratske srpske stranke i da bez troje saborskih zastupnika istog tog SDSS-a ne bi bilo parlamentarne većine koja podržava vladu premijera Plenkovića i njegovog HDZ-a. I Vučiću je jasno da SDSS ne bi sudjelovao u ustaškoj vlasti, niti bi proustaški nastrojeni hrvatski premijer htio SDSS u svojoj vladajućoj koaliciji.

A kako komentarišete najnoviju eskalaciju tenzija, ona je – čini se – žešća nego ikada? Da li činjenica da se Srbija sada udaljava od EU znači da bi srpsko-hrvatski odnosi mogli pasti na još niži nivo?

Što se tiče najnovije, energetske eskalacije tenzija, Srbija ima legitimno pravo suverene države da se suzdrži od uvođenja sankcija Rusiji. Ta odluka, međutim, sa sobom nosi i negativne posljedice, kao što se s negativnim ekonomskim pa i političkim posljedicama suočavaju i one evropske države koje su se priključile sankcijama protiv Rusije. Nema ovdje solucije koja ne košta, više ili manje. Srbiji nitko ne brani i da sasvim prekriži opciju Evropske unije, ali onda se mora znati nositi s negativnim efektima te odluke bez patetičnog zapomaganja, kao i s negativnim efektima eventualnog odmicanja od Rusije. Moje je neotuđivo pravo da podilazim svojoj lijenosti, te da složim svoje životne prioritete tako da nemam vremena i koncentracije da savladam engleski jezik kako treba, pa računam s većom ili manjom štetom koju ću zbog toga imati. Bio bih obični lakrdijaš kad bih sve oko sebe gnjavio pričom o tome da je nepravda što cijeli svijet ne govori hrvatski. Čovjek mora odgovorno prihvatiti posljedice svojih odluka i odabira.

Naravno, ne bi se srušio svijet da je EU odlučila da Srbija i dalje bude izuzeta od zabrane uvoza ruske nafte, ali gledano iz perspektive zemalja koje su uvele sankcije Rusiji, i koje zbog toga trpe i trpjet će štetu na mnogim razinama, postavlja se logično pitanje: zašto? Što je to Srbija učinila u korist Evropske unije da bi joj i dalje bilo omogućeno da, preko Hrvatske, uvozi rusku naftu koja je bitno jeftinija od nafte koju, na primjer, sad uvozi Hrvatska? Ne bi ni Hrvatskoj pala kruna s glave da se založila da se Srbiji nastavi gledati kroz prste u pogledu nafte iz Rusije, ali to se ne događa po automatizmu, o tome se treba razgovarati i pregovarati, a između Beograda i Zagreba već dugo nema komunikacije na visokim političkim razinama, što je nezrelo s obje strane.

Nikako nije prvi put da vlast u Beogradu u teškim situacijama iskoristi oproban recept: udri po Hrvatskoj! Čini se da je Hrvatska Srbiji arhineprijatelj kojeg se nikada neće odreći, a da ni u obrnutom smeru situacija nije baš dramatično drugačija? Može li se izaći iz tog začaranog kruga, iz rata koji, kako ste jednom rekli, "još uvek traje"?

Aleksandar Vučić ne radi ništa što već puno puta nije viđeno u politici: on kreira situaciju po kojoj ga danonoćno ugrožavaju vanjski i unutrašnji neprijatelji, pri čemu su "ustaše" najzvučnija šifra za prekogranične dušmane, a "strani plaćenici" za domaće, ali on, Vučić, usprkos tome bori se nepokolebljivo za interese svog naroda i svoje zemlje. To nije politika nego propagandna strategija čiji je jedini smisao održavanje na vlasti, odnosno kupovanje vremena, odgađanje politike.

Takvo Vučićevo ponašanje ojačava nacionalističku desnicu i krugove u Hrvatskoj prožete apriornim antisrpstvom, dok Vučića, s druge strane, hrani to što Hrvatska već deset godina uglavnom apstinira od istraživanja i procesuiranja ratnih zločina s vlastite strane. To je taj začarani krug kojeg ste spomenuli, a u centru tog kruga jeste rat koji traje i još dugo će trajati, doduše, rat bez pucanja, smrti, rušenja. U Hrvatskoj, uostalom, praktički nema dana da mediji ne poprate godišnjicu neke bitke ili osnivanja neke brigade ili komemoraciju za stradale, a nigdje samokritike i suočavanja javnosti s naličjem ratne pobjede. Ne vidim na političkoj sceni nikog relevantnog tko bi mogao prekinuti taj začarani krug.

Čini li vam se da je situacija u tom »

“U pogledu progona ratnih zločinaca, ako nema iskrene suradnje među državama, onda neće biti ni ozbiljnih procesa i pravde, štoviše, bit će veća društvena šteta od koristi”

smislu dvehiljaditih bila ipak malo bolja, i pored svih problema i u tom periodu?

Na početku dvijehiljaditih pojavila se nada da je moguće da u Hrvatskoj i Srbiji dođe do promjene političke paradigme, da su moguće vlade koje će napraviti zaokret u odnosu na ratne politike i raširenu međuetničku mržnju. Nada nije dugo trajala. Kad je 2003. ubijen premijer Zoran Đinđić, i kad se HDZ – na valu antihaške retorike i uličnog zveckanja oružjem – potkraj iste godine vratio na vlast, bilo je jasno da ovdje zadugo neće biti relevantne politike koja, u najboljem slučaju, neće koketirati s nacionalizmom i međuetničkom nepovjerljivošću, koja se neće prilagođavati raspoloženju veteranskih i stradalničkih organizacija i onog dijela stanovništva kojem nema ništa draže od toga da susjedu crkne krava. S tim se trebamo pomiriti i unutar tog realnog okvira tražiti prostor za iskorake u ekonomiji, u svim područjima kulture, u zajedničkim mehanizmima zaštite i spašavanja od elementarnih nepogoda, u traženju nestalih u ratu, u borbi protiv organiziranog kriminala... U pogledu progona ratnih zločinaca, ako nema iskrene suradnje među državama, onda neće biti ni ozbiljnih procesa i pravde, štoviše, bit će veća društvena šteta od koristi.

Kada je došao na vlast, Vučića je dobar deo međunarodne zajednice proglašavao političarem koji je doživeo katarzu i postao nekakav pomiritelj, faktor regionalne stabilnosti. Šta biste vi, posle svega, rekli o Aleksandru Vučiću, da li bi on bio zgodan za nekakvo umetničko, književno, filmsko ili pozorišno, transponovanje? Nekada nam je potreban pogled sa strane...

Ne znam, nisam dosad razmišljao o tome. Možda se u nekim slojevima Vučićeve ličnosti mogu pronaći autentični dramski momenti, ali ovo što možemo vidjeti u njegovim javnim nastupima i javnom funkcioniranju nije naročito inspirativno. On se u javnom životu ponaša kao dramsko lice, on neprestano “glumi”, nastoji proizvesti dramu i pritom oponaša glavno lice tih drama. Naglašavam, oponaša. Sve je podređeno dojmu, sve je neka vrsta predstave, imitacija politike. Ali to je samo moje viđenje izvana; možda ljudi koji su upućeniji misle potpuno drukčije i ja im unaprijed dajem za pravo.

Pre dve godine ste istupili iz bosanskohercegovačkog PEN-a zbog jednog “jednodimenzionalnog, kategoričkog i parolaški ostrašćenog” saopštenja ove organizacije, a povodom “Blajburga”. Kako gledate na situaciju u BiH danas, čini se da su strasti uzavrelije nego ikada posle završetka rata? Ima li nade za tu državu?

Političke i intelektualne elite Bošnjaka, Srba i Hrvata – konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini – provele su sve ove godine u uvjerenju da je u miru moguće ostvariti maksimalističke ratne ciljeve. Naime, ciljeve koje nijedna od tri strane nije ostvarila tokom rata. Bosanskohercegovački Srbi nisu napravili svoju nezavisnu i suverenu državu; Hrvati nisu uspjeli sačuvati paradržavicu Herceg-Bosnu ni izboriti treći, hrvatski entitet; Bošnjaci nisu uspostavili građansku državu u kojoj najbrojniji narod ima političku dominaciju, iako je upitno u kojoj je mjeri to uopće bio ratni cilj bošnjačke politike. Zahvaljujući Dejtonskom mirovnom sporazumu, rat u BiH završio je bez pobjednika i bez poraženih, a mirovni sporazumi mogu se drastično mijenjati samo novim dogovorom svih uključenih strana ili novim ratom. Nema prečica, nema prevara, nema obmana. Ako se sva tri naroda odreknu svojih nacionalističkih maštarija iz rata i počnu živjeti u sadašnjosti, za Bosnu i Hercegovinu i te kako ima nade.

Ponovo je Željko Komšić izabran za zastupnika Hrvata u Predsedništvu BiH. Iako se načelno govori da njegov izbor ojačava građanski deo BiH, on zapravo, čini se, doprinosi homogenizaciji Hrvata i jačanju HDZ-a. Stičete li vi taj utisak?

Slušao sam prije nekoliko dana intervju profesora Dejana Jovića, koji smatra da je pozitivno to što u Bosni i Hercegovini pripadnici jedne nacije glasaju za političare koji nisu njihove nacionalnosti. Naravno da je to načelno veoma pozitivno. Ali u praksi to se svodi na činjenicu da samo Bošnjaci u većem broju glasaju za jednog političara koji se izjašnjava kao Hrvat, a pritom Bošnjaci to ne čine iz širokogrudnosti i neopterećenosti nacionalnim, nego zbog toga što ih ima višestruko više nego Hrvata i u prilici su da u Predsjedništvo BiH izaberu dva od tri člana, a Hrvati nijednog. To nije neopterećenost nacionalnim već bošnjačka težnja ka političkoj dominaciji, jer se sva politika Željka Komšića svodi na kontinuiranu konfrontaciju s Hrvatima iz čijih redova formalno dolazi da bi osvojio glasove Bošnjaka, te na zagovaranje “građanske” države u kojoj neće biti političkog predstavništva po etničkom principu, što je krinka za političku dominaciju najbrojnijeg naroda. Bošnjaci, uostalom, zbog toga i glasaju za Komšića. Jasno je da taj disbalans pomaže HDZ-u, jer homogenizira hrvatsko biračko tijelo oko najjače partije i smanjuje, ionako potencijalno skromni, prostor političkog pluralizma među bosanskohercegovačkim Hrvatima.

Kritikovali ste svojevremeno odnos EU prema izbeglicama i migrantima, a ta kriza još uvek traje, mada je nestala sa naslovnica. Danas se EU, bar se tako čini, ne snalazi baš najbolje dok se svet oko nas tektonski menja. Da li, uopšte, sadašnja Evropa zna da peva onako kako su sužnji nekada pevali o njoj?

Evropljani, ili uže: stanovnici starih članica Evropske unije, uplašeni su mogućnošću da budućnost neće biti u skladu s njihovim očekivanjima i s onim na što su navikli, a to je da standard i uvjeti života mogu ići samo nabolje. U toj zabrinutosti i grču skaču na sve što remeti rutinu, na sve što se čini kao prijetnja njihovom načinu života i njihovom komforu, ne obaziru se na proklamirane vrijednosti. Okreću se u sve većoj mjeri političkim opcijama koje nude sebičnost, zatvaranje i nepropusnost za uljeze koji bi da se okoriste našim blagostanjem i sigurnošću. Da, Evropska unija je i dalje najbolje mjesto za život na Zemlji, ali Evropa kao da ne primjećuje da se svijet promijenio i da će se nastaviti mijenjati, a da je taj svijet puno veći i višestruko mnogoljudniji

"Srbiji nitko ne brani i da sasvim prekriži opciju Evropske unije, ali onda se mora znati nositi s negativnim efektima te odluke bez patetičnog zapomaganja"

od onoga što smatramo Zapadom. Umjesto novog zatvaranja u nacionalne granice, Evropa mora dignuti pogled sa svojih unutrašnjih razilaženja i formulirati novi odnos prema ostatku svijeta koji je u međuvremenu, neovisno o Rusiji, najvećim dijelom razvio određeni oblik prezira prema Evropi i Americi.

Spomenuli ste Rusiju. Ne možemo izbeći pitanje o njenoj agresiji na Ukrajinu. Da li je preterano poređenje Putina sa Hitlerom, koje neki upotrebljavaju?

Nisam ljubitelj te vrste usporedbi, jer su okolnosti drugačije, a okolnosti su, u najmanju ruku, podjednako važne kao i ličnost ili karakter glavnog negativca. Pogledajte Putinov odnos prema Zapadu i svijetu prije dvadeset godina, ili prije petnaest godina, kao i odnos Zapada prema njemu... Takve su bile tadašnje okolnosti. Rusija je u proteklih dvadesetak godina ekonomski i vojnotehnološki ojačala zahvaljujući tome što je zapadnim zemljama prodavala ogromne količine prirodnog plina, nafte i nekih ključnih metala. Moralo je biti jasno da će takvo jačanje promijeniti Putinovo poimanje Rusije i shvaćanje odnosa Rusije i Zapada. Na kraju, i Putinovo poimanje samoga sebe. Krug je zatvoren kad je, u nedostatku zapadnog razumijevanja i ozbiljnijeg uvažavanja, pronašao idejni okvir u antizapadnom konzervativizmu i velikoruskom nacionalizmu Aleksandra Dugina. Eksplozija te zapaljive smjese bila je samo pitanje vremena i povoda, naročito kad znamo da je zapadna politika ignorirala simptome i nije ni na koji način djelovala preventivno.

Putin se agresijom na Ukrajinu nepovratno svrstao među krajnje negativne povijesne ličnosti s obzirom na to da je napad na Ukrajinu jedan od najtežih zločinačkih poduhvata u suvremenoj povijesti, ali faktor nuklearne prijetnje, faktor koji nije bio na stolu u prošlih šezdesetak godina, čini besmislenim ili nemogućim prognoze o tome kako će i kad završiti rat, kako će i kad politički skončati Vladimir Putin.

Izađimo iz sveta visoke politike i zađimo u svet medija. Iako insistirate na činjenici da serija "Novine" počiva na fikciji, i tek nekim detaljima stvarnosti, hteo bih da vas pitam nešto o medijskoj sceni na ovim "našim prostorima", a vezano za motive vašeg dela. Može li se reći da su mediji, uz samo nekoliko izuzetaka, dospeli u ruke političkih i ekonomskih moćnika, a da je novinarstvo postala tek uslužna delatnost?

Više sam puta ponovio da su "Novine" pisane kao rekvijem za novinarstvo koje odbija da bude puko sredstvo za ostvarivanje nekih drugih – skrivenih ili neskrivenih – interesa onih koji vlasnički stoje iza medija. Evo najsvježiji, iako ne i najkardinalniji slučaj: što treba N1 televiziji i Novoj TV u Hrvatskoj da se stavljaju u službu namjere svog vlasnika da izgradi hotel u Puli, i to na način da u svojim informativnim programima zapravo provode generalni bojkot političke grupacije koja se na lokalnom nivou pobunila protiv gradnje tog hotela i organizirala referendum o tom pitanju? Što misle da time postižu? Ne ulazim u to je li u redu da se gradi taj hotel ili nije, ne kažem da N1 i Nova TV – koji su, inače, iznadprosječni kad je riječ o novinarstvu u Hrvatskoj – trebaju biti protiv tog hotela i da trebaju rušiti taj projekt s aktivističkih pozicija, ali moraju se moći uravnoteženo, a ne osvetnički odnositi prema toj temi. Tom vlasniku, dakle, važniji je jedan hotel od vjerodostojnosti vlastitih medija i od profesionalnog dostojanstva novinara koji rade u tim medijima. Novinarstvo i novinare tretira se kao potrošni materijal u ostvarivanju nekih viših i važnijih poslovnih ili političkih interesa.

"Novine" su, ukratko, priča o nepoštovanju jednog plemenitog zanata, vitalno važnog za funkcioniranje demokratskog poretka, a to sistematsko višegodišnje ponižavanje i potcjenjivanje rezultiralo je nepopravljivom devastacijom u svakom pogledu, pa onda i iznevjeravanjem čitalaca. Ima i uvijek će biti sjajnih i talentiranih novinara, ima i uvijek će biti nepotkupljivih i hrabrih redakcija, ali to je margina, to su incidenti koji stalno vise na rubu provalije.

Kako iz današnjeg ugla gledate na fenomen "Feral tribjuna"? Da li je takav medij mogao opstati? I da li su u pravu oni koji kažu da ste vi i kolege pokušali od "Novosti" da napravite nekakav novi "Feral"?

Ne, "Feral" nije mogao opstati u Hrvatskoj i uopće je veliko čudo da je i postojao od 1993. do 2008. godine. Išlo se, nogometnim žargonom, u kost, išlo se neistraženim putevima u pogledu koncepta i formi, s jedinim čvrstim orijentirima u vidu poštovanja zanata i nepristajanja na uniformnost i državotvorni diktat, jako se inzistiralo na dobrom pisanju, na temama i sugovornicima koje su drugi zaobilazili da se ne bi zamjerili širokim narodnim masama i oglašivačima... Radilo se strahovito puno, s nekom posebnom energijom i posvećenošću, sve je bilo vrlo intenzivno, letvica visoko postavljena, primalo se i mnogo raznovrsnih udaraca sa svih strana jer se nije pristajalo na kompromise, a sve to troši, iscrpljuje, zasićuje. Kažem vam, čudo da se izdržalo i tih petnaest godina. Bilo je dovoljno.

"Novosti" pak nikad nisu bile zamišljene kao nastavak "Ferala" drugim sredstvima, barem ih ja nisam tako zamišljao i doživljavao. Besmisleno je imitiranje "Ferala" u nekom sasvim drugom kontekstu i nekim drugačijim okolnostima. "Feral" i jest bio to što je bio zato što nije imitirao, već zato što je bio autentičan, nastao iz autentične potrebe grupe ljudi da pišu slobodno, da budu neposlušni i drukčiji. U "Novostima" ima ponešto i ponetko iz "Ferala", ali to je neka druga priča, opet svoja i opet autentična. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Jesen opšteg nezad

Eventualni vanredni izbori ne bi doneli rešenje koje bi značilo lagodan put za izlazak iz trenutne situacije. Zašto? DPS ne bi mogao da osvoji većinu za formiranje nove vlade, a blok naspram stranke Mila Đukanovića (na slici) ponovo bi se našao u totalnoj neravnoteži

Foto: AP Photo

Dok na državnom nivou u Crnoj Gori vlada funkcionalna blokada gotovo kompletnog sistema, na lokalnom nivou se dešava predizborna kampanja koja će finale imati 23. oktobra na lokalnim izborima u Podgorici i u još 13 crnogorskih opština. Politički subjekti, bez izuzetka odgovorni za stanje koje nalikuje opštoj anarhiji, šalju poruke glasačima kao da se izbori odvijaju u nekoj drugoj državi, a ne u Crnoj Gori gde je vladi izglasano nepoverenje, u kojoj je pokrenuto pitanje kršenja Ustava od strane predsednika jer ne želi da imenuje novog mandatara, u kojoj Ustavni sud ne može da se sastane jer nema kvorum, u kojoj svako optužuje svakoga za korupciju i pripadništvo kriminalnim klanovima. U suštini, gotovo svi politički akteri nadaju se da će rezultati lokalnih izbora otkriti političke trendove u raspoloženju crnogorskih građana, koji bi mogli pokazati i moguća pomeranja u rasporedu snaga na državnom nivou. Dakle, naznake rezultata eventualnih vanrednih parlamentarnih izbora.

Procenjuje se da će upravo izbori u Podgorici pokazati te nove trendove. Novina na ovim izborima su dva pokreta "Evropa sad" koji su osnovali dvojica ministara iz vlade Zdravka Krivokapića – Milojko Spajić i Jakov Milatović, te pokret "Preokret". Oni sigurno mogu da dovedu do određene preraspodele izbornog kolača. U nedostatku novih istraživanja, neki trendovi su već uočeni u rezultatima koje je izneo tokom juna meseca Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM). Naime, sve stranke beleže pad popularnosti. Pad popularnosti Đukanovićevog DPS-a se kontinuirano nastavlja, ali je on očigledan i kada su u pitanju Bečićeve Demokrate, URA Dritana Abazovića i, naravno, Demokratski front.

Istraživanje CEDEM-a je pokazalo da bi pokret "Evropa sad" na izborima dobio oko 11 procenata, što korespondira sa padom podrške koju beleže pobednici sa poslednjih izbora. Oni beleže padove od 1,4 odsto (URA) do 6,4 procenta (DF). Ukoliko se uzme u obzir i ocena ispitanika koji u 51,6 ostvo smatraju da se Crna Gora kreće pogrešnim putem, očigledno je nezadovoljstvo kao glavna dominanta u raspoloženju biračkog tela. Svi događaji koji su usledili nakon trenutka kada je obavljeno ovo istraživanje mogli su uticati samo na porast tog nezadovoljstva.

BEZ MESTA ZA ŽALBU

Ukoliko se na lokalnim izborima u Podgorici potvrdi tačnost projekcija koje je donelo pomenuto istraživanje, i laiku će postati jasno da bi se vanrednim državnim izborima politička situacija u Crnoj Gori dodatno iskomplikovala i da eventualni vanredni izbori ne bi doneli rešenje koje bi značilo lagodan put za izlazak iz trenutne situacije. Zašto? Pre svega zato što uz trend pada podrške DPS ne bi mogao da osvoji većinu za formiranje nove vlade, a blok naspram Đukanovićeve stranke ponovo bi se našao, ovog puta sa još jednim novim političkim subjektom, u totalnoj neravnoteži uticaja koji bi vodio stabilnoj parlamentarnoj većini.

Naravno da su rezultati lokalnih izbora sami po sebi važni, ali o činjenici da se posmatraju pre svega kao test za parlamentarne izbore govori podatak da se održavaju u uslovima nepostojanja Ustavnog suda. Ustavni sud je poslednja instanca za žalbe partija i zbog toga je veoma važan deo procesa. Ovaj organ danas ima samo troje sudija od predviđenih sedam. On funkcionalno ne postoji i lokalni izbori u takvim uslovima samo dopunjuju niz nelegitimnih postupaka poput neustavnog odlaganja izbora ili kreiranja izborne jedinice Zeta u toku izbornog procesa. Niko od političkih subjekata nije doveo u pitanje njihovu legalnost ili makar uslovio njihovo održavanje konačnim izborom barem jednog sudije Ustavnog suda koji bi obezbedio neophodan kvorum za odlučivanje. Da je bilo imalo političke odgovornosti, dva meseca, a ne dve godine, bili bi dovoljan rok za njihov izbor. Najzad, nikome nije bilo nimalo neobično što se i ovi izbori održavaju po starom, toliko osporavanom zakonodavstvu. To sve govori o visokom stepenu političke neodgovornosti učesnika u političkom životu Crne Gore. Ili, još bliže istini, to je samo još jedna potvrda da su političke elite zarobile građane u svoje interesne mreže.

USTAV NEMA KO DA TUMAČI

ako su narativi koji dominiraju predizbornom kampanjom u polovini crnogorskih opština daleko nižeg intenziteta, te se uglavnom kreću u domenima lokalnih tema i obećanja, sukob na državnom nivou im daje važan bekgraund i na specifičan način ih oslobađa teških tema.

ovoljstva

Naime, lokalni izbori će se odvijati pod neposrednim uticajem nekoliko važnih događaja.

Pre svega, reč je o sukobu ponovo uspostavljene parlamentarne većine koja je predložila Miodraga Lekića za predsednika nove vlade i predsednika države Mila Đukanovića koji je odbio da lideru DEMOS-a da mandat za sastav vlade. Đukanović je to obrazložio činjenicom da nije uveren kako postoji većina i da se predlagači nisu odazvali na njegov poziv na konsultacije o novom premijeru. Usledio je poslanički Predlog za pokretanje postupka za utvrđivanje da li je predsednik države povredio Ustav ili ne, s obzirom da nije pozvao sve predstavnike parlamentarnih stranaka na konsultacije. Ovaj predlog još nije stigao do Đukanovića na izjašnjenje jer ga je predsednica Skupštine Danijela Đurović (Socijalistička narodna partija – SNP) vratila na doradu sa zahtevom da se ispravi i uskladi sa odredbama Ustava. Predsednik je u obavezi da se izjasni Skupštini o eventualnom kršenju odredi Ustava. No, odluku o postojanju ili nepostojanju povrede Ustava donosi Ustavni sud. Ukoliko Ustavni sud, koji, podsećamo, nema kvorum, donese odluku da je prekršen Ustav, Skupština može razrešiti predsednika. Uzgred budi rečeno, Ustavni sud je mesto na kojem bi se moralo doneti i obavezujuće tumačenje člana Ustava na koji se predsednik poziva i koji tumači tako da mu najviši akt daje ovlašćenje da ukazom raspusti Skupštinu.

Uporedo sa sukobom na relaciji parlament–predsednik, eskalira i sukob Đukanovića sa premijerom u tehničkom mandatu Dritanom Abazovićem, čiju su vladu srušile Đukanovićeva Demokratska partija socijalista "sa tradicionalnim partnerima" i Demokrate Aleksa Bečića. Đukanović je u javnosti rekao da je "pobeđivao i mnogo ozbiljnije protivnike" i da, kada je o Abazoviću reč, "nije reč ni o nikakvom Davidu, reč je o bratu Abazu slugi velikosrpstva", a premijer je uzvratio "da su Đukanoviću politički dani odbrojani", a potom i da je glavni problem Crne Gore grupa oličena u "organizovanom kriminalu i korupciji" i da je to "grupa oko predsednika države". Ovaj sukob je zapravo eskalirao do krajnjih granica na skupštinskoj sednici na kojoj je smenjena Abazovićeva vlada, kada je premijer ukazao na neke od važnijih žarišta kriminalnih i koruptivnih aktivnosti u državi.

ANB SKREĆE KAMIONE

Ovi verbalni dvoboji su samo vrh ledenog brega koji pogađa Crnu Goru. Očigledno je da je borba protiv organizovanog kriminala, šverca i korupcije glavna tačka sukoba. I to se na razne načine prelama. Nakon što je Crna Gora postigla značajne rezultate u zaustavljanju šverca cigareta, čitavu aktivnost je dovela pod znak sumnje činjenica da jedan kamion sa cigaretama nije stigao u Nikšić na mesto gde su se cigarete spaljivale.

Tim povodom je Abazovićev partijski kolega i direktor Uprave prihoda i carine Rade Milošević bio saslušan u Specijalnom tužilaštvu, da bi potom podneo i ostavku. Raško Konjević, potpredsednik vlade u tehničkom mandatu i ministar odbrane, u reakciji na taj događaj izneo je tvrdnju da je samo 10 odsto zaplenjenih cigareta uništeno, a da je ostatak navodno vraćen u švercersku mrežu. Inače, premijer je početkom oktobra Konjevića smenio sa mesta šefa koordinatora službi bezbednosti. Nakon te sednice Veća za nacionalnu bezbednost, Abazović je optužio Konjevićev SDP, DPS i kompaniju "Bemaks" da žele da ga političkim manipulacijama obeleže kao "pokrovitelja šverca cigareta u Crnoj Gori".

Ove godine je u Luci Bar zaplenjeno cigareta u vrednosti većoj od 200 miliona evra, a specijalizovane strane službe su svojevremeno iznele podatak da se preko ove crnogorske luke prokrijumčari godišnje više od dve milijarde cigareta namenjenih zapadnoevropskom tržištu.

Pošto je podneo ostavku, Rade Milošević je u emisiji TV Vijesti "Načisto" izneo sumnje da je u čitav događaj "umešan deo Agencije za nacionalnu bezbednost (ANB)" i poimenice naveo Sava Kenteru i Draga Spičanovića. Milošević je rekao da je "Drago Spičanović čovek za kojeg postoje operativni podaci godinama unazad da je povezan sa švercom cigareta. On je povezan sa Đokom Pavićevićem, jednim od glavnih organizatora šverca u Luci Bar". Nadalje, bivši direktor Uprave prihoda i carine je ustvrdio da sa ovom dvojicom bliske veze imaju Savo Kentera (v. d. direktor ANB), Drago Spičanović i Raško Konjević (potpredsednik vlade).

ŠPIJUNI U DUVANSKOM DIMU

Ubrzo nakon ovoga Vlada je na elektronskoj sednici smenila v. d. direktora ANB Sava Kenteru. Smena je usledila nekoliko sati pošto je Abazović, na 2BS Foruma javno čestitao na aktivnostima ANB u obračunu sa uticajem Rusije u Crnoj Gori. Kentera je u nastavku panela rekao: "Ako imate najveću operaciju raskrinkavanja ruske mreže špijuna, 35 proteranih iz Crne Gore, identifikovane agente GRU-a u Crnoj Gori, i ako posle svega neko kaže da ne radimo dobro i ne navede ni jedan razlog, nego vas smenjuje... Sve je jasno". Predsednik Crne Gore je ocenio da je ova smena Abazovićev strah da je istraga ANB "potvdila veze premijera sa ruskim službama i švercom cigareta", a Konjević da je "izgleda neka velika muka oko Rusa i cigareta".

Ovo je, dakle, ambijent u kojem će se odigrati lokalni izbori. Više je nego očigledno da međunarodni kontekst daje atmosferu u kojem se odvija obračun sa kriminalom, švercom i korupcijom. Sve se odvija u pokušaju daljeg zamagljivanja stvari i što snažnijeg udaljavanja od glavnih aktera događaja u Crnoj Gori. Oni akteri koji su instalirali čitav nelegalni biznis u ovoj državi danas iznose optužbe da se nedovoljno obračunava sa kriminalom. A svi skupa su doprineli da najvažnije institucije ne funkcionišu. U takvim uslovima izbori su tek prolazna pojava, čiji rezultati obezbeđuju dalji status kvo. Sve je to, kako je Milo Đukanović rekao, "politika ringe, ringe". Šta će na to reći raja? ¶

VOISLAV BULATOVIĆ

Sve za profit, profit ni za šta

Studija "Batuta" o ekološki ugroženim područjima označila je Kosjerić kao crnu tačku. Razlog – fabrika cementa. Kroz istoriju poslovanja, ona je na različite načina zagađivala grad i narušavala zdravlje žitelja: od prašine, preko sagorevanja petrol koksa, do ponovnog vraćanja na ugalj kao energent i trovanja štetnim isparenjima i teškim metalima. Kad je cementara pokušala da dobije dozvolu za spaljivanje komunalnog otpada, lokalni ekološki pokreti su uspeli da odlože taj proces, ali su pesimistični u pogledu završnice

Podno Divčibara nalazi se Kosjerić, gradić koji na prošlom popisu nije imao ni četiri hiljade ljudi, a sada može imati samo još manje. Opština je dosta veća, ona dobacuje i do dvanaest hiljada, a pripada Zlatiborskom okrugu.

Tabla sa natpisom Kosjerić prvi put se može vidjeti kod sela Mrčići, te taman kad putnik pomisli da je stigao na odredište, prevari se – spuštanje niz obronke Divčibara potrajaće još dvadesetak minuta. Kosjerić je u kotlini, a to je veoma važno za nastavak priče.

TITAN IZNAD GRADA

Institut za javno zdravlje "Dr Milan Jovanović Batut" izradio je studiju "Unapređenja upravljanja kontaminiranim lokalitetima u Srbiji". Prema njihovim nalazima, postoji više crnih tačaka u Srbiji, odnosno lokaliteta gde privredni subjekti kao zagađivači dovode u pitanje zdravlje ljudi koji žive u okolini. Grad Kosjerić je upravo jedan od njih.

Iako u samom Kosjeriću postoji više fabrika koje zagađuju, a prisutni su i drugi problemi, poput privatnih ložišta zimi, studija akcenat stavlja na fabriku cementa "Titan". To je ujedno i najmlađa cementara u Srbiji, osnovana 1976. godine. Kako piše na sajtu fabrike, danas su im proizvodni kapaciteti oko 750.000 tona cementa godišnje. Prije privatizacije 2002. godine, fabrika je zapošljavala više od šest stotina radnika, dok ih je danas nešto manje od dvije stotine.

Dok polako prolazimo autom pored fabrike i pravimo nekoliko fotografija, radnici iz obližnjih baraka počinju da izlaze i radoznalo promatraju došljake. Cementara je izdvojena od centra grada, ali zaista ne i dovoljno. U jednom od sela u neposrednoj blizini fabrike cementa pitamo meštanku ima li nekih problema sa cementarom i da li je zagađenje vidno. Ona odgovara da je ranije bilo prašine, ali da su stavili filtere i da je sad sve u redu. Dodaje: "Samo da poživi cementara". Iz daljeg razgovora saznajemo da je i ona nekada radila u njoj. U ostalim kućama nismo zatekli nikoga.

Na drugoj strani grada, takođe malo izdvojen, nalazi se Dom zdravlja. Tamošnji doktor, pedijatar i vršilac dužnosti direktora Ilija Vukadinović ne plaši se razgovora sa novinarima. On je ujedno i jedan od vodećih ljudi lokalnog Ekološkog pokreta. U razgovoru za "Vreme" kaže da je situacija u Kosjeriću oduvijek "interesantna" i dodaje da nekako uvijek oni budu jedna od opština koje su "najviše zagađene". Sa druge strane, "nikako da se utvrdi razlog", objašnjava doktor, jer svako kaže: "Nismo to mi".

Na pitanje zašto je njihova borba uglavnom usmjerena na fabriku cementa iako postoje i drugi zagađivači, Vukadinović kaže "da je ona najveća i najviše zagađuje vazduh".

"Kad jedna fabrika dnevno sagori 200 tona uglja, pa nek 0,1 odsto ode u atmosferu – to je ogromna količina", dodaje sagovornik. Kaže da su u fabrici nedavno organizovali promociju da pokažu kako su stavili "vrećasti filter", što zaista smanjuje emisiju zagađenja, ali samo na tom mjestu.

"Sve ono što koriste, pepeo, gips i neke aditive, sve to stoji napolju, nije pokriveno", kaže Vukadinović. "A kada dune vetar, sve to nosi prema gradu. Ruža vetrova je takva da vetar uvek duva od cementare prema centru grada, nikad obrnuto".

PETROL KOKS, PA UGALJ

Cementara kao energent za svoj pogon od 2015. godine koristi ugalj. Od 2004. godine korišten je petrol koks. Kada se on pojavio, objašnjava Vukadinović, lokalni ekološki pokreti su se pobunili zbog štetnosti koju izaziva. Međutim, uz pritiske odozgo, sa republičkog nivoa, dogovoreno je da cementara može preći na ovaj energent, ali da mora ispuniti neke mjere za zaštitu okoliša.

Vukadinović navodi da, kako su se sa godinama mjenjale opštinske vlasti, tako se i taj spisak mjera sužavao. Na kraju nije ostalo skoro ništa, sem petrol koksa. Kad je petrol koks naglo poskupio, prešlo se na ugalj.

CENAR ZAGAĐENJA:
Cementara u Kosjeriću
Fotografije: Marija Janković

Sve ono što koriste u cementari – pepeo, gips i neke aditive – nije pokriveno. Ruža vetrova je takva da vetar uvek duva od cementare prema centru grada, nikad obrnuto —dr Ilija Vukadinović

"Niti su imali dozvolu za ugalj, niti studiju uticaja na životnu sredinu", kaže doktor Vukadinović i dodaje da se i "opština bunila", ali da ih je "država pustila". "Po ugovoru su morali imati dozvolu opštine, a nisu je imali", zaključuje.

Trenutno najveći problem zagađenja fabrike cementa u Kosjeriću jeste fosilno gorivo kao energent, odnosno neželjeni, teški metali i praškaste materije. Doktor Vukadinović kaže da su nosili na analizu zemljište koje se nalazi oko dječjeg vrtića, te da je pronađena "velika količina nikla", a on se "pronalazi u njihovoj proizvodnji".

Do najveće opasnosti za žitelje Kosjerića došlo je 2017. godine kada je cementara pokušavala da dobije dozvolu za spaljivanje komunalnog otpada. Ekološki pokreti i građani Kosjerića, masovnim izlaskom na ulice, uspjeli su da se izbore da do ovog spaljivanja još uvijek ne dođe. Odloženi rok ističe posle pet godina, odnosno ove godine, tako da stanovnici ovog malog mjesta očekuju novi pokušaj cementare.

Doktor Vukadinović je pesimističan i smatra da je samo pitanje vremena, te da ni opština ne može mnogo uraditi jer se sve odluke donose sa vrha, odnosno u Ministarstvu za zaštitu životne sredine. Kaže da mogu jedino što više da odlažu, te da na taj način natjeraju cementaru da što više uloži u zaštitu, iako potpuno adekvatna zaštita ne postoji.

SPALJIVANJE SMEĆA

Procentualno, mali broj žitelja Kosjerića radi u cementari. Neki rade u drugim postrojenjima, a većina zavisi od proizvodnje malina. Kada je oko 2.000 ljudi izašlo pred cementaru 2017. godine, to je bilo zato što se uz priču o potencijalnom spaljivanju smeća proširila i priča da se tamo gdje se spaljuje komunalni otpad, izbjegava upotreba poljoprivrednih proizvoda.

Zakon u Srbiji je takav da cementarama omogućava da dobiju integrisane dozvole za spaljivanje komunalnog otpada. Problem nastaje ako dođe do ispuštanja "dioksina" i "furana", izuzetno otrovnih čestica, koje se talože u ljudskom organizmu i ne postoji način da se naknadno izbace.

Doktor Vukadinović objašnjava da cementare jednostavno nisu mjesto za to. »

Kako kaže, njihove peći mogu postići dovoljnu temperaturu za uništavanje ovih čestica, što je oko 800 stepeni, a cementare imaju snagu i za 1400, ali se u "tehnološkom procesu dešava da temperatura u cementarama padne i na 200 stepeni", a tada nastaje havarija u vidu ispuštanja ogromne količine dioksina i furana. U organizmu nataložene čestice počinju da preuzimaju neke funkcije tijela, te tada dolazi do "karcinoma, dijabetesa, sterliteta, deformiteta ploda", objašnjava i dodaje da ne postoje filteri koji mogu zaustaviti ove čestice jer su one u gasnom stanju.

O dioksinima i furanima prvi put se više saznalo nakon Vijetnamskog rata, kada je objelodanjeno da ih je američka vojska bacala u sklopu otrova koji su imali za cilj da sprže krošnje drveća i otkriju položaje Vijetnamaca. Međutim, nisu mogli zaobići i američke vojnike, koji su kasnije imali ozbiljne zdravstvene posljedice.

Na kraju, sve se vrti oko profita. Cementara bi spaljivanjem komunalnog otpada ostvarivala mnogo veći profit, ali radnici teško da bi zbog toga imali povišice, a žiteljima Kosjerića trajno bi bilo ugroženo zdravlje.

PROBAJTE VI, PA ĆEMO DA VIDIMO

Doktor Vukadinović priča zanimljivu anegdotu sa sastanka ekoloških pokreta i predstavnika Ministarstva ekologije 2017. godine, gdje je prisustvovao i sam ministar Goran Trivan. Vodila se diskusija o tome kako beočinska cementara navodno ima najbolju zaštitu, ona u Kosjeriću najlošiju, ali je ministarstvo ipak navaljivalo da se krene sa spaljivanjem komunalnog otpada. Sagovornik prenosi kako je Trivan doslovno rekao: "Pa dobro, krenite vi pa da vidimo kako će da bude; ako bude dosta toga, mi ćemo da zaustavimo proizvodnju".

Takav odnos ministarstva koje bi trebalo da se stara o ekologiji prema sopstvenim građanima bio je i kad se kretalo sa petrol koksom, kaže Vukadinovć, a "havarija je bilo koliko hoćete", samo proizvodnja zbog njih nikada nije prekinuta.

Na sajtu fabrike cementa nema kontakt osobe zadužene za medije. Pozvali smo broj koji bi trebalo da bude centrala i dobili fiksni telefon ženske osobe koja bi navodno trebalo da razgovara sa nama. Međutim, niko se nikada nije javio.

U gradu postoji jedna mjerna stanica, postavljena između centra i cementare. Pripada Agenciji za zaštitu životne sredine, ali se oko njenih rezultata uvijek lome koplja. Doktor Vukadinović objašnjava da ona zapravo zbog svoje lokacije ne mjeri zagađenje u gradu već u okolini fabrike, te da tu nema drugih zagađivača. Kako kaže, kad stanica "poludi", to je znak da je grad zagađen od cementare. Naravno, prema njegovim riječima, menadžment fabrike osporava ovo tumačenje.

Kaže kroz šalu da otkad je ekološki pokret pripomogao da se odbije dodjeljivanje dozvole cementari za spaljivanje komunalnog otpada 2017. godine, čelnici fabrike im više ne daju da učestvuju na revijalnim igrama koje fabrika organizuje svakog aprila u Kosjeriću.

"Sledeće godine bilo je zabranjeno članovima ekološkog pokreta da se takmiče", kaže doktor Vukadinović. Kad su se godinu dana kasnije prijavili kao tim "Ekološki pokret", ekspresno su ih izbacili.

I na početku pomenuta Studija "Batuta" istakla je neke probleme koji se ponavljaju. Neki od njih su primjenjivi i na Kosjerić. Propisi se ne poštuju, kontinuirani monitoring zdravlja ljudi nedostaje, a nedostaje i sektorska saradnja nadleženih organa. Iako to ne piše u studiji Instituta za javno zdravlje, prije svega nedostaje volja. U suprotnom, nečiji profit se nikada ne bi stavljao ispred zdravlja žitelja jednog grada. A takvih gradova ima mnogo po Srbiji, profita još više.

Nije čudo što svi viši menadžeri kosjerićke cementare žive van grada iako ih je dosta baš iz ovog mjesta. ¶

FILIP MIRILOVIĆ

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
Stavovi izneti u članku ne predstavljaju nužno stavove Fondacije Hajnrih Bel.

In memoriam:
Gorica Nešović (1964–2022)

Dvadeset

Za nju je rad na radiju bio osvajanje prostora slobode. Život proveden pred mikrofonom. Postigla je da B92 bude najslušaniji u Srbiji. Osnovali smo program u kome autori kontrolišu kontent. Čuvala je ljude, privatno i profesionalno

Šestog oktobra je u Beogradu preminula Gorica Nešović (rođena Stanković) posle duge i teške bolesti. Za mene je mnogo važnije reći da je Gorica ove godine napunila 40 godina rada u medijima. Zamislite život proveden pred mikrofonom, od čega je više od 20 godina bila prvi glas koji su građani Beograda i Srbije slušali čim ujutru otvore oči. Možete to da preračunate u dane, sate i minute; u svakom slučaju, to je čitav jedan životni i radni vek posvećen slušaocima, čitaocima i gledaocima. A kako je sve počelo?

Godine 1982. Ritam srca, vreme neposredno nakon Titove smrti. Početak rušenja jednog idiličnog sveta i dašak slobode u etru, na Studiju B, naravno. Mogao si pred mikrofonom da budeš i bez preporuke Partije, nisi morao da imaš savršen glas, ali si morao da znaš šta ćeš da kažeš.

Dah slobode i na muzičkoj sceni, *novi talas* i nova energija u Beogradu. Gorica je bila jedna od prvih devojaka DJ-eva u Beogradskim klubovima "Akademija" ili "Buha". Bila je deo pop kulturne scene osamdesetih u Beogradu, visila oko SKC-a i imala redak dar da prepozna hit singl na albumima njenih drugara iz EKV i drugih bendova novog talasa osamdesetih.

Tokom mračnih ratnih godina živela je na Kipru, gde je sa tadašnjim suprugom Slobodanom dobila sina Marka. Tamo je naučila da vozi auto levom stranom i da bude startna na semaforu, "da joj ne trube budale!" Suosnivač je etikete "Red Luna records", koja je osim mejnstrima

godina buđenja uz njen glas

Foto: Dragan Kujundžić/ Tanjug

bila usmerena i na mladu srpsku alternativnu muzičku scenu tokom devedesetih. Impozantan je spisak medija na kojima je tokom karijere radila: Sudio B, 3K, Radio B92, City radio, Radio Beograd 1, Radio Laguna, Radio S2, Link TV, TV B92, TV Prva.

Svuda je tražila barem mali prostor slobode u kojem je uspevala da se razmahne i pokaže za samo nekoliko minuta raskoš svog talenta, bilo kao autorka ili kao urednica.

Gorica Nešović je jedna od prvih novinarki koja se dokazala i kao književna autorka sa neverovatnim tiražima, a nije pisala ljubiće. Sa Jelicom Greganović je napisala zbirku pripovedaka *Priči nikad kraja*, a nakon toga i važnu novelu/ roman *Nije strašno ako padneš, strašno je ako ne ustaneš*. Njene priče bile su iz srca, iz stomaka, iskrene, jer se pred čitaocima otkrivala do koske. Sećam se da sam bio pomalo zabrinut jer sam se pitao da li će i kako publika razumeti njene ispovesti. Na sajmovima knjiga je satima potpisivala knjige čitateljima i čitateljkama koji su u njenim pričama prepoznavali segmente sopstvenih života. Kao da je neko ispričao njihove priče, koje oni sami nisu imali hrabrosti da podele.

Gorica Nešović je imala i bogatu karijeru na televiziji mada je duboko u sebi nije volela. Ona je bila dete radija. Za četiri godine tokom kojih smo našu emisiju realizovali na Radio Beogradu, svakoga jutra smo prolazili pored biste Nikole Tesle ulazeći u onu lepu i mističnu zgradu i po navici smo mu se javljali, bio je to naš mali ritual. Respekt za Teslu!

Pionirski je njen rad u emisijama "Videodrom" i "Neosvest", a zatim i šou programi sa pričom i kuvanjem na TV B92 i TV Prva.

Kao iskusna koleginica, redovno je radila za ANEM držeći obuku za voditelje.

Ako bih morao da izaberem Goričin najuspešniji period, bio bi to rad na Radiju B92, gde je bila među osnivačima, a zatim zajedno sa njim rasla i bila dugogodišnja urednica. Nakon promena 2000. uspela je da ga učini najslušanijim u Srbiji, komercijalnim, bez narodnjaka, sa informativnim programom, redakcijom za kulturu, Ritmom srca i muzičkom redakcijom. Tu smo i počeli zajedno da radimo i sarađujemo. Bio je to prvi uspešan primer multimedijske sinergije radija, veba i televizije.

Prvi primer integracije radija i televizije u jutarnjem formatu odigrao se kada su nam, na Veranovu inicijativu, postavili kamere u radijski studio, pa su na televiziji gledali naše face umesto parenja životinja u Bi-Bi-Sijevim dokumentarcima sa Goranovim ili Živaninim glasom.

Tada su nastale i turneje "Buđenja". Obilazili smo gradove i sela u Srbiji i radili živi program, uz TV uključenja. Tada smo i bukvalno upoznali svoje slušaoce.

Sudbinska veza Gorice i B92 postoji od druženja sa Veranom, preko ljubavne priče njene najbolje drugarice Jelice i njenog muža Branka, do činjenice da je rođena 15. maja, što je i rođendan B92.

Godine 2010. Gorica i ja smo krenuli u novu avanturu, osnivanje prve produkcije radio-programa Supermiš DOO. Uspeli smo da napravimo saradnju sa javnim medijskim servisom, dokazali da može, u pokušaju da se osavremeni i transformiše javni servis, Radio Beograd.

Prvi put smo kao autori dobili kontrolu nad kreativnim delom, ali i prodajom programa. Autori kontrolišu kontent, rečeno današnjim jezikom. U tom slučaju, program se finansira sponzorima koji znaju da imate slušaoce, oni su vaša preporuka i garancija da ste *house hold brand*, da ste ušli u svaki dom.

Ipak, za Goricu je rad na radiju uvek bio osvajanje prostora slobode. Ona je deo generacija novinarskih gerilaca iz osamdesetih, u predvečerje rata. Njen urednički pristup bio je zasnovan na istom principu – dobijate slobodu i odgovornost. Gorica je čuvala ljude, privatno i profesionalno, uvek je davala drugu šansu i bila duh pomirenja i integracije. Nikada "dupetom nije zatvarala vrata za sobom", kako je govorila, zato je imala poštovanje kolega i saradnika.

Duh levice bio je prisutan u socijalnoj odgovornosti, osećanju za društvenu pravdu i borbi protiv svake vrste nejednakosti i diskriminacije. Mnogi mediji za koje je bila vezana propadali su tokom tranzicije, ali Gorica je tokom godina uspela da postane brend za sebe. Nikada nije bila član neke političke stranke, ali je bila veoma aktivna u promociji razvoja demokratije, demokratskih institucija. Aktivna od mirovnih pokreta "Rimtutituki", ANEM, aktivna u promociji i podršci borbi protiv nasilja nad ženama, nasilja u porodici, Belhospice, borbi protiv raka dojke, Plavog kruga i još mnogih, mnogih drugih.

Buđenje. Emisija koja je postala zaštitni znak. Dvadeset godina budili ste se uz njen glas. To je svojevrsni duh Beograda koji traje od vremena Duška Radovića. Radio je savršen mađioničarski plašt za kreativne ljude poput Gorice jer vas lišava potrebe da razmišljate o izgledu, o zavođenju slikom, on je ovde i sada, prenosi poruku i prenosi emociju. Na radiju možete biti ono što poželite, istog momenta, bez ogromnog tehnološkog aparata od kojeg zavisite kao na televiziji. To je takođe sloboda za kreaciju koju radio pruža talentovanim ljudima. Gorica je tu magiju znala i sa lakoćom je izvodila svakog dana 40 godina.

Gorica Nešović, najbolja drugarica i Markova mama. ¶

DRAGAN ILIĆ

Šta sve možete kad ste gradonačelnik Beograda

Opština Novi Beograd nezakonito je ozakonila (legalizovala) nelegalno dograđeni objekat u vlasništvu Aleksandra Šapića na Bežanijskoj kosi iako nisu bili ispunjeni zakonski uslovi da se taj objekat ozakoni, pokazuju dokumenta koja je prikupio BIRN

ODLUČNO PROTIV NELEGALNE GRADNJE: A. Šapić pred novinarima u akciji rušenja bespravnog objekta na Avali avgusta 2022. i Šapićeva nadogradnja na Bežanijskoj kosi, fotografija sa zemlje ovih dana i render na osnovu satelitskog snimka iz juna 2021.
Fotografije: Vladimir Sporčić /Tanjug; Marija Janković; Google Earth

Krajem jula ove godine, nešto više od mesec dana nakon što je postao gradonačelnik Beograda (20. juna 2022), Šapić je dobio rešenje Opštine Novi Beograd kojim se ozakonjuje objekat na Bežanijskoj kosi – sedmosobni stan od 340 kvadrata korisne površine (odnosno, 403 kvadrata bruto razvijene građevinske površine). Opština je donela ovo rešenje uprkos činjenici da objekat koji je ozakonila u ovom obliku i ovim gabaritima nije postojao na satelitskom snimku Republičkog geodetskog zavoda iz 2015. godine, što je osnovni preduslov da nelegalno izgrađeni objekti uopšte uđu u proceduru za ozakonjenje, prema Zakonu o ozakonjenju objekata.

Prema zvaničnoj dokumentaciji i javno dostupnim satelitskim snimcima, investitor, odnosno vlasnik objekta Aleksandar Šapić je najpre tokom 2021. godine bez građevinske dozvole dogradio već postojeći stan na tri nivoa, tako što je od kosog krova na prvom spratu i potkrovlju napravio "kockicu", a u nivou prizemlja je sagradio i novi, jednoetažni deo objekta, sa krovom u staklu.

Gradska građevinska inspekcija je Šapiću u julu 2021. naložila da odmah obustavi radove i pribavi građevinsku dozvolu, međutim, on to nije učinio, već je uložio žalbu Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture. U trenutku kada je ministarstvo Tomislava Momirovića poništilo rešenje gradske inspekcije i vratilo postupak na početak, u oktobru 2021. godine, satelitski snimci pokazuju da su radovi na Šapićevom spornom objektu već bili pri kraju.

Do momenta kada je gradska inspekcija ponovo izašla na teren – u avgustu 2022. godine – opština Novi Beograd, čiji je Šapić bio predsednik neprekidno tokom 10 godina, od juna 2012. do juna 2022, ozakonila je ovaj objekat, te je građevinski inspektor zaključio da su se stekli uslovi za obustavu postupka. Nije to bio jedini postupak koji je obustavljen ovim ozakonjenjem – Treće osnovno tužilaštvo u Beogradu je 7. septembra 2022. rešenjem odbacilo krivičnu prijavu za krivično delo građenja bez građevinske dozvole, koju je protiv gradonačelnika Šapića podneo njegov sused, jer je zamenik javnog tužioca Jakša Stojanović našao da "u konkretnom slučaju izostaje protivpravnost kao zakonsko obeležje krivičnog dela, imajući u vidu da su građevinski radovi ozakonjeni".

Inače, po Krivičnom zakoniku, za

krivično delo građenja bez građevinske dozvole predviđena je kazna zatvorom od 3 meseca do 3 godine i novčana kazna, a ukoliko nakon rešenja o obustavi radova investitor nastavi započetu gradnju, kazna zatvora se kreće od 1 do 8 godina, takođe uz novčanu kaznu.

HRONOLOGIJA NELEGALNE GRADNJE

Komšija Aleksandra Šapića Ljubinko Pejović, koji sa aktuelnim gradonačelnikom deli pregradni zid i nalazi se u susednom kućnom broju iste stambene zgrade na Bežanijskoj kosi, najpre je krajem maja 2021. prijavio nelegalnu gradnju gradskoj građevinskoj inspekciji (Sekretarijat za inspekcijske poslove Grada Beograda). Tada je gradonačelnik Beograda još uvek bio Zoran Radojičić, a njegov zamenik Goran Vesić.

Potom, početkom juna 2021, komšija Pejović još dva puta upućuje podneske istom organu zato što inspekcija ne izlazi na teren, a onda, sredinom juna, preko svog advokata Vladimira Gajića, podnosi i krivičnu prijavu protiv (tadašnjeg) predsednika Opštine Novi Beograd zbog nelegalne gradnje navodeći da Šapić uvećava gabarite objekta bez građevinske dozvole. Kako je Pejović rekao BIRN-u, imao je velikih problema da uopšte dođe do advokata i veštaka koji bi hteli da se prihvate posla, pošto je nekoliko njih pre Gajića odustalo kada je čulo o kome je reč.

Zaista, uvidom u javno dostupne podatke iz registra Centralne evidencije objedinjene procedure (CEOP), vidi se da je Aleksandar Šapić 12. maja od Opštine Novi Beograd dobio (samo) odobrenje za izvođenje radova na investicionom održavanju objekta na stanu na Bežanijskoj kosi, (tada) površine 148,58 kvadrata, odnosno 199,52 kvadrata BRGP. Iz istog registra se vidi da Šapić 27. maja prijavljuje te radove na investicionom održavanju – istog dana kada se njegov komšija Pejović prvi put obratio građevinskoj inspekciji, a dva dana pre nego što će se tadašnja politička organizacija aktuelnog gradonačelnika Beograda Srpski patriotski savez (SPAS) "utopiti" u SNS, a Šapić postati potpredsednik Glavnog odbora SNS-a.

Međutim, u registru CEOP vidi se i da Šapić nije ni tražio, pa time nije ni mogao da dobije građevinsku dozvolu, a prema satelitskim snimcima vidi se da je već krajem juna 2021. gradnja "debelo" izašla iz prethodnih gabarita zgrade, za šta je, po zakonu, investitoru neophodno da ima lokacijske uslove i građevinsku dozvolu. Ujedno, ovi radovi se ne vide na snimku RGZ iz 2015. godine, što potvrđuje da je objekat počeo da se zida nakon zakonom propisanog roka kao osnovnog preduslova za ozakonjenje.

Jedino što je Šapić tražio "preko" investicionog održavanja jeste zahtev za rekonstrukciju krova, ali je Opština Novi Beograd taj zahtev dva puta odbila – najpre 1. septembra, pa potom i 13. septembra, jer je u oba slučaja utvrđeno "da vrsta i obim predviđenih radova u zahtevu nije usaglašena sa vrstom i obimom radova u priloženoj dokumentaciji". Iz dokumentacije se vidi da je 28. juna 2021. na teren izašla gradska građevinska inspekcija i našla da je investitor odstupio od izdatog rešenja o investicionom održavanju. Inspektor je zapisao da je investitor "u nivou prvog sprata i potkrovlja iznad »

BEZ OSNOVA ZA LEGALIZACIJU: Snimak Republičkog geodetskog zavoda iz 2015. godine i, u okviru, satelitski snimak Google Earth-a iz juna 2021.

» postojećeg prizemlja izvršio nadogradnju objekta ka prolaznom putu (...) u osnovi dimenzija 4m x 2m", da je na etaži potkrovlja "postojeći nadzidak visine 1,20m povećan za 1,50m", te da je "postojeće sleme krova podignuto za 1m".

Zbog ovoga, građevinski inspektor je 9. jula 2021. doneo rešenje kojim se nalaže da Šapić odmah obustavi izvođenje radova i pribavi građevinsku dozvolu u roku od 30 dana. Međutim, uprkos tome, Šapić nastavlja da gradi i privodi objekat kraju izgradnje, što se vidi po javno dostupnim satelitskim snimcima.

NELEGALNA GRADNJA U TEORIJI I PRAKSI

U intervjuu za NIN od 25. avgusta ove godine, Šapić je rekao da postoje slučajevi da su "poslednjih godina nicali čitavi blokovi bez ikakvog urbanističkog obzira i papira, pa se pribegavalo retroaktivnoj legalizaciji", kao i da "ćemo ovih dana početi da uklanjamo neke od tih objekata i time ćemo poslati jasnu poruku da to više nećemo tolerisati".

Slično je ponovio i u septembru na RTS-u, kada je rekao da on "neće da ide da ruši ljudima tek tako kuće u kojima žive", ali da će učiniti sve da uvede red i mir u ovom gradu, "da više niko ne pomisli da će zidati čitave blokove naselja bez ijednog papira, da će to da pegla retroaktivno, taj film ovde gledati neće".

Šapić je u razgovoru za BIRN u vezi sa svojim stanom na Novom Beogradu, u naselju Bežanijska kosa, najpre rekao da je on samo menjao fasadu i sređivao krov koji je bio dotrajao i prokišnjavao, te da je povezao svoj i očev stan (koji se nalazi u istoj zgradi, pored njegovog) u jedinstven objekat, ali da nije izlazio iz gabarita koji su postojali od prethodnih vlasnika jer inače ne bi mogao da ozakoni objekat, pa je poslao novinaru BIRN-a rešenje o ozakonjenju koje je donela Opština Novi Beograd, u kome piše da je Republički geodetski zavod opštini pružio obaveštenje da je objekat "vidljiv na satelitskom snimku". Rešenje je potpisala Tatjana Đukić, šef službe za ozakonjenje objekata Opštine Novi Beograd.

I zbilja, Šapić je u pravu kad kaže da opština ne bi mogla da ozakoni objekat ukoliko bi se razlikovao po gabaritima od onog sa satelitskog snimka iz 2015. godine, ali istovremeno – i očigledno – nije u pravu s obzirom da se upravo to i dogodilo: opština je ozakonila objekat koji je nelegalno dograđen nakon 2015. godine.

Ipak, nekoliko dana kasnije, tokom drugog razgovora gradonačelnika sa novinarom BIRN-a, nakon konstatacije novinara da stan Šapićevog oca od 149 kvadrata i dalje postoji u katastru kao poseban deo stambene zgrade, odnosno, da predmet ozakonjenja nije bilo to "spajanje" dva stana, te da se sa satelitskih snimaka jasno vidi da su gabariti povećani u odnosu na 2020. godinu, a da se to navodi i u inspekcijskom nadzoru, gradonačelnik je rekao da on jeste "ispravio krov", ali da nije tačno da je podigao novi sprat i da su "to ti gabariti", izuzev što je ispravio krov.

Gradonačelnik je ujedno rekao da on nije upućivao novi zahtev za ozakonjenje, odnosno, da je objekat ozakonjen na osnovu zahteva za legalizaciju starih vlasnika iz 2010. godine, a da je on po tržišnoj ceni otkupio zemljište, jer bez toga nije mogao da sprovede ozakonjenje.

S obzirom na to da je prvobitni objekat izgrađen bez dozvole devedesetih godina, za njega je 2010. podnet zahtev za legalizaciju i on jeste bio u procesu ozakonjenja. Međutim, da bi se objekat ozakonio, potrebno je, između ostalog, da postoji i izveštaj o zatečenom stanju, i u njemu i podaci o vremenu izgradnje, bruto

razvijene građevinske površine, grafički prikaz svih etaža i krova, kao i najmanje četiri fotografije fasade objekta.

Po zakonu, ukoliko firma koja je radila ovaj izveštaj o zatečenom stanju objekta unese netačne podatke, tj. ne prikaže stvarno stanje i stepen završenosti objekta, nadležni organi pokreću postupak za oduzimanje licence za odgovorno lice.

BIRN je pitao Opštinu Novi Beograd na osnovu čega je ozakonila ovaj objekat, kada sadašnji, ozakonjeni gabariti nisu postojali 2015. godine. Iz Opštine Novi Beograd su stigli odgovori da je 2010. podnet zahtev za legalizaciju objekta, ali iz odgovora se vidi da zahtev nije podnet za parcelu na kojoj je izgrađena zgrada u kojoj je Šapićev stan, već za deo parcele koja obuhvata prostor oko ove i drugih zgrada u komšiluku.

Dalje se u odgovorima navodi da, "kako je pravni promet nezakonito izgrađenih objekata onemogućen, ova Služba je na zahtev zainteresovane stranke pribavila dokaz da je dograđeni objekat vidljiv na satelitskom snimku RS iz 2015. godine", da je formirana nova katastarska parcela ispod dograđenog objekta, da je stranka otkupila zemljište i da je doneto Rešenje o ozakonjenju.

Opština Novi Beograd, međutim, nije odgovorila kako je to dograđeni objekat vidljiv na satelitskom snimku iz 2015. kad je dograđen 2021. godine, niti kako su ozakonjeni trenutni gabariti objekta, koji nisu postojali na snimku iz 2015. Takođe, ostalo je nejasno zašto je opština ozakonjivala Šapićev objekat kada je Statutom Grada Beograda iz 2019. godine određeno da gradske opštine mogu ozakonjivati objekte do 400 kvadratnih metara bruto razvijene građevinske površine (BRGP), a Šapićev objekat zvanično ima 403 kvadrata BRPG.

BIRN je zahtevom od 29. septembra tražio uvid u dokumentaciju obaveznu za ozakonjenje objekata, na osnovu koje je Opština Novi Beograd donela rešenje o ozakonjenju – poput elaborata izvedenih radova, izveštaja o zatečenom stanju, dokaza o pravu svojine, satelitskog snimka – ali do trenutka objavljivanja ovog teksta taj zahtev nije ispunjen.

Informaciju o tome da je Šapić ozakonio svoj objekat prva je objavila "Marka žvaka" 6. oktobra, tj. Dušan Čavić i Dušan Šaponja u svojoj emisiji na Jutjube kanalu, koja je kasnije emitovana na TV Insajder.

Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture nije dostavilo BIRN-u kopiju rešenja kojim se poništava rešenje građevinskog inspektora.

Advokat Šapićevog komšije podneo je 21. septembra 2022. Višem javnom tužilaštvu prigovor protiv rešenja Trećeg osnovnog tužilaštva, kojim je odbačena krivična prijava protiv gradonačelnika Beograda. U ovom prigovoru navodi se da tužilac Trećeg osnovnog tužilaštva uopšte nije saslušao ni oštećenog Ljubinka Pejovića, ni prijavljenog Aleksandra Šapića, niti izvođača nelegalnih radova, te da je "posebno problematično ako je istinita činjenična tvrdnja tužilaštva" da je Šapić pribavio rešenje o ozakonjenju izgrađenog dela objekta, "ako se ima u vidu da nadležni organ Grada Beograda nije mogao da izda ovakvo rešenje". Advokat Gajić ujedno navodi da bi krivična istraga morala da se proširi i na službena lica nadležnog organa Gradske uprave, kao i građevinske inspekcije. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Znalci i radoznalci

Voditeljka pre'stavi čuvenog zdravičara, ovaj viknu, Narode srpski, narode pravoslavni, narode valjevski, neka Festival čvaraka živi, neka traje...

Ne tako davno Valjevo je bilo prepoznatljivo po kulturi, nauci, obrazovanju, slavnoj istoriji, te je krajem 80-ih dobilo nagradu Radio Beograda koja se zvala "Kulturni korak". Došlo se dotle da se grad danas diči raznim čvarkijadama, prasićijadama, jagnjećijadama i ostalim gulašijadama gde se u centru grada čvari, dimi i arlauče. To nema ni kod Tarabića, ali biće da ima u "programu" SNS tupamarosa, koji sve organizuju po svojoj meri.

EKSKLUZIVA

Daklen, u centru grada je razapet transparent "Festival duvan čvaraka". Ispred Doma kulture, jašta nego u centru, velika bina, preko koje nešto ko zastava na koju grb grada, sa leve strane piše Grad Valjevo, a sa desne City of Valjevo. Do bine i džinovski opanak, u koji može da se uniđe, sa dve svečane zastave.

Na binu izađe voditeljka pa reče, Poštovani znalci i radoznalci, pa nastavi, Posle pandemijske pauze, i vreme je na našoj strani, pa je festival, koji je nastao po ideji Kralja duvan čvaraka, dvodnevni, prvog dana šoder čvarci, drugog dana duvan čvarci, usred Valjeva. Organizator je, uz podršku Grada Valjeva, Turistička organizacija. Pa voditeljka dade reč direktorki na turizam, pred mikrofon stade žensko raspuštene kose, sa zlatnu dugmad na kostim, uvati mikrofon, pa reče, Dobar dan, dobro došli... Voditeljka reče da žiri spreman za šoder čvarke, sve će probati i odlučiti, sve upozori da ovo nije nikakva čvarkijada, nego Festival duvan čvaraka, pa dodade da ćemo se zabavimo, pred binu stupi folklor i uze da zanosi u levu stranu.

Drugi dan, sa ti duvan čvarci, bio glavni. Bina na svom mestu, džinovski opanak, ukrašen sa dve svečane državne zastave, na svom mestu, na platou niz tezgi na kojima piše City of Valjevo. Ima ajvar, ima kupinovo vino, pa slatkiši, čokanjčići, čaše, narukvice i brojanice, ogrlice sa srcetom, turšija, med, suve šljive, med sa orasi, veštačko cveće, futrole za naočare, opet ajvar, pa propolis, slatko od trešanja, šljive sa orasima, sapun od maslinovog ulja, rakija "Ekskluziva", sirup od kupina, rakija domaća, vino domaće, tikve i bundeve, mešana salata, kecelje "Poljubi kuvara", nakit od čelika, zemljani sudovi, vunene čarape, licidersko srca, svilene bombone, orasnice, organski džem, opet vunene čarape, mleč i polen, lekovito bilje za upalu krajnika, lekovito bilje za "vodene bolesti", lizalice, plastične kuce, plišane mede, narukvice sa tvojim imenom, lulice, krastavci sa ljutom paprikom...

Kad se siđe do Kolubare, desno ogromna šatra "Pekarac" iz Koceljeve, sa svadbarski kupus, jagnjeće i praseće pečenje, levo, i nizvodno, niz belih čadora sa svakojakom ponudom. Ima duvan čvaraka, ima paradajz u gajbama, aronija u flašama, ikonice i brojanice, grožđe u gajbama, a ima i gel i sapuni, pikantna šargarepa, smilje i bosilje, tinktura od koprive, kolači, vanilice, slanina i sve od slanine, sok od višnje, tucana paprika i drugi začini, kaktusi u male saksije, kukuruz pečen, kukuruz kuvan, puna tezga biljaka, ruzmarin, eševeria... kuhinjske daske, vino sa Rajačkih pimnica, štand "Ravnogorac meze šop" sa slaninu...

Reporter ubeleži tri improvizovana mosta preko reke, na kojima bila reklama "Valjevskog piva", koje su krasile saksije sa žuto i belo cveće, pa nastavi da upisuje ponudu: Sir u kante, mast u kante, govеđe kobasice, pileće kobasice, svinjske kobasice, čvarci, prirodni preparati za lečenje jetre, prostate i hemoroida, drvene daske i čekići, ukrasni jastučići, ograda od nerđajućeg čelika, prodavac u opremi "Živ je Draža, umro nije", puna tezga šajkača i šubara, zemljani lonci, golemo veštačko cveće, Sibirski limun, Indijski jorgovan, ponču i džemperi, keramika, pletene ležaljke, sušena paprika, beli luk...

MAMURNI LJUDI

Preko reke niz belih čadora, ispred kojih se mešaju čvarci u kazanima, prodaju meso i slanina. Svaka posada ima

ime i prezime, "Mamurni ljudi", "Kikindska ludaja", "Brankovina kotlić", "Đurđević", "Parametić", "Veseli drugari", "Golubova vesela družina", "Pečenjara kod Gavre i Tice"... svi odvrnuli muziku, narod oda, samo čuješ, Jesi probo... Najbolje se odvrnula posada "Deda i unuci", kod nji ima *Šta je čovek ovog trenutka...* i ima *Pojačaj, pojačaj, i žene i piće, niko nije mislio jednom ostariće...*

"PRESTONICA DOBRE HRANE I DOBRE ZABAVE: 16. Festival duvan čvaraka, City of Valjevo, prekoputa Doma kulture

Fotografije: D. Todorović

Ima svega, i koječega, ali nije to kako bilo, od bine bije *Čuva Mara stotinu ovaca*... posade oko kazana još u zagrevanju, mešaju se čvarci, radi poso, muzikanti odložili instrumente, posada "Brankovina kotlić", koja izložila diplomu, udarila u neko zavijanje, "Deda i unuci" na numeri *Sve manje tugujem, sve više ludujem*... Pred novinara ispade muzikant sa harmonikom, požali se da nema nekog posla, a spremio se, ima pesmu, Čovek sam iz naroda, svakom ruku pružim, volim pesme, volim žene, volim da se družim, i ovakav sam kakav sam, menjati se neću, volim pesme, volim žene, takav i umreću... Da se zapiše, Neša, svirač i pevač.

Posade izložile šta imaju, i čvarci i pečenje po 1500 dinara, ima i slanina od mangulice, mast, kobasice, pihtije, kavurma, pivo u konzervama, samo čuješ, Seci vako! Na drugoj strani reke, među tezge, ima i Točak sreće, prodavac obećava Put u Egipat, u produžetku tezga sa šajkače i jeleci, domaći sir sa sjeničkih pašnjaka, narod tumara, svega, i preko svega, biljka hortenzija, biljka puzavica, pa bakin kolač, ljuto i ekstraljuto, mleveni prah, sarmice u maramici, razne mandže i masti, prodavačica pokazuje "Carsku kremu", veli, prešli na prirodu... u sve i pasta za domaćinstvo, suve šljive sa košpicom, privesci za ključeve... od bine se čuje program, čist patriotizam, *Usnula je dubok sanak sa Kosova nada*...

Opet preko reke, u taj dim i arlenje, dr Vujić, doktor na ovčarstvo, član žirija, daje izjavu u kameru, Danas čvarci zauzimaju značajnije mesto, žiri ocenjuje opšti izgled, boju, miris i strukturu, treba da izgleda kao duvan za pušenje, mora da se ima sirovina od zrelih svinja, krmače i nerasti, da mišićna vlakna čine vezu, da se vežu jedan za drugi, i da to izgleda ko duvan, da se kuva osam, devet sati... Doktor uze pauzu, jer ga dovati jedan, koji uzo tera harmoniku na pesmu *Ne znam majko šta mi bi, pa vreteno izgubi*... Drugi su ga smirivali, a on je tero, *Tandrčak, tandrčak*...

Na bini odvrnuše *Rasti, rasti, moj zeleni bore*, među čvarci na numeri, Ceca li je, *Vetrovi tuge, čije ste sluge*... "Deda i unuci" pređoše na *Sve što imam to si ti, a šta drugo treba mi... Ostvarili svoje snove nismo, bol na duši nosimo oboje*... ali to nadjača arlaukanje *Dođi da te omađijam*... sa bine je još teralo *Rasti, rasti, moj zeleni bore*... preko reke je odgovaralo *Prethodnica, prethodnica vojvode Đujića*...

Dođe vreme Svečanog otvaranja, na binu izađe voditeljka od juče, Dični Valjevci, znalci i radoznalci, dobar dan, koji je odmakao, evo nas, ima svega, jutros smo založili vatre pod kazane, manifestacija je postala nezaobilazna za sve znalce i radoznalce. Imali smo šoder čvarke, a danas je glavno zbog čega smo se sastali na inicijativu i ideju Kralja duvan čvaraka, a sada će vas pozdraviti gradonačelnik Lazar! Izađe Lazar, koji gradonačelnik, u belu košulju, pa reče, Dragi prijatelji, ovo je prestonica dobre hrane i dobre zabave, svima želim dobrodošlicu, iza nas su godine iskustva, želimo da se predstavimo u najboljem svetlu, sinoć je pevao Haris Džinović, to je dokaz da se u Valjevu okupljaju najbolji, ova lepa slika Valjeva je najlepša pozivnica za naredni festival...

Voditeljka najavi čuvenog zdravičara Dragišu Simića, koji obilazi prela i posela, ovaj viknu, Narode srpski, narode pravoslavni, narode valjevski, podižem ovu čašu, i želim svima zdravlje, i valjevskom brendu, duvan čvarcima. Zdravicu podižem ovu, njome nazdravljam svima... neka Festival čvaraka živi, neka traje, neka čuva srpske običaje, da se program sa zdravicom oglašava, samo sloga Srbina spasava, najbolji su duvan čvarci iz Valjeva! Voditeljka reče da se nastavlja umetnički program, na binu stade ženska grupa imena "Valjarice", pa viknu *Rasti, rasti, moj zeleni bore*... ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

Zakulisne radnje rata u Ukrajini

Razmene zarobl u naftnoj igri

U trenutku kada cene nafte na svetskim tržištima skaču u nebesa, zemlje OPEK-a su, suprotno zahtevima SAD, odlučile da smanje proizvodnju za dva miliona barela dnevno što u potpunosti odgovara ruskim interesima. Bela kuća bezuspešno pokušava da izgladi stvari sa Saudijskom Arabijom, kojoj se zamerila zbog ponovnog uvlačenja Irana u svetsku naftnu jednačinu. Moskva na bliskoistočnom šahovskom polju za sada ima prednost u odnosu na Vašington

U toku je novi zaplet na liniji Saudijska Arabija – SAD. Ministri zemalja učesnica sporazuma OPEK+ odlučili su na sastanku u Beču 5. oktobra da od novembra smanje proizvodnju nafte za 2 miliona barela dnevno u odnosu na kvote dogovorene u avgustu 2022. godine. To novo smanjenje je dodatak onom koje je već bilo na snazi od 2016. do kraja 2022. godine.

Učesnici sastanka usvojili su odluku "u svetlu neizvesnosti povezane sa izgledima globalne ekonomije i tržišta nafte, kao i potrebe da se poboljšaju dugoročne prognoze za tržište nafte".

Na ovaj način derogiran je letošnji dogovor između prestolonaslednika Mohameda bin Salmana i američkog predsednika Džoa Badena prilikom njegove turneje na Bliskom istoku. Pohvale za ovakvu odluku stigle su iz Moskve. "OPEK i format OPEK+ su strukture koje su se više puta pokazale kao veoma odgovorne za stabilnost na svetskim energetskim tržištima. Stoga, naravno, odluke koje su donete imaju za cilj stabilizaciju tržišta nafte", prokomentarisao je portprol Kremlja Dmitrij Peskov.

Ideja o novom smanjenju proizvodnje nesumnjivo potiče iz Rusije, a Rijad je podržao Moskvu motivisan, reklo bi se, vlastitim razočaranjem u američko držanje prema Iranu i onome što je dogovoreno prilikom letošnjeg boravka američkog predsednika u Saudijskoj Arabiji. Tako su se Rusija i Saudijska Arabija saglasile da se "pridržavaju dogovora postignutih" u okviru OPEK+ tokom telefonskih razgovora od 22. septembra između Vladimira Putina i prestolonaslednika Mohameda bin Salmana.

BRITANSKI I AMERIČKI ZAROBLJENICI

U istom razgovoru, kako je Kremlj saopštio, "izraženo je zadovoljstvo u vezi sa prebacivanjem na saudijsku stranu ratnih zarobljenika stranih državljana koji su ilegalno učestvovali u neprijateljstvima u Donbasu, koje je obavljeno uz lično posredovanje prestolonaslednika".

Čini se da se na ovaj način saudijski lider zahvalio ruskom predsedniku što mu je dao priliku da se dokaže kao posrednik po važnom međunarodnom pitanju, pošto su među plaćenicima u Ukrajini bili Britanci, koje je donjecki sud osudio na smrt, i Amerikanci, pa je cela akcija dodatno podigla Bin Salmanov međunarodni prestiž i autoritet. Istovremeno, to je Putinov gest dobre volje prema Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama u trenutku kada su ukrajinske snage postigle zavidne rezultate na bojnom polju.

Sve to pokazuje da ukrajinska kriza kreira brojne zaplete i rasplete koji mogu bitno da protivureče slikama koje idu u javnost i onome što se javno govori. "Zarobljenička diplomatija", pritom, jedna je od omiljenih formi pošto u sebi uvek sadrži humanitarnu dimenziju, ali koja može da pokaže dovoljno političkih poruka dobre volje među svim sukobljenim stranama.

IRANSKA VEZA

Među njima je i akcija koja se, može biti, nije dopala saudijskoj strani i koja, takođe, može da ima veze sa iznenadnim opozivom obećanja koja je saudijska strana dala SAD.

Nakon što je pritvoren zbog navodnih bezbednosnih prekršaja, osuđen i potom podvrgnut zabrani putovanja na više od šest godina, Iran je dozvolio iransko-američkom dvojnom državljaninu Bakeru Namaziju da napusti zemlju i zatraži medicinsku pomoć. Vlasti su se takođe složile sa obnovljivim jednonedeljnim odsustvom iz zatvora za Namazijevog sina Siamaka. Stariji Namazi otputovao je za Oman rano ujutru 5. oktobra, gde su pregovori, tradicionalno, vođeni.

Državni mediji u Iranu insistiraju na tome da su SAD pristale da oslobode neke od iranskih zamrznutih sredstava u zamenu za oslobađanje zatvorenika, ali Vašington je to odlučno demantovao. Istina, nije reč o sredstvima u američkim, nego u severnokorejskim bankama, ali ključeve od njih drži Vašington.

Rijad ovo nije mogao da doživi drugačije nego kao izneveravanje letošnjih obećanja i znak da se SAD spremaju da uvedu i Iran na svetsko tržište nafte i brzo sklope novi dogovor o kontroli iranskog nuklearnog programa. Navodno, sve je već

jenika

"PTIČICA": Rafinerija nafte u Rijadu
Foto: AP Photo

dogovoreno, samo se čeka trenutak za potpisivanje sporazuma. Bajdenu nije odgovaralo da se to dogodi pre novembarskih izbora, pa su Iranci u tom smislu bili kooperativni. Ali, sve ovo se, izgleda, nimalo ne dopada Saudijcima, kao ni Izraelcima.

SAUDIJSKI FAKTOR

Cene gasa i nafte bile su kratkoročni motivacioni faktor za Bajdenov put u Saudijsku Arabiju, dok se verovalo da bi u srži svakog približavanja trebalo da bude zajednička potreba za suprotstavljanjem Iranu. Bajden je obećao da će SAD nastaviti da tretiraju Iran kao glavni izvor nestabilnosti na Bliskom istoku. Vašingtonu su stoga potrebni pouzdani i sposobni regionalni partneri da se suprotstavi hegemonističkim ambicijama Teherana. Saudijskoj Arabiji uvek je u tome namenjivana najvažnija uloga, ne samo zbog sunitsko–šiitske ravnoteže, nego i zbog vojne težine koja nije beznačajna u odnosu snaga na Bliskom istoku, ali primarno zbog njenog ogromnog uticaja na globalnom tržištu nafte i njene liderske uloge u arapskom i muslimanskom svetu.

Našavši se u sudbonosnoj utakmici sa Rusijom povodom globalnih energetskih tržišta, američka administracija se okrenula i otkrila da Saudijska Arabija, najvažniji svetski proizvođač nafte i njen strateški partner skoro 80 godina, više nije pouzdano u taboru Sjedinjenih Država. Napori da se Rijad ponizi i kazni izjalovili su se i kontraproduktivno naškodili interesima SAD tokom jedne od najvećih spoljnopolitičkih kriza od Drugog svetskog rata. Time može da se objasni Bajdenova teška odluka da otputuje u Saudijsku Arabiju u nastojanju da se iskupi – uprkos mnogobrojnim snažnim protestima u sopstvenoj stranci.

Bajden je razgovarao sa Saudijskom Arabijom o povećanju proizvodnje nafte kako bi ublažio pritisak na globalna tržišta nafte i na taj način pomogao koaliciji koja podržava Ukrajinu. Nije postigao mnogo. Saudijski prestolonaslednik obećao je povećanje proizvodnje sa 12 na 13 miliona barela dnevno, posle čega, saopšteno mu je, Kraljevina više neće imati mogućnosti da dalje uvećava proizvodnju. Osim toga, Saudijska Arabija je postala veliki uvoznik ruske nafte, tako da otvoreno čini uslugu ruskoj strani, pošto tu naftu prodaje dalje, jer niko ne može da utvrdi koja nafta otkuda potiče.

Iako je poseta možda mogla da pomogne da Bin Salman ubuduće odgovori na Bajdenove telefonske pozive, pošto to nije učinio nakon početka rusko–ukrajinskog sukoba, bilo je malo je verovatno da će poseta sama po sebi biti dovoljna za rešavanje stvarne dugoročne pretnje moći i uticaja SAD na Bliskom istoku. Sporo gubljenje kredibiliteta SAD kao pouzdanog bezbednosnog "dobrotvora" moglo je da se nastavi. Uravnoteženje Bajdenove trenutne politike koje uključuje smirivanje Irana i smanjenje antagonizma prema Saudijcima – takođe nije bilo dovoljno da se uklone duboko ukorenjene zabrinutosti o strateškoj posvećenosti Vašingtona regionu. Percepcija da su SAD nepovratno u procesu povlačenja svoje istorijske uloge u samom centru bezbednosne jednačine Bliskog istoka sada je već otišla predaleko.

Niko, međutim, nije očekivao da će se to dogoditi tako brzo i tako što će defakto saudijski vladar otvoreno preći na rusku stranu.

NAFTA IZ AMERIČKIH REZERVI

Sporazum OPEK+ razbesneo je SAD. "Zabrinut sam i to nam nije bilo potrebno", rekao je Bajden. Bela kuća je pokrenula kampanju kako bi ubedila saveznike na Bliskom istoku da glasaju protiv smanjenja proizvodnje nafte, ali bezuspešno.

Smanjenje dnevne proizvodnje dovešće do dodatnog povećanja cena nafte, a samim tim i cene benzina u SAD samo pet nedelja pre izbora za Kongres i to će predstavljati teret za Demokratsku stranku. Pošto nije uspeo da prođe kroz OPEK+, Bajden je odlučio da na tržište pošalje 10 miliona barela nafte iz američkih strateških rezervi.

Ovo je izazvalo podsmešljive i pobedničke reakcije suprotnog, republikanskog tabora, pa i bivšeg predsednika Donalda Trampa. Tramp se okomio na odluku da se angažuju američke strateške rezerve, dok su ostali republikanci konstatovali da se sada "ceo svet smeje Americi".

Kongresmen Stiven Skaliz kritikovao je energetsku politiku šefa Bele kuće posle odluke Rusije i drugih zemalja proizvođača nafte da naglo smanje proizvodnju. "Da razjasnimo šta se dogodilo: Bajden je uništio američku industriju nafte i gasa i ponovo nas učinio zavisnim od OPEK-a. Bajden je molio OPEK da proizvodi više »

DOKLE ĆE RASTI CENE: Naftni derivati na benzinskoj pumpi
Foto: AP Photo

nafte. Organizacija radi suprotno – smanjuje proizvodnju za dva miliona barela dnevno. Potpuni neuspeh. OPEK mu se smeje", napisao je Skaliz na Tviteru.

Ranije je bivši američki ambasador u Rusiji Majkl Mekfol odluku Organizacije zemalja izvoznica nafte nazvao "neprijateljskim korakom" prema Sjedinjenim Državama.

Kolumnista "Hila" Sajmon Henderson konstatovao je da bi rezovi proizvodnje zadali bolan udarac američkom lideru Džou Bajdenu i omeli demokrate na izborima za Kongres na sredini mandata koji počinju sledećeg meseca.

TRIJUMF MOSKVE

Uistinu, ovo jeste politički udarac i trijumf Moskve u neprijatnom trenutku. Nije samo reč o uticanju na raspodelu predizbornih snaga u Americi, nego još više o preventivnom slamanju planiranog postavljanja limita za cenu ruske nafte na svetskom tržištu. Rusija ovim uklanja negativne efekte zapadnih pokušaja da ograniče snabdevanje naftom i gasom, zabranom njihove kupovine i nametanjem gornje granice cene za rusku naftu kako bi smanjila prihod Moskve i njenu sposobnost da finansira vojne operacije u Ukrajini.

Pozicija Rijada može potpuno da minira ove planove. Biće teže uvesti ograničenja na rusku naftu kada ne bude moglo da se računa na alternativne dobavljače koji bi povećali proizvodnju. Međutim, to ne znači da će zapadne zemlje odustati od svoje već dogovorene odluke. Evropski embargo na isporuku nafte morem stupiće na snagu 5. decembra. Ali biće teže da se uspostave nova snabdevanja i ubede nove zemlje da se pridruže ograničenjima. Osim toga, sa višom cenom nafte Rusiji će biti lakše da daje popust, koji se postavlja konkretnom komercijalnom transakcijom. Rusija nema ništa protiv prakse davanja popusta.

Već je elaboriran koncept nametanja maksimalne cene ruske nafte. Ako neka zemlja pristane na uvođenje ovog pravila, Rusija joj neće prodavati naftu, kako je zvanično saopšteno.

Druga stvar je što u Evropi postoje brodske ili osiguravajuće kompanije koje pružaju usluge transporta ruske nafte, recimo, u Indiju. Nakon uvođenja "granice cena", ove kompanije će morati da prijave evropskim i američkim vlastima da prevoze naftu po limitu cena koji su oni odredili. Intrigantno je pitanje da li će ova šema uopšte da funkcioniše, da li će moći da se primeni na kompanije u trećim zemljama. U svakom slučaju, smanjenje proizvodnje u Saudijskoj Arabiji otežaće Zapadu da to učini.

PRIJATELJ MOG NEPRIJATELJA

Sa ekonomske tačke gledišta, Saudijska Arabija želi da cena nafte bude viša, a sa političke tačke gledišta, strahuje da će sada Rusiji proći sankcije i ograničenje cene, a onda će ta ista ograničenja moći da se primene protiv Rijada. Ona pokazuje da joj se to ne sviđa.

Osim ovoga, princ Salman ima odlične lične odnose sa Vladimirom Putinom, ali i sa mnogim drugim liderima u svetu. Iako je lični faktor bitan, on je uvek sporedan kada se suoči sa državnim interesima koji su ovde od suštinskog značaja. Salman uočava kako se situacija u svetu menja, uključujući liniju Istok-Zapad. Videvši da SAD opet prilaze Iranu, saudijski prestolonaslednik se okrenuo Moskvi. Moskva tako na svojoj strani trenutno ima i Iran i Saudijsku Arabiju, dok je za Bajdena pitanje koliko ima i može da ima uticaja na obe strane. Vladar Ujedinjenih Arapskih Emirata, Mohamed bin Zajed al Nahjan, takođe se 11. oktobra našao u Moskvi gde će, kako je saopšteno, razgovarati o Ukrajini i postizanju mirovnog sporazuma. Očigledno, nešto se pokušava, ali dometi nisu izvesni.

I Beograd se našao negde usred svega ovoga. U Beogradu je 6. oktobra boravio glavni iranski pregovarač u Beču, zamenik ministra spoljnih poslova Ali Bageri Kani. Dan ranije, u Beograd je stigao saudijski ministar spoljnih poslova Fejsal bin Ferhan Al Saud. Objica su odseli u istom beogradskom hotelu, ali to ne mora da znači da su se uopšte videli. Ali, ne može ni da se isključi.

DIVLJENJE PUTINU

Britanski "Gardijan" naveo je kako je 2016. princ Mohamed u funkciji zamenika ministra odbrane pozvao u Rijad britanske diplomate, među kojima i visoke oficire MI6. Jedina svrha sastanka bila je traženje saveta Velike Britanije o tome kako da se ophodi s Putinom.

"Bio je fasciniran njime", rekao je jedan od Britanaca za "Obzerver" nekoliko godina kasnije. "Činilo se da mu se divi. Svidelo mu se to što je radio."

"Gardijan" sada tvrdi da je "u godinama nakon toga, princ Mohamed došao do toga da oponaša čoveka kojeg je proučavao", pa to opisuje na sledeći način: "Njegovo suzbijanje neistomišljenika ima snažan pečat ruskog lidera, kao i nastajanje saudijske policijske države – izgrađene na arapskim nacionalističkim temeljima i obezbeđene kontrolom neistomišljenika, kooptiranjem oligarha i konsolidacijom baze moći".

Britanski mediji tvrde da je "poslednjih meseci obojicu dodatno ujedinila njihova nesklonost Bajdenu, čija je administracija dovela do naoružavanja ukrajinske vojske i naterala rusku vojsku na seriju ponižavajućih povlačenja. Bajden je takođe predvodio pritisak na princa Mohameda, koji je uživao u tome da američki lider putuje u Džedu sa kapom u ruci i odlazi praznih ruku".

Britanski zvaničnici tvrde da "Putin ovo vidi kao novi svetski poredak i misli da može da povede MBS sa sobom. Saudijci imaju veoma moćnu imovinu u nafti, koja još uvek ima stratešku ulogu. Ne otpisujte ugljenik kao političko sredstvo u narednim decenijama. Mohamed bin Salman zna za ovu optiku da pomaže Putinu, ali ga nije briga. Nisu ni progresivni liberali. Oni vide vođstvo kroz isto sočivo".

BAJDENOV BLISKOISTOČNI FIJASKO

Američka diplomatija je na Bliskom istoku napravila veoma ozbiljne greške koje izazivaju iritaciju, počevši od "arapskog proleća" i favorizovanja Muslimanske braće i koncepta "političkog islama". Nepoverenje Saudijske Arabije i gotovo svih zemalja Zaliva prema SAD od tada se samo produbljuje. Ranije je bilo nezamislivo da za SAD bilo koja druga politička opcija ima primat nad sudijskom.

Što se tiče Mohameda bin Salmana lično, gotovo je nemoguće poverovati da će Amerikancima ikada oprostiti globalnu

Videvši da SAD opet prilaze Iranu, saudijski prestolonaslednik se okrenuo Moskvi. Moskva tako na svojoj strani trenutno ima i Iran i Saudijsku Arabiju

diskreditaciju koju je doživeo nakon ubistva novinara Gamala Kašogija u Turskoj. Iako Saudijci ne teže Rusiji, a SAD su i dalje njihova primarna destinacija, sadašnju situaciju vide kao priliku da iznenadno ispražnjene prostore na svetskoj mapi iskoriste za uvećanje svog uticaja. A to mogu pre da učine sa Moskvom, nego s Vašingtonom.

Kriza odnosa sa Vašingtonom postoji i na nivou vrednosti. Predsednik Bajden kritikuje Saudijsku Arabiju zbog njenog autoritarnog režima, a kada to javno ne čini, jasno je šta intimno misli. Problem je i Bajdenov stav prema Iranu. Tokom njegove avgustovske posete Bliskom istoku, Saudijska Arabija i Izrael zatražili su da započne proces obuzdavanja Irana. Sam Bajden to želi, ali ne na čvrst, vojni način, već na meki način – samo uz pomoć diplomatije.

Nuklearni sporazum sa Iranom zaključen je za vreme Baraka Obame, kada je Bajden bio potpredsednik SAD. Iran za njega nije glavni problem. Saudijcima se mnogo više dopadao Trampov pristup "maksimalnog pritiska" koji ide do granica vojne akcije, nego Bajdenovo uverenje da je bolje privući Iran na stranu Zapada u meri u kojoj je to realno, da celokupan profit od odnosa sa Iranom ne bi odlazio američkim rivalima – Kini i Rusiji.

Osim toga, Rijad vidi da Amerikanci žele da stabilizuju cenu nafte u svoju korist. Sjedinjene Države žele da ponove trik koji su izvukle iz rukava protiv Sovjetskog Saveza kada su se pod Reganom dogovorile sa Saudijcima da povećaju proizvodnju nafte, što je dovelo do pada cene sovjetskog izvoza i uticalo, iako ne ključno, na proces raspada SSSR-a.

Jednostavno, Saudijska Arabija sada ne želi da proizvodi više nafte za manje novca.

NEOČEKIVAN I NEPRIJATAN OBRT

Amerika ne krije da je uvređena i da želi da kazni Saudijsku Arabiju. Ministarka energetike Dženet Jelen saopštila je da je potez Saudijske Arabije "veoma neprijatan i neočekivan". Pojedini kongresmeni predlažu povlačenje američkih snaga, uključujući protvvazdušnu odbranu iz Saudijska Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata.

Odgovarajući nacrt "Zakona o snažnom partnerstvu" predstavili su članovi Predstavničkog doma demokrata Tom Malinovski, Šon Kasten i Suzan Vajld. Oni smatraju kako su bliskoistočne zemlje izabrale stranu Rusije u sukobu, pa bi SAD trebalo da prestanu da im pomažu.

Nekadašnji američki obaveštajni funkcioner na Bliskom istoku Džonatan Panikof smatra da je ovo poslednja opomena za Saudijsku Arabiju. "Rijad može iskreno verovati da se ekonomska pitanja povezana sa cenama nafte razlikuju od bezbednosnih zahteva u kojima se oslanja na Sjedinjene Države. Ali za Vašington, ekonomska bezbednost je u velikoj meri ključna za nacionalnu bezbednost. U tom cilju, Mohamed bin Salman mora biti oprezan. Postoje ograničenja koliko će Bajdenova administracija prihvatiti od zemlje koja bi trebalo da bude bitan saveznik – čak i ako je trenutni". ¶

DRAGAN BISENIĆ

FPN i "Vreme" pokrenuli radionicu "Ekonomsko novinarstvo"

Radionica "Ekonomsko novinarstvo" svečano je otvorena na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Aleksandra Krstić sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu svečano je otvorila radionicu i tom prilikom poželela dobrodošlicu za dvanaestoro studentkinja i studenata Fakulteta političkih nauka, kao i svim predavačima na radionici.

"Velika je čast što Fakultet političkih nauka ima priliku da ugosti najstručnije ljude koji se bave ekonomijom i finansijama, oblastima koje nisu u korpusu nauka koje se izučavaju na ovom fakultetu", izjavio je dekan prof. dr Dragan R. Simić.

"Fakultet političkih nauka razumeo je potrebe medija, biznisa, ali i šire javnosti, jer problem ekonomskog novinarstva jeste veliki zbog toga što je ekonomskih novinara sve manje", istakao je direktor nedeljnika "Vreme" Stevan Ristić.

"Izabrali ste jednu divnu i nimalo laku profesiju koja se radi ili sa strašću ili nikako. Veoma mi je drago što danas razgovaramo sa mladim kolegama i što govorimo o ekonomiji", saopštio je Aleksandar Bojić u ime Sektora za korporativne komunikacije kompanije Delta holding.

"Veoma je važno da u budućnosti imamo što veći broj ekonomskih novinara koji će objektivno izveštavati javnost o ekonomskim temama, ali i pomagati kompanijama da donose mudre poslovne odluke", navela je Natali Delić, izvršna direktorka za strategiju i digital u kompaniji Telekom Srbija.

Studenti će imati priliku da tokom dva i po meseca slušaju predavanja i prođu praktičnu obuku i rad sa mentorima i mentorkama iz

akademske zajednice, relevantnih medijskih organizacija i uspešnih kompanija.

Predavači na seminaru biće prof. dr Dušan Pavlović i doc. dr Ivan Stanojević sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, glavni urednik nedeljnika NIN Milan Ćulibrk, digitalni preduzetnik i menadžer projekta "Srbija inovira" Lazar Lekić, glavna i odgovorna urednica portala Bloomberg Adria Vesna Damjanić, novinar BIRN-a Miodrag Marković, urednik ekonomske rubrike dnevnog lista "Danas" Aleksandar Milošević, kao i vodeći eksperti iz kompanija Delta holding i Telekom Srbija.

Po završetku trajanja radionice, za najbolje polaznike obezbeđena je godišnja stipendija za rad u nedeljniku "Vreme".

Radionica "Ekonomsko novinarstvo" održava se u organizaciji Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu i nedeljnika "Vreme", uz podršku kompanija Telekom Srbija i Delta holding.

MISTIČNA SNAGA

Milena Marković je i dramska spisateljica, ali roman *Deca* bi veoma teško mogao biti dramska predstava. Iako u njemu ima jako mnogo ljudske drame, on je pre svega sazdan od emocija koje se valjaju i stižu do nas preko poezije. Zato je zaista pravi izbor da ovo, ako već treba da bude predstava, bude opera, jer je opera od svih izvođačkih vrsta najbliža poeziji

Poema-roman *Deca* je lična, intimna i bolna ispovest Milene Marković o odrastanju žene, umetnice i majke. Deca su na početku tog puta i deca su smisao puta. Deca su svuda oko nas i svako ko ima hrabrosti da pogleda duboko u sebe mora uvideti da u njemu zauvek živi dete koje nije ono umiveno detence sa reklame, već strašna i moćna životna sila. Potreban je hrabar i otvoreni duh da bi se, kao u *Deci*, bespoštedno i surovo iskreno sagledali izazovi sopstvenog sazrevanja. Potrebna je velika kreativna snaga da bi se intimna priča o odrastanju pretočila u poeziju koja će svakog ko je čita duboko dirnuti, jer će u njoj naći i deo svoje lične priče. Dobra poezija ima u sebi mnogo veću nabijenost emocijama i značenjima "po jedinici rečenice" nego što to ima proza. U svim svojim delima do sada Milena Marković je pažljivo gradila svoj poetski jezik i suptilno nam otkrivala deo po deo velike priče o odrastanju žene i umetnice. *Deca* sumiraju i sintetizuju sve ono što smo čitali, gledali i doživeli kroz *Paviljone*, *Šine*, *Brod za lutke*, *Nahoda Simeona*, *Istina ima teranje*... Umetnička biografija Milene Marković računaće se do *Dece* i od *Dece*. To je tako ne samo zato što je ova knjiga važna za nju, nego i zato što je važna za sve nas i našu decu – decu koju smo rodili i decu koju nosimo u sebi.

Milena Marković je i dramska spisateljica, ali roman *Deca* bi veoma teško mogao biti dramska predstava. Iako u njemu ima jako mnogo ljudske drame on je pre svega sazdan od emocija koja se valjaju i stižu do nas preko poezije. Zato je zaista pravi izbor da ovo, ako već treba da bude predstava, bude opera jer je opera od svih izvođačkih vrsta najbliža poeziji. Libreto je sastavio Dimitrije Kokanov. Koji je kao dramaturg sarađivao na više projekata rađenih po dramskim tekstovima Milene Marković, a i sam je dramski pisac vrlo specifične, otvorene poetske forme. Mudra je bila odluka da se ne radi klasična dramatizacija romana jer bi to podrazumevalo da se rasformira, raspara poezija i tako izgubi ono najlepše u romanu Milene Marković. Dramaturg i rediteljka su odlučili da iz dela izvuku određene tematske blokove i da ih poslože u sažetu formu sledeći manje-više hronološki niz priče o odrastanju, ali bez podele na likove. Dramatizacija romana *Deca* po svojoj formi je bliska tekstualnim površinama kakve smo upoznali u drami *Kretanje* Dimitrija Kokanova. Takvim izborom Dimitrije Kokanov je istovremeno bio bliži i svom stilu i stilu samog romana.

UDARANJE U DŽIGERICU

Snaga izgovorenog poetskog teksta je u zvučnosti reči. U suštini, poezija je bila zvuk ljudskog glasa mnogo, mnogo pre nego što se pretočila u napisane znakove na papiru. Zvuk ljudskog glasa nosi u sebi mističnu snagu. On se od jednog ljudskog tela kroz vazduh prenosi do drugog – zvuk ne samo da čujemo već ga osećamo kožom i udara nas u džigericu. Tera nas da se pokrenemo, da se pridružimo pevanju, da obnovimo osećanje neupitnog zajedništva. Taj zvuk ljudskog glasa

LJUDSKOG GLASA

Fotografije: Marijana Janković

koji se prepliće i spaja sa muzikom je ono na čemu je svoje delo satkala Irena Popović. Znamo ovu kompozitorku veoma dobro preko njenih kompozicija u brojnim dramskim i postdramskim predstavama. Mnoge predstave Andraša Urbana ne bi bile to što jesu da nije muzike Irene Popović. No, *Deca* su posebna jer ovde nema posrednika, nema nikakve forme u čijoj službi bi bila muzika. *Deca* u Narodnom pozorištu su muzika sama. I to ne bilo kakva već savremena muzika, ali ne ona atonalna i autistična, već veoma živa i otvorena prema životu kao što je to i poezija romana *Deca*. Čini se da je veoma teško pobrojati sve muzičke slojeve – ima tu svega, od turbo-folk zavijanja, preko elemenata izvornog narodnog pevanja, do savremenog zvuka. Muzika opere *Deca* je topla i veoma emotivna jer se gradi oko ljudskog glasa. Ona je sazdana od pevanja, govorenja, puštanja ljudskih i skoro neljudskih glasova. Zvukovi instrumenata iz orkestra stapaju se sa ljudskim glasovima u snažnu muziku. Lepota muzike Irene Popović je što je ona ozvučila poeziju Milene Marković i učinila od nje ono što je poezija bila na svom prapočetku – akt pevanja koji ujedinjuje zajednicu.

Opet, kada pomislimo na operu čini nam se da nje ne može biti bez operskih to jest profesionalnih pevača. Irena Popović je pozvala i nekoliko profesionalnih, mladih, darovitih i ambicioznih operskih pevača i pevačica. Slušajući opersko izvođenje *Dece* imali smo čast i zadovoljstvo da se upoznamo sa velikim nadama beogradske operske scene – Tamara Mitrović, Iskra Sretović i Marko Kostić. Međutim, ti operski glasovi su "iskorišćeni" na neočekivan način. Oni su muzički vrhovi i muzičke dubine – punktne tačke čitavog dela. Njihov zadatak je bio posebno težak jer su neretko intonaciju morali da drže bez potpore orkestra što je posebno težak zadatak i za veoma iskusnog pevača. Ipak, stožer zvučne mase nije opersko pevanje, već različiti ljudski glasovi, vrlo raznoliki i ne uvek savršeni. Takvi glasovi su bliski poeziji Milene Marković koja jednim glasom peva o mnogo različitih ljudskih sudbina. Zato je glas pesnikinje čitav hor. Irena Popović i Dimitrije Kokanov su izbegli da identifikuju Milenu samo sa jednim izvođačem – time su dobili na složenosti i snazi zvuka. Zvuk čine osim glasova operskih pevača, glasovi glumaca i glasovi dečijeg hora (dečiji hor "Nade" koji vodi Biljana Simenović) koji nastupa sa strane čime predstava izlazi izvan okvira portala.

BEBA I VIOLINA

Kao rediteljka, Irena Popović je mudro postupila što orkestar nije stavila u orkestarsku rupu kako je to inače običaj u operama. Kada je orkestar u orkestarskoj rupi, muzičari su nevidljivi i anonimni, a čitav orkestar, to jest zvuk orkestra, neka je vrsta rampe koja odvaja pevača od publike i pevač glasom mora da "preskoči" orkestar i dobaci do "treće galerije". To nije lak zadatak i zahteva izvežbani glas i dobru tehniku te je pitanje koliko bi glumaca moglo da se lati tog posla. Međutim, ovde je orkestar iza glumaca. Time glumci postaju bliži publici, a muzičari su vidljivi i deo su scenskog prostora i izvođačke grupe, zbog čega čitava grupa dobija na kompleksnosti – kao što su glumci dobili pevačke zadatke, i muzičari su dobili scenske zadatke. Dirljiv je momenat kada jedna od članica orkestra prođe preko scene noseći violinu kao bebu – nije nam bilo teško da poverujemo u njenu ljubav i posvećenost jer je veza između muzičara i njegovog instrumenta snažna i duboka. Rediteljka Irena Popović je nastojala da svako od članova velikog i raznovrsnog izvođačkog tima ima svoj glas i svoj lični trenutak, ali da opet svi zajedno čine raznorodnu, raznovrsnu i harmoničnu celinu. »

Istim principom vođena je koreografija – svako ima svoj individualni pokret, ali opet i svi čine jednu ekspresivnu i dinamičnu celinu. Koreograf Igor Koruga je nastojao da ispita različite aspekte ljudskog kretanja i odnos kretanja ljudskog tela prema zvuku ljudskog glasa i muzičkog instrumenta. Kretanje je samo po sebi metafora života. Isto tako pokret može biti individualni, a može biti deo pokreta grupe. Ljudsko telo kroz pokret može da rekreira svoje sećanje i obnovi ga. Različita životna iskustva diktiraju različite načine kretanja. Ljudi se kroz pokret dodiruju, upoznaju, stvaraju zajednicu. Možda nam kretanja glumaca nisu uvek i do kraja sasvim jasna, ali ono što je nesumnjivo i što je od početka nedvosmisleno, to je da je svaki trzaj napravljen na sceni Narodnog pozorišta bolni trzaj ljudske duše. Zato je koreografija Igora Koruge u saglasju i sa muzikom Irene Popović i sa poezijom Milene Marković.

HARMONIČAN SKUP

A šta reći (napisati) o glumcima? Gledajući i slušajući ih videli smo kako se jedna ista replika može reći na mnogo različitih načina, kako jedna ista emocija uvek nosi individualni pečat. Nije bez značaja i svakako treba istaći da su glumci i pevači govorili i pevali veoma artikulisano, tako da smo ih sve savršeno razumeli (što na žalost nije slučaj u mnogim dramskim, a pogotovo operskim predstavama). Titl na srpskom koji je išao iznad scene (inače uobičajena praksa u operama) ovde je bio nepotreban. Glumački ansambl ove predstave (Nela Mihailović, Suzana Lukić, Predrag Miletić, Vanja Milačić, Pavle Jerinić, Milena Đorđević, Bojana Stefanović, Bojana Bambić, Dragana Varagić, Aleksandar Vučković, Miona Marković, Teodora Sparavalo, Jelena Blagojević i Vladan Mitrović) sastavljen je od veoma različitih umetnika. Oni se međusobno razlikuju po polu, godinama, fizičkim sposobnostima, telesnim i glasovnim kvalitetima, glumačkoj tehnici... ali zahvaljujući muzici Irene Popović i koreografiji Igora Koruge čine harmoničan skup individua. Svako od njih je pred nama odigrao svoje viđenje ljudskog bola, svako od njih je bio karakter za sebe iako niko nije imao svoj lik. Naprotiv, glumci su igrali različite pojavne trenutke majke, oca, devojčice, dečaka, ljubavnice i ljubavnika... U toj individualizaciji jako mnogo im je pomogao kostim Selene Orb. Iako na prvi pogled deluje realistički, on to u stvari nije već je više mešavina onoga kako bi se neko mogao obući i kako bismo se mogli sećati da se neka važna osoba u za nas važnom trenutku mogla obući i kako bismo u dečijoj mašti mogli zamisliti da bi se mogli obući. Frizura i šminka nalik su na operske. Šminka jako naglašava oči glumica i čini ih izrazitijim. Sa aspekta kostimografije posebno su zanimljive scene kada svi glumci legnu na pod pa vidimo u prvom planu mnogo različitih cipela. O scenskom prostoru obično se govori (i piše) uz reditelja i dramaturgiju cele predstave. No, u scenografskom rešenju Miraša Vuksanovića najznačajniju ulogu je igralo svetlo. Preko svetla istaknuti su važni pojedinačni momenti u predstavi. Svetlost je nežno obuhvatala i čitav hor i muzičare i stvarala veoma ekspresivnu atmosferu koja je bila u službi glumačke igre. Iako su svi glumci deo hora, rediteljka nije propustila da mnogima od njih dozvoli makar po jedan zvezdani trenutak. Svako ga je iskoristio maksimalno, a da pri tome nije ugrozio celinu. Najjači utisak, ipak, ostavljali su na nas kada bi istupili kao jedan hor, kao jedno moćno biće, koje silinom svoga glasa tera nas u publici da ostanemo bez daha, a da zatim (pro)dišemo zajedno sa njima i da osetimo da smo deo jedne snažne pozorišne zajednice koju povezuju *Deca*.

Deca, deca, deca... Deca su veoma važna za našu tradicionalnu zajednicu. Krštenje deteta je uz venčanje, sahranu i slavu najvažniji porodični obred. Kada se ljudi u Srbiji kunu na istinu, kunu se na decu. Kada se razmenjuju čestitke i pozdravi, ovde ljudi požele jedni drugima zdravu decu. Kada žele da izvređaju jedni druge, psuju im decu. Deca su objašnjenje zašto se zgrće bogatstvo (da obezbedim decu). Deca su razlog zašto su sklopljeni mnogi brakovi, ali i zašto opstaju mnoge loše i toksične veze (a kuda bismo sa decom?). Ovde kod nas roditelj i dalje zadržava apsolutno pravo ne samo da voli svoje dete, već i da ga bije – ja sam te odgajio, ja ću te ubiti! Deca se u srpskoj kulturi kuju u zvezde i dižu u nebesa. Predstava *Deca* je zbacila sa trona to idealno i nepostojeće dete i otkrila bol i lepotu deteta u svakom ljudskom biću. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Tragovi

***Trag divljači* se ne samo u hronološkom aspektu svoje osnovne priče obraća zrelijoj publici. Mlađi naraštaji će imati poteškoća da prepoznaju njegov širi društveni okvir**

Upućeni tvrde da se u ogromnoj većini slučajeva savremeni narativni film (dakle, film koji u središtu ima priču, zaplet, pripovedanje, likove...) i dalje prilično doslovno, pa čak i bojažljivo, pridržava čuvenih Dikensovih postulata književne naracije. I, imajući u vidu neretke ishode post ili čak i postpostmodernih eksperimenata na tom polju, i dobro je što je tako. S druge strane, od publike se (ma koliko taj termin i taj konstrukt nepopravljivo disperzivni bili i ostali) svako malo očekuje da u hodu menja svoje navike, stavove, filmofilmske nazore. Suštinski, dobro je i što je to tako. Tako, recimo, u navali sve beslovesnijih i sve infantilnijih sadržaja koji pristižu na ono malo preostalog planetarnog bioskopskog repertoara, možemo, a da pritom ne pogrešimo u iole značajnijoj meri, odrednice neophodne za pojašnjavanje nekih od atipičnijih noviteta u kino-ponudi pozajmimo iz vokabulara kojim se opisuje nova ili skorašnja muzika; tako, recimo, skraćenicu AOR (*adult oriented rock* – r'n'r zvuk koji se obraća odrasloj / zreloj publici) možemo da preinačimo u AOF (*adult oriented films* – filmovi koji ciljaju zrelije gledateljstvo), naravno, uz dužno razumevanje barem

prošlosti i podosta ožiljaka

Fotografije: Emilija Stanišić

većeg dela onog na šta bi ta novosintagma mogla ili trebalo da referiše.

I na toj tački ad hok i brzopotezno nazvanoj AOF stižemo i do mogućeg ugla gledanja na barem deo biti onoga što nam je u svom celovečernjem igranom prvencu naslovljenom *Trag divljači* predočio Nenad Pavlović. U gotovo svim aspektima to se ostvarenje kreće u tim okvirnim koordinatama filmova sa AOF štambiljem. Na nivou zapleta stvari stoje otprilike ovako – nominalno neposlušni novinar biva poslat iz Beograda u grad na istoku Srbije, sa zadatkom da napiše rutinsku novinsku priču o samoubistvu tamošnjeg srednjoškolskog profesora (za koga će reporter ubrzo saznati da je imao fetiš za mlade, nevine devojke). Negde u isto vreme, u blizini istog tog gradića pronalaze leš jednog od visokopozicioniranih uposlenika Državne bezbednosti, jurišnika koji je u tom kraju poznat po osvetničkim i drugim zločinima nad "poraženim i retrogradnim snagama" i drugomislećima nakon Drugog svetskog rata. Tu će se, naravno, našem glavnom junaku profesionalne, a i druge staze ukrstiti sa čuvenom Službom, ali i sa pokojnikovim saborcima i neprijateljima, kao i akterima drugih intriga u tom klaustrofobičnom, neprekidno tinjajućem grotlu osvete, niskih strasti, neraščišćenih računa, zlobe... uključujući tu i odmetnutog i otuđenog pokojnikovog sina, nekada perjanicu studentskih protesta deset godina ranije, glasovite i diskutabilne 1968. godine... Već iole pomniji pogled pojašnjava da se *Trag divljači* ne samo u hronološkom aspektu svoje osnovne priče obraća ovde već pominjanoj i isticanoj zrelijoj publici. Istina, mlađi naraštaji će, kanda, imati poteškoća da prepoznaju i mapiraju geopolitički, ideološki i širi, društveni okvir *Traga divljači* (kao što, na primer, ni deca, čak ni ona kojima se silno dopao taj film, naprosto nisu prepoznala i razumela deo zapleta filma *Leto kada sam naučila da letim* koji se tiče pomirenja i hrvatsko-srpskih sukoba i zavada s kraja prošlog veka), ali usmerenost ka odraslijoj publici Pavlovićev *Trag divljači* očitava već i u neprolaznoj fascinaciji delovanjem narečene Službe, što jesu saznanja, koncepti (možda i 'konstrukti') kojima se ovladava i koji se upijaju u zrelijoj životnoj dobi.

Naravno, premda u svojoj srži stereotipna, ta fascinacija je sasvim legitiman izbor za jedan od najznačajnijih motiva, a možda i jedan od potpornih stubova čitave priče i njenih značenja, jasno predočenih ili, pak, implicitno datih, tim pre jer dobar deo žanrovski usmerenih filmova (a *Trag divljači* se prilično evidentno pozicionira i kao retro-krimić, a u jednom delu i kao *whodunnit* triler sa potragom za neznanim ubicom). Uostalom, opčinjenost radom ove ili one službe ovog tipa kod nas (a, gotovo sigurno, ne samo i nikako isključivo samo kod ili na ovim prostorima) u isti mah je i deo nekakvog iskonstruisanog nadidentiteta dobrog dela populacije i podatan i izdašan filmski temelj za priču koja bi da se zaodene i podiči i ruhom enigmatičnosti svojstvene onovremenskim klasicima žanra (uključujući tu i paranoidni triler, vidno voljen i popularan sedamdesetih i osamdesetih godina veka za nama, a zaslužan i za sjajne filmove poput, recimo, *The Parallax View* Alana Dž. Pakule). U tom smislu, *Trag divljači* dosta dobro kreće, a do kraja uspeva da zadrži uverljivost predočene premise i tu oslikanog sveta kao važan adut na svojoj strani; međutim, oseti se i primećuje se da priča povremeno ispada iz najprirodnijeg ritma, a posebno je upitna nepouzdana perspektiva putem koje pratimo priču, a da pritom ovde nije rabljena rašomonska struktura pripovedanja, zahvaljujući kojoj iste događaje gledaoci bivaju u prilici da spoznaju iz različitih vizura. Naprosto, u tom aspektu ima upadljivih ponavljanja u *Tragu divljači*, gde udarni junaci: reporter - tumači ga Radivoje Bukvić – i prijatelj i nekada saborac drugog pokojnika, i dalje visoko rangiran u Službi, i dalje neupitni autoritet – taj lik igra Predrag Miki Manojlović – u par mahova saopštavaju ostalima nešto što se već zbilo i razotkrilo, te gledalac stupa u nenadanu prednost u odnosu na aktere i najvažnije pokretače radnje. Na to se nadovezuje i primetno odsustvo eksplozivnije završnice, odnosno, gradirana i sugerisana napetost na koncu ove priče stupa na kolosek prilično mirnog i svedenog razrešenja, što je u izvesnom vidu u suprotnosti sa tropama žanrova na koje se *Trag divljači* svesrdno oslanja.

Ipak, nasuprot upravo pomenutom pojašnjenju imamo dosta toga sasvim zadovoljavajućeg – počev od spomenute kultivisanosti i artikulisanosti filma čiji autori nisu stremili ka instant-simpatijama gledalaca, već su ciljali empatijsko razumevanje te zrelije publike (kadre da, između ostalog, pojmi i težinu, ne samo metaforičnu, one sada već legende o lapotu, kao posebno teškom vidu oceubistva). Osim toga, tu je i izvanredan snimateljski rad Bojane Andrić (direktorka fotografije i u slučaju filmova *Mali Budo*, *Jesen samuraja*, *Reži*), koja iz filma u film biva sve bolja i sve sigurnija, a u *Tragu divljači* i izrazito vešta po pitanju nijansama bogatog kolorita i umešne kompozicije kadra. Kao vrhunski doprinos svakako se može oceniti i kostimografski rad Momirke Bailović, zahvaljujući kojoj *Trag divljači* poentira na planu rekreacije ne toliko daleke koliko estetski raznorodnije ere od ove naše, i tu je *Trag divljači* superiorniji u odnosu na neke od skorašnjih sličnih pokušaja, a pohvale zasluženo idu i na račun Filipa »

Mitrovića, autora muzike i njegovih smislenih varijacija na džez-teme znane iz doba noir-filma, sa kojom *Trag divljači*, i mimo tog istorijskog i hronološkog razmimoilaženja ipak ima poviše dodirnih tačaka, a što je upravo takvim muzičkim skorom znalački potcrtano, i mimo tog nominalno začudnog spoja prizora sa istoka Srbije i nota gorenavedenog stila. Kada je u pitanju glumački ansambl (a u podeli je primetan izvestan otklon u odnosu na očekivane i uvrežene kasting-izbore), najviše su pokazali Nada Šargin (kao *femme fatale* koja to zapravo i nije, a možda ni ne želi da bude), Petar Zekavica i Jovo Maksić, koji su svojim junacima i na omeđenom prostoru udahnuli primetnu višeslojnost.

Trag divljači proistekao je iz proza Živojina Pavlovića, koji je u svojim čuvenim *Dnevnicima* (*Dnevnik 1994–1998*, u izdanju zrenjaninske Agore) napisao i sledeće: "Čežnja za Evropom, za 'evropskom kulturom', drugo je lice pohlepe za blagodetima civilizacije kojoj ne pripadamo. Jer, čežnja za ubiranjem plodova bez rizika i bez ulaganja tipična je tlapnja otpadnika amorfnih civilizacija, koji bi da se, izbegavajući napor, premetnu iz sfera nužnosti u carstvo zadovoljstava, u stupidnoj svesti izjednačenog sa 'slobodom', poimanom kao jedinom tekovinom individualizma. Misle (uvereni su) da su individualizam i parazitizam jedno te isto. (To jest, najviši stupanj slobode.)"

Junaci *Traga divljači*, filma u režiji sina Živojina Pavlovića, takođe i sasvim prirodno čeznu za slobodom, spremni su i za nekakvu žrtvu na tom putu, a ovaj film, sagledavan kao celina, (ponajpre na planu već više puta isticane zrelosti), ostavlja utisak ekscesa čiji će prijem kod publike biti zanimljivo pratiti. Tim pre što se *Trag divljači*, ukupno uzev, dosta dostojanstveno nosi i kada se posmatra i u kontekstu evropske filmske ponude te fele – tamo gde žanr sreće iskrenu potrebu da se kaže nešto o vremenu u kome živimo (a neki i stvaraju), pa bilo to i u vidu fikcionalnog podsećanja na prošlost koja je ovakvu sadašnjost možda i ponajviše oblikovala. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Izložba

Dijagnoza čovek

Kiki Smit "Ljudi i ostale životinje";
Galerija DOTS, Beograd, 16. 9. – 29. 10. 2022;
Kustoskinje: Mirjana Dušić i Ljuba Jovićević

Glasina koja je, zajedno sa ostalim isparenjima, proteklog leta počela da se širi Beogradom, da će u jednoj još neotvorenoj gradskoj galeriji biti priređena izložba čuvene Kiki Smit, zvučala je u najmanju ruku halucinantno.

No, ona se zaista dogodila. Bez mnogo pompe, Kiki Smit je došla u Beograd, učestvovala u postavljanju izložbe, prisustvovala otvaranju. Reč je o jednoj od najistaknutijih akterki savremene svetske likovne scene, autorki koju je časopis "Tajm" 2006. godine svrstao među 100 ljudi koji oblikuju svet u kojem živimo, čije se ime nalazi u većini izbora najznačajnijih žena stvaralaca današnjice. Redovna je profesorka na Univerzitetu Kolumbija u Njujorku, izlagala je na brojnim relevantnim izložbama širom sveta, njena dela nezaobilazna su u većini vodećih svetskih muzeja.

Rođena je 1954. godine u Nirnbergu. Već u prvoj godini njenog života porodica se seli u SAD. Odrasta u umetničkom okruženju – majka je bila operska pevačica, a otac, Toni Smit, vajar konceptualne, minimalističke orijentacije. Smrt njene sestre, andergraund glumice, izazvana sidom, 1988. godine, značajno je uticala na njene tematske fokuse. Za njeno formiranje značajno je što se 1976. nastanjuje u Njujorku, gde prvu samostalnu izložbu priređuje 1982. godine u sklopu čuvenog eksperimentalnog/alternativnog umetničkog prostora *The Kitchen*.

Kiki Smit na scenu stupa u periodu kada se menjaju umetničke paradigme i duh vremena, na prelazu moderne u postmodernu epohu, kada minimalni, redukovani likovni jezik ustupa mesto raspričanosti, reprezentaciji, materijalizaciji ideja, umetnosti otvorenoj ka zajednici, što biva u potpunosti blisko njenim tadašnjim stremljenjima.

Ljudsko telo postaje središte njenih interesovanja. Opredeljuje se za feministički dikurs, sofisticiran i neagresivan, stvarajući slike koje su šokantne ali istovremeno i poetične. U promišljanju odnosa čoveka, prirode i kosmosa, ona se obraća različitim izvorima – religiji, mitologiji, kosmologiji, bajkama, misterijama, kao i raznorodnim spiritualnim učenjima. Sklona eksperimentu, ona svoje zamisli formuliše u

ovog stanja

različitim medijima, ali ipak, crtež je glavni konstruktivni nosilac svih ostvarenja.

U eseju "Ostrvo distopije", napisanom povodom ove izložbe, prof. dr Aleksandra Jovićević zapaža: "Čitav svoj život, Kiki Smit se pitala šta znači biti u telu, bivajući opsednuta sličnostima i razlikama između privatnog doživljaja telesnosti i društveno oblikovanih javnih identiteta. Smit vidi ljudsko telo kao nešto veštačko, konstrukciju, predstavu, kartografiju, otelotvorenje kulture, memorije i istorije", pridodajući navod iz intervjua koji je Kiki Smit dala 2021. godine: "Možeš da pogledaš bilo koji deo svog tela i videćeš celokupna društva i način na koji ono doživljava sebe – osećaj sramote zbog tela, ushićenja i radosti, ali takođe i ekonomije tela: čija tela su važna, a čija se odbacuju u ovom društvu. Sve se nalazi u telu."

Za svoje prvo predstavljanje beogradskoj publici u izvanrednom izložbenom prostoru novootvorene Galerije Dots, u široj zoni Luke Beograd, na donjem Dorćolu, Kiki Smit je odabrala dela iz različitih vremenskih perioda koja, po njenom mišljenju, pružaju uvid u raznovrsnost sadržaja, materijala i formi prezentacije, koji su otvoreni za individualnu interpretaciju emocije koju publika nosi u sebi. Izložbom je obuhvaćeno 38 dela – tapiserija, skulptura, grafika i crteža – čije su izlaganje, osim umetnice, omogućile njujorška Galerija Pejs i *Universal Limited Art Editions*.

Najstariji rad obuhvaćen postavkom jeste litografija u dve boje *Bez naslova* (Kosa), nastala 1990. godine. Ova mnogoznačna, po izvedbi kompleksna kompozicija, na granici između apstrakcije i figuracije, jedno je od prvih ostvarenja gde je Smit u postupku izrade upotrebila vlastito telo.

Dominantan segment postavke čine četiri tapiserije – *Podzemlje*, *Zemlja*, *Blagostanje*, *Katedrala*, iz perioda 2012–2014, sa uočljivim reminis-

Fotografije: Marko Ercegović

cencijama na flamanske srednjovekovne tapiserije, gde "nije reč o religijskom zanosu, već o temama koje su je i ranije zaokupljale – naročito o ljudskom telu i njegovoj simbiozi sa prirodom. Ona spaja ljudsko i životinjsko, kao i četiri osnovna elementa – zemlju, vodu, vazduh i vatru. (...) Konstelacija radova koji zajedno istražuju univerzalne prirodne i duhovne domene u skladu sa tim kako umetnica vidi svet – kao mesto ispunjeno magijskim i mističnim simbolima i čudesima" – u kataloškoj studiji tumači istoričarka umetnosti dr Jovana Stokić.

Upečatljiv akcenat postavci daje instalacija u bronzi sa srebrnim i zlatnim listićima – *Drhtaj* iz 2018. godine, koja sugeriše integraciju telesnog i kosmičkog. Obuhvaćen je i niz kamernih skulptura izvedenih u bronzi i srebru, ili u bronzi sa srebrnim i zlatnim listićima, figurativni ili asocijativni dijalozi sa prirodnim pojavama i svetom životinja, gde su pojedini trenuci životnog toka "zamrznuti" i minuciozno izvedeni u trajnim, čvrstim, plemenitim materijalima: *Sunce*, *Zvezda padalica*, *Provala oblaka*, *Tragač*, *Orao sa ribom*, *Parenje jelena*, *Ptice sa crvima*, itd. Vibrantne linije prožimaju sve izložene radove – seriju grafika *Mađijanje*, skulpture, crteže, dok one u radu *Vodopadi* sugestivno definišu umetničinu umreženost sa spoljnim svetom, prirodom, kosmosom.

Najskorije ostvarenje obuhvaćeno postavkom jeste monumentalni crtež *Veliki mesec*, nastao 2022. godine. Postavljen u dijalog sa *Rekom*, zatim *Tlom* – podnom instalacijom koju čini jato skulptura posrnulih i uginulih vrana, i reljefom, bronzanom zgrčenom ljudskom figurom *Pala*. Reč je o segmentu koji postavlja nesumnjivu dijagnozu aktuelnog stanja čovečanstva.

Postavku u Galeriji DOTS, Kiki Smit je, u saradnji sa kustoskinjama Mirjanom Dušić i Ljubom Jovićević, artikulisala kao dinamičnu i vibrantnu koreografiju, kao mistični, sakralni, meditativni prostor, gde se pojedini elementi kao nit provlače iz rada u rad, ostvarujući gusto značenjsko i vizuelno tkanje, nudeći holističko viđenje kojim se autorka snažno i dugoročno protivi jednoobraznoj, lažnoj, konstruisanoj, dominantnoj medijskoj slici sveta.

"Ona ostavlja prostor za izvesni, moglo bi se reći i mistični, posthumanizam, s tim što je taj posthumanizam lišen antropocentrizma, što mu omogućava slavljenje novog povezivanja s ne-ljudskim, sa životinjskim, sa Zemljom", promišlja Jovana Stokić.

Za razliku od izložbi kakve često imamo priliku da vidimo u našoj sredini, gde se zvučna imena svetske likovne scene predstavljaju putujućim, "paket-aranžman" izložbama, gostovanje Kiki Smit je u naš kulturni prostor uletelo kao neočekivan eksces, vaninstitucionalnim koridorima, zahvaljujući srećnom spletu okolnosti i autoritetu pojedinaca, a bez kabastih državnih nadležnosti i angažovanja, ostavivši dubok i upečatljiv trag u našoj kulturnoj sferi. ¶

DANIJELA PUREŠEVIĆ

Hodočašće kroz filogenezu

***To find our resonance where we do connect* (Björk, *Atopos*)**

U redu, Björk je sada i zvanično andergraund. U njenom slučaju, doduše, to je uvek i doslovno. Ono što se drugima čini kao tek zgodna metafora, za islandsku divu neophodan je deo ličnog iskustva. Naivnost sa kojom uzima zvuk u svoje ruke da u njemu ukrsti spiritualne nordijske sile sa psihodeličnom egzaltacijom malog deteta, verovatno je razlog što je ovoliko pomno sledimo već oko tri decenije. Na njenom, samo naizgled mahnitom hodočašću kroz filogenezu, sada smo tu negde u stadijumu micelijuma. Za nekoliko stotina miliona godina, doteraćemo i do ljudske vrste!

Sa severa Evrope dolaze nam zaista odvažne žene. One govore o ozdravljenju civilizacije, ekologiji kao suštinskom zadatku svih ljudskih bića, prirodi koja je hram. Björk Guðmundsdóttir (r. 1965) jedna je od njih. Nekadašnje simpatično devojče sa razmaknutim očima, živim i užarenim poput ugljevlja, provelo nas je tokom godina živopisne solo karijere preko fantastičnih predela svoje neukrotive mašte, gde se u neprestanoj ekstazi venčavaju drevna snoviđenja sa transcendencijom iz budućnosti. Ali, Björk ne bi bila to što jeste da svoje prekoračenje svih umetničkih granica nije sprovodila u delo sa obe noge na planeti Zemlji. Kao kćerka "vatre i leda", izučila je svoje vilenjačke škole mnogo pre nego što je hrupila na međunarodnu pozornicu sa bendom The Sugarcubes, značajno uzdrmavši poredak stvari na top listama, tamo negde krajem 1980-ih. Iz ovog kolektiva nesvakidašnjih likova, iskoračila je potom u novu životnu fazu, postigavši da i samo njeno lično ime bude dovoljno da baš svako, ma gde, momentalno shvati o kome se radi.

Muzički koreni Björk veoma su duboki i utemeljeni u njenom klasičnom obrazovanju, *punk* i *noise* roku, *gothic* stilu, *new waveu*, džezu, avangardi. Uostalom, devojčica koja se kao muzička zvezda Islanda raščula još davne 1977. i snimila svoj debi album sa svega jedanaest godina, prošavši do pomenutih The Sugarcubes sijaset kratkotrajnih, ali svaki put nedvosmisleno intenzivnih bendova – imala je ozbiljnu kilometražu u izvođaštvu kad se odlučila za solo proboj. Rezultat je bio pokoravanje čitavog muzičkog sveta autentičnom scenskom pojavom, glasom i odlučnošću da nemoguće stvari izmami iz pukog zamišljanja na svetlost dana.

U nepreglednom nizu transformacija svoje umetničke persone, Björk se rado prihvatala novih tehnoloških nadogradnji organskog zvuka. Za razliku od muzičkih purista, bila je veoma svesna savremenih ubrzanja u nauci što podstiču sve druge životne aktivnosti, uključujući i onu u kojoj prebiva. Otuda je elektronika prožela veliki komad njenog stvaralaštva, uporedo sa traganjem za "prirodnim" tonom. Modernost je, ukratko, neprestano odmeravala kreativnu snagu sa tradicijom u poimanju sveta primadone Björk. Na klackalici milenijuma, ova ekstravagantna autorka prerasla je tako u kategoriju nezavisnog stvaraoca što odoleva predrasudama, ne igra po pravilima i obavezno unosi element nepredvidljivosti u igru zvanu šou-biznis.

Aktuelni album *Fossora* mogao bi biti "pandemijski" album Björk Guðmundsdóttir, kad bi se neka odrednica opšteg značenja iole mogla odnositi na ovu divljakušu alternativnog izraza. Celu priču već znamo – gubitak voljene majke nekoliko godina pre, korona virus karantin koji je provela u domovini, došavši konačno u Rejkjavik na duže, mini-žurke koje je priređivala za prijatelje, otkačinjući uz *gabber techno*, što je za to dušu dao. Usput, njena kći Ísadóra odlučila se otprilike u isto vreme da napusti porodično gnezdo. Krug se zatvorio, krajevi su dobili svoje nove početke, patnje razvoda preživljene su srećom na prethodnim pločama, srce se otvorilo za nove ljubavi, a o starosti ionako ne razmišljamo kada smo zabavljeni misterijom nevidljivog sveta koji počiva pod našim stopalima i ukazuje nam se kao pogonsko gorivo, halucinantna supstanca, sila pročišćenja univerzuma, večan obnoviteljski elan postojanja. Da, odgovor je tačan – Björk se okrenula gljivama! Metafizika ovih stvorenja centralna je tema njenog novog ostvarenja.

Deseti solo album Björk slavi dakle povezanost među ljudima, izvrgnutim teškim izazovima izolacije, otuđenja i panike. Zato je njena *Fossora* lozinka solidarnosti među atomizovanim jedinkama, što opstaje i u najnezahvalnijim uslovima za restauraciju humanih odnosa. Zamislimo situaciju u kojoj čovečja rasa funkcioniše u dirigovanoj razdvojenosti. Pitanje jeste – da li prekršiti propise, i sa kojim tačno razlogom? Da bi odgovorila na ovaj komplikovani zahtev, Björk ponire u praprošlost, zapitavši se sa svima nama – nije li "sajberprostor" Vilijama Gibsona nešto nalik končićima *hifa*?

Dirljiva je njena pažnja prema pretkinjama i istovremeno naslednicama (*Ancestress*) – kao da se bake, majke i kćeri, u odzvonima ove pesme, susreću u svojoj najplodnijoj fazi, da zaokole svet potentnošću što nadilazi svaku mušku moć: "When I was a girl, she sang for me/ In falsetto lullabies with sincerity/ I thank her for her integrity". *Trölla-Gabba* je pustolovni esej na tragu najluđih eksperimenata Bitlsa. U naslovnoj numeri pak ona šokira izjavom: "Her nerves spread like wings/ At mycelium speed/Into the atmosphere/ There's spores everywhere".

Iako se na albumu *Fossora* radi o patnji, životu i smrti, Björk teško možemo zamisliti kao žrtvenog jarca. U *Victimhood* ona zaista peva o poništavanju sebe, ali je jasno da njene ozlede nemaju kapacitet da joj naude, niti bace na kolena: "I re-

jected myself/Sacrificed myself/ I felt sorry for myself/ To transgress us out of this tragedy". Stihovi pesme *Freefall* zato nastavljaju sa navođenjem herojskih iskušenja kao ambijenta u kom ova heroina uobičajeno provodi vreme: "If we cling to what we used to be/ It will burn our soul/ We will get hurt/ Unless there is absolute trust/ Then we will become one", ali i poentiraju da je ljubav spajanje sunčevih sistema: "Our solar systems coalesced/ Softly surrendered into itself/ Formed a nebulous cloud/ A gentle meeting of gas and dust/We amalgamate/ Arctic persian compassionate/ Illuminate, illuminate".

I, mogli bismo da nabrajamo unedogled, ali je red da svako otkrije svoju verziju Björk i prožme se ženskošću nove ploče, dokle god ga ne podiđu žmarci od simfonije glasova i potpuno pomerenog instrumentarijuma u odnosu na bilo šta očekivano. Umetnost gospođice Guðmundsdóttir ionako više nije za rok stejdž, nego pre za ozbiljnu opersku scenu. Jedino u tom kontekstu, mogli bismo da se prepustimo zavodljivosti njenih društvenih mreža zvukova, a košmar repetitivne svakodnevice trampimo za istinski doživljaj. Fluidnost i istančanost odjeka njene islandske postojbine pride, čine se ovde predstavom samo za odabrane. Björk se inače posvećuje svakom svom slušaocu kao da je poslednji na ovom nestajućem svetu.

Poput većine novih albuma potpisanih od strane Björk, i ovaj nije nastao kao poziv za "osnaživanje" žena, nego kao rezultat postojanja jedne snažne žene. Svaka njoj čast što uspeva da se ne odvoji od života kao takvog, u svoj svojoj prirodnosti, i da njemu saobrazi svoj čudesan dar, kojem očigledno danas nema premca. ¶

ZORICA KOJIĆ

A sad je ceo svet Treći

Ovog leta je na luksuznom vinilu reizdata jedna od najboljih ploča jugoslovenskog roka, koja već dugo očekuje zasluženu revalorizaciju. Kad je godine 1984. grupa Haustor izdala "Treći svijet", *new wave* je već odavno prošao, a publika nije više marila za strepnje i nade te generacije, želela je više razbibrige. Neshvaćeno u svoje doba, ovo umetničko delo koje mitologizuje borbu potlačenih za slobodu – bilo kad i bilo gde, a naročito u bivšoj Jugoslaviji – stalno se vraćalo u modu, ostajući aktuelno sve do današnjih dana, nadahnjujući mnoge potonje grupe

"Prošlo je tristo godina
opet sam tu na tvom pragu"
("Babilonske baklje", Haustor)

Album zagrebačke grupe Haustor "Treći svijet" (Jugoton / Croatia Records) u klasičnoj jugoslovenskoj rok kritici nikad nije dobio mesto koje je objektivno zasluživao – radi se o zanemarenom remek-delu i jednoj od najboljih ploča koju je ta scena ikad dala. Po svojoj viziji i revolucionarnoj političkoj hrabrosti, on je uveliko nadilazio dotadašnje dometa pop i rok produkcije, pa je u ono vreme ostao nedovoljno slušan i objašnjen. Ipak, njegov ugled je samo rastao sa vremenom, kao i ugled Haustora.

"Treći svijet" je neka vrsta postskriptuma za "novi talas". Tu ćemo naći njegovo odloženo veliko finale i moguće pravce daljeg razvoja umetničke forme poznate kao rok muzika, u našim krajevima. Posle istoimenog debija (1981), koji nije najbolje shvaćen, rani Haustor je do svog najkompletnijeg albuma došao tek 1984, sticajem nesrećnih okolnosti (odlasci članova u obaveznu vojsku). Do tada je *new waveu* uveliko prošao rok trajanja, te je bila jasna namera članova da se umetnički dokažu u novim okolnostima i ambiciozno nadoknade propušteno: na neki način ovo je njihova "Odbrana i poslednji dani", delo nastalo sa željom da opiše svoju epohu. Kao i "Odbrana...", "Treći svijet" nema svoj pandan u filmovima, stripovima, književnosti, pozorištu ili vizuelnoj umetnosti, nastalim u SFRJ. U pitanju je autohtono postignuće, koje je moglo nastati samo u okviru rokenrola – jedno od onih nekoliko izdanja nastalih u to doba, što su nas zadužile spoznajom koja tek sad konačno počinje da dopire do javnosti: da su neki rok albumi na srpskohrvatskom jeziku velika umetnička dela naše kulture.

Malo toga je rečeno o ovom albumu – budući istraživač će se iznenaditi koliko malo – ali nedostatak odjeka je pratio Haustor od početka. U to vreme "Džuboks" više nije izlazio u onom svom najslavnijem izdanju (okončanom 1983), posle mnogih smena u redakciji ni hrvatski omladinski časopis "Polet" nije imao posebno važnu ulogu – ozbiljne kritike više nije bilo. Muk koji ih je obavijao dok su radili nije umanjio legendu, nego ju je samo uvećao, do grandioznih razmera. Bend se možda nije uklapao u trenutak kad je postojao, ali se uklapao u budućnost, te je do kraja devedesetih sećanje na Haustor postalo jače i veće od nekadašnje realnosti, a grupa prerasla u neupitan primer doslednosti i vernosti sebi, u vremenima u kojima je bukvalno sve bilo dovedeno u pitanje. Svako zna da je grupa Haustor danas višestruko popularnija nego što je bila dok je postojala – a dobar deo razloga za taj fenomen krije se upravo na albumu "Treći svijet".

KO ĆE SHVATITI TO?

Sve novo što je "novi talas" uneo u društvo, sve verzije moguće demokratizacije Jugoslavije, ugušene su do 1984, jer demokratska Jugoslavija nije bila potrebna ni onima koji su bili na vlasti, ni onima koji su planirali da je se domognu. Haustor su uvek bili jedan od muzički najsnažnijih kolektiva na ondašnjoj rok sceni, no u tom trenutku su i oni ostali sami na poprištu u svom gradu. »

Film su polako postali komercijalisti popa, Prljavo kazalište komercijalisti rokenrola, a Azra je otišla dalje u svoj nespokoj. Neko je morao da istupi i izgovori ono što je iskreno trebalo reći, bez pardona za moguću cenzuru, ili tržišne zakonitosti i pravila rada muzičke industrije. Haustor su tako rešili da u odsudnom trenutku budu svoji, pokušaju da izgovore to što žele, i opstanu bez hit-pesmica i sličnih aduta za radio stanice. Zbog tog kretanja kontra logike šou biznisa, kao i nasuprot društvenim tokovima, zahvaljujući veri u svoju unutrašnju kreativnu logiku, njihov podvig još je veći i izgleda kao da ga je podstakao prst sudbine – morao je da se desi, uprkos svemu, mada će se posle njega bend skoro raspasti, baš kao i Idoli posle "Odbrane...".

Naime, sa one strane panka i Laibacha, Haustor je napravio prvi u potpunosti politički angažovani pop album kod nas. Trebalo je da prođe svega par godina pa da shvatimo tačnost poetsko-aktivističkih zapažanja iznetih na ovom izdanju, ali do tad se već politika uveliko tokom devedesetih pozabavila nama, pošto mi već nismo njom, kad je bilo vreme.

Sa "Trećim svijetom" Haustor je uspeo da izgradi ogromnu metaforu koja govori o tome kako svi živimo u svetu potlačenih, i da je borba za slobodu neumitna. Ali on ima i poseban značaj vrlo jasne vizije odnosa u našem društvu, namenjene tadašnjoj jugoslovenskoj javnosti, iz koje proizilazi da živimo u sredini kojom vladaju uzurpatori – videćemo dalje u ovom tekstu kakvi. To je bila Haustorova boca sa porukom puštena u našu neizvesnu budućnost, koju smo dočekali brže nego što smo očekivali.

KAO SUZE NA SUNCU

"Treći svijet" je herojski album.

Rokenrol je tad još uvek delovao kao nov, autonoman medij, u okviru kog se moglo reći ono što drugde nije moglo. Haustor je iskoristio trenutak da na ovoj ploči do kraja osmisli i zaokruži svoju autentičnu estetiku u kojoj je – koristeći rok, afričke i južnoameričke instrumente – razvio priču nalik na pozorišnu predstavu. Svaka pesma posebna je scena, svaka scena ima drugog heroja, ali svi su oni u istoj situaciji: vode podzemnu borbu protiv okupatora ili eksploatatora. Bend nas na "Trećem svijetu" suočava sa veličanstveno romantičnim polaganjem ispita iz borbe za slobodu, kao nečim što je uvek ugroženo. A posebno danas.

Ovaj ciklus pesama naprosto nema parnjaka na našem jeziku, i evo, sve do danas, nije se desilo da neko uspe da ponovi umetnički poduhvat takvog zamaha. Udarna je "Neobičan dan", nadrealna impresija zauvek neodređenog žanra, što samo podseća na nekakav iščašeni rege, kao i ostatak ploče. Uvodi nas u svet apsurda političkih podela i stradanja iz nepoznatih razloga: sa refrenom "tko će shvatiti to / ljevica, desnica, centralno", frapantno je koliko je pesma bila ispred vremena. Spoznaja da smo svi žrtve politike i da kao posledica toga "preživjelih nema, druže" – ključna je poruka "Trećeg svijeta". Ono "druže" možda otkriva i polazišta i ishodišta ove ploče. I, naravno, niko ne zna ko je Nena koju glavni junak vozi na biciklu dok se "ulice pune rupama" – verovatno nenamerno, ali slikovito dočaravajući atmosferu predstojećeg nasilnog jugoslovenskog raspleta...

Sudbonosna "Zadnji pogled na Jeršaleim" verovatno je prva pesma o političkom atentatu na našem jeziku, čija neutešnost nadilazi bilo kakvu poruku. U brzom, zavodljivom ritmu, slušamo pripovest o ljudima koji su se samožrtvovali u tom oslobodilačkom činu, gurnuti smo u vrevu grada, gde nalećemo na ulice, crne limuzine, luku, buku – ali zašto su baš "djevojke pale za stvar"? Možda nikad nećemo saznati, a možda su jednostavno one hrabrije. Neizbrisivo melanholičan ton pesme, uverava nas da ćemo prisustvovati nekom strašnom događaju i da su oni koji će upravo stradati u njemu – mnogo voleli život: "Nestaćemo brzo, kao suze na suncu..."

Istu vrstu ženske oslobodilačke moći ispovedaju "Babilonske baklje", pesma o moći ljubavi i jednoj fascinantnoj dami crne boje kože kojoj se junak vraća posle mnogo vremena, da se pokloni njenoj snazi. To je samo jedan od snažnih femininih likova u pesmama Haustora, u kojima su one imale uvek mesto daleko važnije od onog u društvu, poziciju koja je odgovarala mestu koje su imale u srcu. U produžetku, utihli gradski pejzaži i život puka slomljene kičme, opisani u kompoziciji "Patuljci u vrtu", toliko jasno beleže unutrašnju sliku tadašnje Jugoslavije, da to ne mora posebno da se objašnjava. Ono što uznemirava jeste što isti opisi odgovaraju sadašnjem stanju duhova i nepostojanju bilo kakve javne reči protiv vlastodržaca svih boja i kova – do te mere da je to naprosto tužno.

"Radnička klasa odlazi u raj" – hit koji to nije mogao da bude – zapravo je daleko bolje pristajao ovom albumu, nego debiju sa koga je bio povučen. Da se pojavio na prvoj ploči, možda bi poremetio njenu oniričnost, sa svojom storijom o radnicima koji putuju u istoriju, da se iz nje nikad više ne vrate. Ali ono što je bilo zabranjeno reći 1981, bilo je dozvoljeno 1984 – do tad je nezvanično već bilo jasno da se radnička klasa više ništa ne pita u SFRJ. Zato se ova pesma savršeno uklopila u priču o porobljenima koju su Haustor ispričali na "Trećem svijetu", smeštajući je neprimetno u istorijski jugoslovenski okvir.

"Donje strane munje" opisuje život u instituciji u kojoj jedan čovek opstaje povučeno radeći svoj posao, i ne ističući se ničim, dok "luđake odvoze i dovoze". Ovo izbegavanje eksponiranja, potonuće u ćutanje uz pritajeno neslaganje sa zbivanjima oko sebe – veran je opis stanja u kome su bili duhovi običnih stanovnika nekadašnje zemlje, naročito onih mlađih. Sve ide kako je predviđeno, uprkos neizvesnosti, kolotečina je opšta ("Nad nama nemiri i svemiri / Još sviću rujna radna jutra i strme večeri / Zubi su u čaši"). Jedini odgovor je – pritajiti se. No, ne zadugo. Priprema ustanka tema je "Skriven iza lažnih imena" – u njoj se susrećemo sa osobom koja upravo zbog toga dolazi u mesto u kome su svi već svi spremni na to da skoče na noge protiv "garde", i ostaje možda samo još jedna noć do odsudnih zbivanja. Revolucionar će je provesti pored drage, još jednom potvrđujući da su žene snaga.

Preteći potmuli bas otvara naslovnu "Treći svijet", nagoveštavajući velike događaje koji neumitno počinju – ova epska pesma za sva vremena, svojim refrenom "ustani i kreni" donosi najjasniji poziv za radikalnu promenu u ovoj i bilo kojoj drugoj zemlji gde je nepravda na vlasti. Sa svojim uzbunjujućim refrenom, ona je do te mere ikonička da je do danas ostala znak raspoznavanja među svima u ovim krajevima što ne pristaju na odozgo uvedenu patnju.

Ako dotad nije bilo očigledno, posle ove numere jasno je da mesto dešavanja celog albuma "Treći svijet" nisu nikakve egzotične oblasti sveta, kako bi se to reklo na osnovu instrumentarija i pesničkih asocijacija, nego Jugoslavija, koja je objektivno – bila treći svet.

SKRIVEN IZA PRAVIH IMENA

"Treći svijet" je tajni jezik pobune.

Teatrom inspirisani debi album Haustora plod je kolektivnog rada grupe, dok je "Treći svijet" većim delom ispisan kreativnim rukopisom i kulturološkim interesovanjima Srđana Sachera, kao što su kasniji "Bolero" i "Tajni grad" izgrađeni oko jedinstvenog pop umeća Darka Rundeka. No Sacher i Rundek uopšte nisu tako daleko kao autori: obojica veruju u pričanje priče, i sve što je izašlo pod oznakom Haustora ili kao njihov solo rad, ima obeležja vrhunske naracije. Tekstovi Darka Rundeka i Srđana Sachera (sada Samuela Sachera) nisu samo angažovani, nego na "Trećem svijetu" stvaraju fantazmagoričan paralelni svet, u kome kao u zamagljenom ogledalu razaznajemo obrise stvarnosti.

Zvuk benda je orkestriran do prenapregnutosti, ističu se i duvačka sekcija (Darko Prica, Jura Novoselić, Siniša Kovačić, Ivica Lozić, Robert Lovrić) i melodijske linije gitara (Zoran Zajec, Darko Rundek), ali prevashodno je izgrađen tako da veoma mnogo počiva na radu ritam sekcije u kojoj pored Srđana Sachera na basu, briljira Srđan Gulić na bubnjevima i udaraljkama (uz dodatnu podršku producenta Željka Brodarića-Jappe na *talking drumu* i Stanka Juzbašića na *cuica*). Skoro svaka kompozicija ima dodatnu dimenziju impresivnog produženog džemovanja, naročito u numerama "Skriven iza lažnih imena", "Babilonske baklje", "Patuljci u vrtu", i, naravno, "Treći svijet". Atmosfera snimanja u Splitu, u studiju Tetrapak, sigurno je doprinela jedinstvenoj mediteranskoj širini u kojoj ima mesta i za latinoameričke duvačke i perkusionističke deonice, i za afričke ritmove i za dub efekte.

Višeslojna muzika Haustora bila je izazovna sama po sebi, a ovde je do izraza došla fantastična sviračka sposobnost svakog člana ponaosob – aranžerska rešenja koja nisu poznavala granice mašte samo su potencirala tu snagu benda i davala svakom članu priliku da svojom bojom dogradi kompoziciju. Fascinantno je da u tom obilju tonova, ni posle mnogo slušanja, nikad nećete otkriti ništa suvišno – radi se o jednom od najbolje odsviranih albuma u Jugoslaviji. Osim toga, ovo je jedan od najsavršenijih zagrebačkih pop proizvoda – sve ono što smo oduvek znali o toj školi ovde nalazimo na jednom mestu: superiorno sviranje, inventivno soliranje, inspirisane efekte, i mnogo originalnih melodija, koje mogu da iznesu samo istinski majstori.

"Treći svijet" je jedan od najozbiljnijih popularno-muzičkih iskaza nastalih u Jugoslaviji: artikulisati drugačiji politički jezik unutar superkontrolisanog medijskog prostora, moglo se samo gerilskim akcijama kakvo je bilo koncipiranje ovog albuma. Pritisnut lažnim slikama stvarnosti kojima smo bili okruženi u SFRJ, on nije pozivao na otvoren prevrat, nego je vizuelizirao i ozvučio neumitnost borbe za promene, dajući uporište svima koju su isto mislili.

VIZIJE SLOBODE

"Treći svijet" je levičarska bajka.

U poslednjoj deceniji Jugoslavije, apsolutnu vlast je imala jedna partija koja je prešla u ruke novostvorene građanske klase, a ona je polako pripremila nacionalne kontrarevolucije, da bi preuzela društveno bogatstvo građeno u socijalizmu. Mi smo osamdesetih kritikovali SKJ, kao da je to i dalje komunistička organizacija, a on već u to vreme to više nije bio: pretvarao se u savez najgorih predstavnika srednje klase i oligarhije, koji su koristili zatečenu aparaturu totalitarne državne prinude da nametnu svoje interese. Jednopartijska SFRJ je u svojim poslednjim godinama zapravo bila vođena u propast lihvarskim porivom malograđanske provenijencije, koji se na kraju nije ustručavao da koristi banditske, protofašističke metode da bi razbio zemlju, ne bi li osvojio tržište i resurse. Album Haustora "Treći svijet" zato jasno zove na pobunu protiv onih koji su na vlasti, ili u najmanju ruku zove na nepokornost pred tom novom laži koja gazi. Kad se njegove skrivene poruke razgrnu, postaje očigledno da su autori već naslutili da živimo u "nenarodnom režimu", skrivenom pod plaštom socijalističkih parola koje više nisu ništa značile, sistemu u kome za opštu dobrobit odavno niko više nije mario, ali je bio spreman na upotrebu sile da se zaštiti. Haustor je zato morao da ovom pločom pokuša da osvesti potrebu za revolucionarnom pravdom i solidarnošću svih društvenih gubitnika, makar na jedan bajkovit način, sa radnjom koja se naizgled ne dešava kod nas. Zašto bi inače grupa koja se početkom osamdesetih proslavila lepim letnjim hitićem "Moja prva ljubav", bacila sve pod noge i osetila urgentnu potrebu da nastavi karijeru očigledno krajnje političkom pesmom "Radnička klasa odlazi u raj", a potom snimi poziv na ustanak kakav je "Treći svijet", pa onda i ceo takav album?

Da bi podstakao makar razmišljanje o ovoj istorijskoj situaciji u kojoj smo živeli, "Treći svijet" je instinktivno zagrabio u duboke slojeve kolektivne jugoslovenske svesti, svojim angažmanom na strani ugroženih i poniženih. U njemu ima tragova svega o čemu smo učili u školama i čitali u lektiri, gledali na bioskopskom platnu i TV ekranu – borbe za pravdu i oslobođenje svoje zajednice, tajne povezanosti ćelija otpora koje odolevaju i sprovode svoje akcije uprkos nadmoćnom neprijatelju, kao i pogibije "za stvar". Skoro da se svi mitovi borbe za slobodu i pružanja otpora okupatoru ovde mogu naći na jednom mestu. "Treći svijet" je, na neki način, partizanski album.

Mada neki vole da Haustorov "Treći svijet" vide kao uglazbljen svet u kome obitava Korto Malteze, taj večni usputni borac za prava ugroženih, ovaj potpisnik je mišljenja da je ceo opus ranog Haustora mnogo aktivističkiji, nastao na liniji krajnje levičarskih ideja, koje je kasnije otkrio Manu Chao. Kao što kod Haustora u vreme "Trećeg svijeta", samo provejava šarmantno Kortovo usamljeničko herojstvo, a mnogo više ima poziva na aktivnu zajedničku gerilsku borbu za svrgavanje zlotvora, tako nema ničeg bobmarlijevski miroljubivog u radu kreativne osovine Rundek/Sacher – mada je rege definitivno velika inspiracija, ovde je to onaj nepomirljivi pobunjenički rege poklič Petera Tosha. Album nijednog trenutka ne napušta svoju borbenu prirodu, uprkos naizgled mirnom tonu – ali upravo taj smireni, prigušeni jezik, daje mu moć transcendencije, omogućuje mu konačan prelazak u polje mitskog i pretvara ga u večnu metaforu. Zato ovaj album i danas traje, kao žamor miliona o slobodi, i stalno je jednako savremen.

Neoliberalizam u 21. veku polako rađa nove feudalce, vlasnike nadnacionalnog kapitala, kojima države smetaju da vode svoje preduzetničke feude. Svet se vraća u 19. vek, samo digitalizovan. I evo do čega je konačno dovela globalizacija – treći svet, eksploatisani svet siromaštva, jada i ropstva, sada počinje ispred našeg praga. Baš kako je Haustor svojevremeno to naslutio. Radnička klasa otišla je odavno u raj, neka se spremi građanstvo.

A mi naprosto ne možemo da izbegnemo svoju sudbinu, jer – oko nas diše treći svet i čeka nas. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

GRAD SLOMLJENIH

Otkako smo u 21. veku ostali sami, nezavisni i bez "nadzora" Austrougarske ili Jugoslavije, a još uvek ni Evropske unije, mi ne umemo da brinemo o sopstvenoj baštini. Lukrativni interesi i problematični ukusi privatnih investitora i službenika koji im to dozvoljavaju uvek odnesu pobedu. Najnoviji dokaz je Aranđelovac

Sto pedeseti rođendan najvećeg srpskog dvora južno od Save i Dunava, dvora Obrenovića u Aranđelovcu, proslavljen je uz svetlost plamena. Nije to bio plamen na svećicama slavljeničke torte niti onaj iz vatrometa.

Pre pola godine, u moru drugih vesti, pažnju javnosti na kratko je okupirala i ova: "Deo krova Starog zdanja u Aranđelovcu izgoreo je u požaru za koji još nije utvrđeno kako se desio, ali koji je, srećom, ugašen!"

Staro zdanje, kako se nazivao dvor, od završetka gradnje 1872. pa sve do pre dve godine bilo je državni objekat. Država ga je izdavala pod zakup, na licitacijama i na period od tri godine, a po završetku Drugog svetskog rata objekat je koristilo društveno ugostiteljsko preduzeće "Bukovička banja" kao hotel. Park Bukovičke banje proglašen je za nepokretno kulturno dobro – prostorno kulturno-istorijsku celinu, odlukom Skupštine opštine Aranđelovac januara 1998. Vlada Srbije je 2011. park Bukovičke banje zaštitila kao Spomenik prirode "Park Bukovičke Banje" od velikog značaja. Ovom uredbom zaštićeni su i svi objekti u parku kao deo kulturno-istorijske baštine: hotel "Staro zdanje", Paviljon knjaza Miloša, hotel "Šumadija", Zavod sa otvorenim i zatvorenim kupatilom, objekat eksploatacije – prva savremena punionica mineralnih voda i vredne zbirke skulptura na otvorenom, u to vreme 63 skulpture.

Dvor, u kome danas svi vide samo hotel "Staro zdanje", građen na inicijativu kneza Mihaila Obrenovića po projektu mladog arhitekte Ministarstva građevina Koste Šreplovića.

Današnja tužna sudbina Obrenovićevog dvora kao da je skovana još na njegovim počecima: ni knez Mihailo ni arhitekta Šreplović nisu dočekali kraj radova na ovom objektu. Knez je u vreme početku radova na dvoru ubijen u Košutnjaku, dok je Šreplović poginuo u padu sa skele nadgledajući završne radove.

Izgradnjom Starog zdanja Bukovička banja je parirala najvećim evropskim banjama i postala jedna od najposećenijih u zemlji, a država je u nju ulagala mnogo više nego u druge banje Srbije. Ovde

ARKADA

PRIZORI IZ PROŠLOSTI:
Arkade, Stari dvor i bazen
Fotografije: Wikipedia

su odsedali srednji i viši slojevi srpskog društva. Istovremeno sa razvojem banje razvijala se i varošica čiji su stanovnici nastojali da kao domaćini ne zaostaju za kulturnim nivoom svojih gostiju. Nakon 1971. kada je završena poslednja restauracija hotela, pa sve do njegovog zatvaranja 2005, u Sali kneževa u Starom zdanju mnogo Aranđelovčana sklopilo je brakove, a maturanti pamte hotel upravo po nezaboravnoj maturskoj večeri.

Staro zdanje je bilo dom i kneginji Natalija Obrenović, supruzi kneza Milana Obrenovića, zbog koje je 1887. prvi put i renovirano. Njen sin, kralj Aleksandar Obrenović u Aranđelovcu je boravio 28. juna 1889, a na proputovanju zemljom 1893. u Bukovičkoj banji je proveo tri dana.

Poslednjih decenija 19. veka i kasnije, ispred Starog zdanja održavane su igranke uz narodnu muziku, dok su se u Sali kneževa održavali balovi. Na jednom od tih balova Živojin Mišić je upoznao svoju buduću suprugu Lujzu Krikner, ćerku preduzetnika Fridriha Kriknera, koji je gradio staro Parno kupatilo u parku Bukovičke banje.

Tu stižemo i do najnovije vesti o Bukovičkom parku. Krajem septembra je javljeno da je "u parku Bukovičke banje u Aranđelovcu počelo rušenje Parnog kupatila koje pripada kompleksu istorijske baštine ovog grada. Prvo je srušen bazen kod glavne zgrade ovog parnog kupatila."

Investitor, kompanija Bukovička banja Stublina d.o.o. Aranđelovac planira da ovde sagradi hotel od sedam spratova, sličan stotinama objekata kakve možemo da gledamo na turističkim destinacijama od Zlatibora do Antalije.

Investitor je od opštine i ostalih nadležnih dobio sve potrebne dozvole za rušenje Parnog kupatila, a zatim i građevinsku dozvolu za zidanje višespratnog hotela. Znači, sve je po zakonu. Opština je o svemu izdala saopštenje na svom Fejsbuk nalogu, i tom prilikom pominula "devastirane objekte" ne nabrajajući ih poimence, kao i "godine nebrige".

U subotu 1. oktobra, srušen je nekadašnji otvoreni bazen sa objektom sa svlačionicama i tuševima, zbog totalne rekonstrukcije. "Kupatilo", kako su ga zvali Aranđelovčani, bio je jedan od simbola grada i nekadašnjeg aranđelovačkog turizma.

Prema saopštenju Zavoda za zaštitu spomenika kulture Kragujevca, na ovom mestu biće izgrađen novi bazen i spa-centar u novom hotelskom objektu, zbog procene konzervatora da su ovi objekti previše devastirani i bez većih arhitektonskih i umetničkih vrednosti u odnosu na druge valorizovane objekte na prostoru parka.

Arhitekta Slađana Milovanović koja sa akademskom slikarkom Anom Đorđević godinama ukazuje na uništavanje kulturnih dobara u gradu, kazala je za portal "Vremena" (https://www.vreme.com/vesti/opstina-arandjelovac-ko-kaze-da-je-bilo-sta-sruseno/) da ni kupatilo ni bazen nisu bili devastirani kao što se tvrdi. "Dovoljno je samo rukom da sklonite prašinu pa će se ukazati beli mermer. Radi se

»

samo o tome da i kupatilo i bazen imaju sudbinu nebrojeno vrednih i neponovljivih objekata koji su zanemareni i ostavljeni na milost i nemilost vremenu, ne bi li se sami urušili i bili srušeni."

Parno kupatilo, poznato i kao "Arkade", projekat je poznatog srpskog arhitekte Gojka Todića, koji je zbog svojih brojnih angažmana za državu bio nazivan i "dvorskim arhitektom Kraljevine Jugoslavije". Zdanje koje je on projektovao u stilu kasnog art-dekoa izgrađeno je u periodu 1938–1939. a radove je izvršilo građevinsko preduzeće inženjera Stanojla Badera. Otvoreno kupatilo "Arkade" sa bazenom radilo je samo u vreme banjske (letnje) sezone, a za kupanje se koristila isključivo mineralna voda sa termalnog izvora. Bazen je bio popločan plavim pločicama, a unutar zdanja su bili frizerski, kozmetički, manikirski i drugi saloni i prodavnice vezani za banjski turizam.

Pored bazena nalazio se objekat sa stotinu kabina za presvlačenje, restoranom, tuš-kabinama... Ulaz su krasile arkade od belog, venčačkog mermera. "Plaža", kako su posetioci nazivali prostor oko bazena, bila je pokrivena drvenim letvicama, a tu je bilo i dvadeset drvenih kreveta i dvadeset ligeštula, suncobrani sa metalnim postoljem, pletene fotelje i stolovi, niklovane pepeljare...

Bilo mi je zanimljivo da vidim ko je vlasnik "Stubline" koja se pominje kao investitor novog, savremenog hotela koji treba da nikne umesto Parnog kupatila. Uz malo pretrage na APR-u, dolazim do podatka da je reč o Radovanu Milojeviću, biznismenu koji je 2018. dobio nagradu "Preduzetnik godine" koju dodeljuje prestižna konsultantska kuća "Ernst & Young".

O Milojeviću je u tekstu "Kako je Radovan kultni hotel vratio narodu" u dnevniku "Danas" 17. 9. 2020. pisao ekonomski novinar Miša Brkić: "Jedan je od najboljih i najcenjenijih domaćih privrednika. Biznismen s besprekornom reputacijom. Njegova firma ubraja se među najuspešnije kompanije srednje veličine. Malo je takvih kompanija u Srbiji, sposobnih da izađu na megdan konkurenciji na svetskom tržištu. Radovan Milojević je samonikli biznismen s neverovatnim poslovnim darom. Za njegovo ime nikada nisu vezivane sporne privatizacije ili mutne poslovne radnje. Biznismen kakvog Srbija samo poželeti može (...) Takav, relativno sređen i idiličan poslovni život Milojević je živeo do pre neki dan. A onda su za Radovana naišli crni dani i načisto mu istumbali život!"

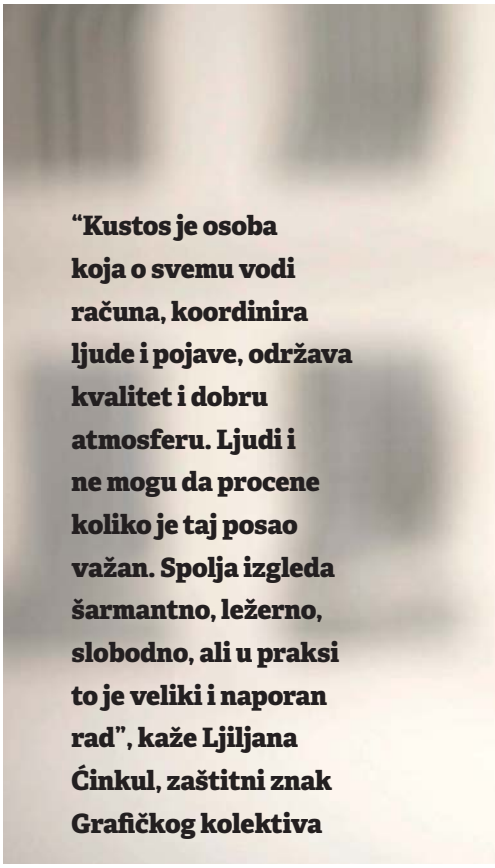
Brkić posle ovog "dramskog obrta" objašnjava kako je Milojević rešio da proširi portfolio svoje kompanije uz pomoć lokalnih političara u Aranđelovcu koji su, jureći dobitnu kombinaciju za lokalne izbore, ubedili Radovana da kupi preduzeće u stečaju koje u svojoj imovini ima pored nekada kultnog hotela "Staro zdanje" i hotel "Šumadija", otvoreni bazen u parku Bukovičke banje i restoran "Lovački dom" na Bukulji.

Nakon neuspešnog prvog pokušaja privatizacije 2012, ovo propalo preduzeće nuđeno je viđenijim lokalnim biznismenima, ali su oni odbijali da se upuste u sumnjivu investicionu avanturu s političkom podrškom. Radovan je prihvatio ponudu lokalnih političara i za 1,75 miliona evra kupio propalu firmu sa hotelima "Staro zdanje" i "Šumadija" i restoranom na Bukulji. Već sutradan, u maniru pravog dobrotvora, Radovan je "Staro zdanje" poklonio Aranđelovcu, uz objašnjenje da "želi da taj kultni hotel vrati narodu". Ali, posle samo dva dana ispostavilo se da je Opština Aranđelovac od Milojevića naprasno ipak otkupila "Staro zdanje" za 526.000 evra. Očigledno je Milojević procenio kako je masivni dvor Obrenovića ipak "prevelik zalogaj" i da zahteva ogromna ulaganja koja bi se teško isplatila.

Parno kupatilo je, kao i Staro zdanje sa početka priče, bilo pod zaštitom države tokom vlasti Obrenovića, Karađorđevića, Tita, pa čak i nemačkih okupatora u oba svetska rata. U Aranđelovcu se, međutim, dogodila slična stvar kao i sa brojnim dvorcima, letnjikovcima i vilama u Vojvodini, pa čak i najreprezentativnijim objektima poput Belog dvora u Beogradu: otkako smo u 21. veku ostali sami, nezavisni i bez "nadzora" nekakve Austrougarske ili Jugoslavije a još uvek ni Evropske unije – mi jednostavno ne umemo adekvatno da brinemo o sopstvenoj baštini. Lukrativni interesi i problematični ukusi privatnih investitora i službenika koji im to dozvoljavaju uvek odnesu pobedu. ¶

ROBERT ČOBAN

Jedna

"Kustos je osoba koja o svemu vodi računa, koordinira ljude i pojave, održava kvalitet i dobru atmosferu. Ljudi i ne mogu da procene koliko je taj posao važan. Spolja izgleda šarmantno, leženo, slobodno, ali u praksi to je veliki i naporan rad", kaže Ljiljana Ćinkul, zaštitni znak Grafičkog kolektiva

Zaštitno ime omiljene beogradske galerije Grafički kolektiv je kustos Ljiljana Ćinkul. Ona je i jedan od naših najvažnijih likovnih kritičara, ali o tome ćemo drugi put. Sada razgovaramo o profesiji kustosa galerije, i to u novom prostoru Grafičkog kolektiva, u Ulici Dragoslava Jovanovića, gde je galerija preseljena nakon 70 godina života na Obilićevom vencu, među radovima izložbe *Materija svetlost senka* Nevenke Stojsavljević, čiji naziv odlično odgovara trenutnom ambijentu.

"Veoma nam se dopadaju nove prostorije. Mesto je fantastično, gledamo na Kraljev park, i to sunce i svetlo koji nam odatle prodiru apsolutno su uključeni u naš rad. Na prethodnoj, izuzetno zanimljivoj izložbi, Marija Grahovac je čak koristila izloge, pa su se tokom dana njeni radovi gledali iz galerije i zbog spoljašnjeg sve-

nevidljiva uloga

NOVI POČETAK U NOVOM PROSTORU: Ljiljana Ćinkul

Foto: Marija Janković

tla i senki poprimali nove tonove, a uveče, gledani sa ulice, utisci su bili potpuno drugačiji", priča Ljiljana Ćinkul.

Na vest da Grafički kolektiv mora da napusti prostor na Obilićevom vencu zbog restitucije, medijska i kulturna javnost je burno reagovala, ali nije pomoglo – iselili su se 18. jula 2018. godine. Ljiljana Ćinkul kaže da je "bilo izuzetno stresno, kao kad napuštaš kuću". Smatra da je "šteta što Grad ili Republika nisu imali sluha, ili što svi zajedno nismo na vreme reagovali da se naše staro kultno mesto otkupi od vlasnika i sačuva." Prostor u kome su sad, u Ulici Dragoslava Jovanovića, peti je po redu koji im je Grad nudio. "Četiri godine smo bili galerija na ulici", kaže Ćinkul.

Rekonstrukcija novih prostorija potrajala je neočekivano dugo, činilo se sa strane. Dogodila se i korona, a ipak su se, i pre nego što je obnova završena, izložbe održavale u tim nenormalnim uslovima, kao na gradilištu, bez struje, osvetljenja, vode i grejanja. Neke su bile i veoma zapažene. Izlagale su umetnice triju generacija iz iste porodice – Šemsa Gavrankapetanović, Selma Đulizarević i Dunja Karanović ("Vreme" broj 1582), izlagali su mladi umetnici, a Nikola Velicki je imao posebno dobar rad u prostoru. Svejedno je publika, koja nije upoznata sa problemima, a od Grafičkog kolektiva naviknuta na neprestanu živu aktivnost, primetila da se oko novog prostora ne angažuje dovoljno, da događanja nisu učestala, a nedostajala je i reklama.

"Radili smo ono što je bilo moguće, mi smo kuća koja stalno mora da se snalazi, tako je skrojeno od prvih dana", odgovara Ljiljana Ćinkul. "Kako nam uspeva to je nevidljivo, kao u porodici gde nema mnogo novca, ali se ipak održava ta vatra ognjišta i život teče. Evo, na primer, u novom prostoru čekali smo na struju 15 meseci, kao da smo na njivi! Izložbe su organizovane po danu dok se vidi. Bile su zanimljive, posećene i prilagođene rustičnom mestu. Svaki umetnik je našao neku svoju meru u interakciji sa datim uslovima. Radili smo i Međunarodni simpozijum posvećen grafici "Grafika na i iza ivice", jer se i u našem mediju stvari bitno pomeraju napred. Sve to, dakle, radili smo po danu, bez struje. U jednoj prostoriji na Kosančićevom vencu gde smo privremeno smestili našu arhivu i u kojoj je bilo struje, uradili smo internet verziju programa "Durbin istorije", istorizaciju situacije i ličnosti iz Grafičkog kolektiva koji nisu značajni samo za našu kuću nego i za nacionalnu kulturu. Imali smo već više od 50 takvih izbora."

Ljiljana Ćinkul podseća da je "Grafički kolektiv osnovan kao nevladina organizacija, još smo u tom statusu iako smo sedam decenija važan deo ove kulture, i niko nema pravne obaveze da nas finansira i da nam pomaže. Grad i Republika su prve tačke gde konkurišemo za sredstva sa svojim programima i tu dobijemo minimalnu pomoć. Naš novi prostor je mnogo veći od prethodnog, pa će i dažbine biti mnogo veće nego pre i moraćemo da nađemo sponzora. Predstoji nam, znači, još jedno ozbiljno iskušenje i snalaženje".

Ljiljana Ćinkul je na čelu Grafičkog kolektiva duže od četiri decenije. Šta je kustos, objašnjava na svom primeru:

"Biti kustos za mene je sreća. Naše školovanje, naša istorija umetnosti daje veliko znanje, ali ja sam ipak mnogo više naučila radeći sa umetnicima, spremajući izložbe, programske, autorske, i to je bila najbolja nastava. Kustos je zapravo osoba koja o svemu vodi računa, koordinira ljude i pojave, održava kvalitet i dobru atmosferu, što se sve nekako podrazumeva. Često ljudi i ne mogu da procene koliko je taj posao važan. Jedna nevidljiva uloga. Tek onog momenta kada osoba nije prisutna, primeti se koliko nedostaje. Spolja izgleda šarmantno, leženo, slobodno, ali mi smo organizovali po tri izložbe mesečno, ujutru se jedna postavka skida, druga namešta, a uveče je svečano otvaranje. U međuvremenu se pišu

»

Unutrašnjost Galerije Foto: Marija Janković

tekstovi, štampaju katalozi i poštom šalju pozivnice. Veliki i naporan rad, ali mene je ispunjavao."

Više od 1600 izložbi organizovano je u toplom, lamperijom obloženom prostoru na Obilićevom vencu koji je projektovao Peđa Ristić, u čijem antreu je bila grafička presa. Pod zaštitnim znakom Grifona, metafore čuvara blaga, Grafički kolektiv se svojim programima uključio u svet, a umetnici iz Engleske, Japana, Poljske, Švedske, Kanade, Kine izlagali su u Beogradu. Videli smo postavke Dalija, Šagala, Vazarelija, Raušenberga. Neki susreti su za Ljiljanu Ćinkul ipak bili posebni.

"Ljubica Cuca Sokić je bila izuzetna ličnost, divna, blagorodna osoba sa mnogo sluha za mlade. Prvu izložbu ilustracija, koje je radila na kuhinjskom stolu dok nije imala atelje, ostvarila je kod nas. Za njene ilustracije do tada javnost nije ni znala. Kada sretneš i upoznaš takvo biće, želiš da budeš još bolji. Vladimir Veličković je odisao neverovatnom energijom. Poklonio nam je celu izložbu povodom 60 godina Grafičkog kolektiva. Njegovo prisustvo se uvek osećalo, umeo je dobro da izbalansira život u Parizu i u Beogradu. Albin Brunovski, zanimljiv majstor male grafike i velikih formata iz Bratislave, ostavio je posebno dobar utisak i bio naš veliki prijatelj. Organizovali smo izložbu američke profesorke univerziteta Barbare Macen, kojom je ona bila veoma zadovoljna i pomogla nam da ostvarimo ozbiljne kontakte. Zahvaljujući njoj sam 2004. godine, na uglednoj Međunarodnoj konferenciji Grafičkog saveta u Nju Bransviku (Nju Džersi, SAD), predavanjem sa video-materijalom predstavila Grafički kolektiv. Poseban odnos sam imala i sa Brankom Pavićem. Povodom nagrade 'Lazar Trifunović' koju sam dobila za likovnu kritiku, priredila sam izložbu njegovih radova u Muzeju '25. maj'. Radu Selaković smo prerano izgubili. Bila je značajna i definisana autorska pojava, izlagala je u Kolektivu više puta, paralelno slike i grafike problemski rešavajući tu kombinaciju. Napravili smo i izložbu crteža pesnikinje Vislave Šimborske, neka vrsta dopisnih karata koje je slala svojim prijateljima i promovisali knjigu njene poezije. Desilo se da je te godine Šimborska dobila Nobelovu nagradu, što je bila divna koincidencija."

Bogdan Kršić, Marko Krsmanović, Miloš Ćirić, Boško Karanović, Miodrag Rogić, Stojan Ćelić, Branko Miljuš, Bora Iljovski, Velizar Krstić, Nebojša Radojev, Branimir Karanović, Zoran Todović... kolekcija Grafičkog kolektiva sadrži više od 4000 radova. "Kada je organizovana naša izložba u Sianu, u Kini, u četiri segmenta, savremena grafička produkcija u Srbiji, dve posebne izložbe Biljane Vuković i Lidije Antanasijević i plakati Grafičkog kolektiva iz pedesetih godina dvadesetog veka, sve je bilo izuzetno dobro primljeno. Tamošnjoj publici su posebno bili zanimljivi stari plakati zato što su se mnogi setili Bate Živojinovića i njegovih filmova koje su obožavali", seća se Ljiljana Ćinkul.

Novi prostor Grafičkog kolektiva otvoren je ovog juna tradicionalnom sedamdesetom Majskom izložbom, programom koji u Grafičkom kolektivu postoji od 1952. godine, i po kome je prepoznatljiv.

"Na prvoj Majskoj izložbi učestvovalo je 28 autora, a ove godine njih 124. Izložba se uvećava i prati promene koje se dešavaju na grafičkoj sceni kod nas i u svetu. Ima značaj, ne samo zbog nagrade Veliki pečat, bez čijih dobitnika se ne može pisati istorija umetnosti u Srbiji, nego i zato što daje šansu mladima koji nakon diplomiranja mogu da izlažu u našem prostoru i tako postaju članovi Grafičkog kolektiva. Važna je i izložba Male grafike sa nagradom Mali pečat, učestvuje preko sto grafičara sa više od tri stotine listova. Moram da pomenem i Grifon, bijenalni konkurs i izložbu za najbolji grafički dizajn u Srbiji, koji realizujemo sa štamparijom Kvadra grafik".

Za kraj razgovora sa Ljiljanom Ćinkul, uspomena na početak.

"Kada je 1964. godine rekonstruisan enterijer Grafičkog kolektiva na Obilićevom vencu, otvorio ga je Miodrag Protić i to je bila velika svečanost, kustos je bila Ana Čolak Antić, veoma značajna ličnost za razvoj galerije. Nju je nasledio kolega Marko Popović. Mene su 1980. godine pozvali da ga zamenjujem jer sam za diplomski rad kod profesora Lazara Trifunovića odabrala grafiku između dva svetska rata u Srbiji. Imala sam osećaj kao da sam na poklon dobila celu planetu. I evo, još uvek sam tu." ¶

NAĐA IVANJI ŠVAB

Telefonske veze bruje

Ako izuzmemo vrlo nepoželjnu mogućnost da se rat u Ukrajini pretvori u nuklearni, taj sukob jeste interesantan sa stanovišta uloge novih tehnologija u ratovanju. Razvoj interneta značajno je promenio sve industrije pa i namensku, mada su poznavaoci naoružanja pomalo suzdržani kada se povede reč o tome šta je od noviteta prikazivanih na raznim sajmovima i vežbama isprobano na ukrajinskom terenu. U prvih sedam meseci rata uglavnom se to svodilo na protivoklopne rakete poput Džavelina i dronove sličnih namena, kao što je turski Barjaktar. Leteći vojnici, roboti koji hodaju i pucaju i slične stvari daleko su od uvođenja u naoružanje, verovatno i preskupi.

Zato je prepoznato novo sredstvo i novi prostor za ratovanje: mobilna telefonija. Ovo novo treba shvatiti uslovno, mobilni telefoni se u ratovima koriste već četvrt veka, od trenutka kada su omasovljeni, i u sukobima koji su se dešavali u urbanim sredinama. Mobilni telefon je legalno, dostupno, a moćno sredstvo veze čija je najveća mana to što druga strana može da ga prati i špijunira, naročito ako upravlja mrežom.

To se donekle promenilo s pojavom pametnih telefona koji komuniciraju internetom i mogu da koriste bolje zaštićene aplikacije. Opet se radi o jeftinom i široko dostupnom sredstvu za komunikaciju, ali sada može da se poveže na internet, više mu nije neophodna mobilna mreža. Ko se ozbiljnije bavio početkom rata u Ukrajini, 2014. godine, uočio je da ih je prvo prihvatila ukrajinska vojska, u to vreme neopremljena i slabo organizovana. Roman Horbik, ukrajinski istraživač koji živi u Švedskoj, primetio je da su na početku rata mobilni telefoni korišćeni za mapiranje minskih polja, prisluškivanje, ali i navođenje artiljerije, tako su ih koristili ukrajinski vojnici koji nisu imali bolju opremu na raspolaganju.

Osam godina kasnije sve se promenilo, Rusi su počeli da primenjuju sofisticiranije, unapređene sisteme, otpornije na uticaj mobilnih telefona, ali su i pametni telefoni napredovali. Omasovljenje društvenih mreža i elektronske komunikacije uopšte dovelo je do toga da je mobilni telefon postao obavezan za svako civilizovano biće. Zato su zapadne zemlje otvorile svoje mreže za izbeglice iz Ukrajine, ali je mnogo interesantnije ono što se događa na frontu.

Svaki vojnik je pomenuto civilizovano biće, a veza sa tim "civilstvom" mu je mobilni telefon, čije se korišćenje u vojsci toleriše. S jedne strane to olakšava vojniku na frontu da komunicira sa porodicom i čini ga mirnijim, a mana je da se mobilni telefon lako detektuje i otkriva položaje. Pre nekoliko meseci internetom se širila mapa koja je prikazivala gde su koncentrisane ruske trupe u Ukrajini, a na osnovu masovnog korišćenja mobilnih telefona od strane vojnika. Neki stratezi smatrali su da je to jedna od većih grešaka koje je ruska vojska napravila, ali pitanje je može li se vojnicima zabraniti da koriste telefone, kao što im se ne može zabraniti da puše, zavisnosti su u pitanju u oba slučaja.

Postoji bojazan da bi ruska strana mogla da izvrši udar na komunikacione satelite ako proceni da je uticaj mobilnih telefona postao previše opasan. To bi definitivno bila internacionalizacija rata i veruje se da se Moskva zbog toga, još uvek, suzdržava. Ako se predomisle, to bi na ceo svet imalo veće posledice od ograničene upotrebe nuklearnog oružja, svi servisi koji koriste satelite bi stali, a mi bismo se setili kako smo živeli pre pametnih telefona i navigacije. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	7500 RSD	7300 RSD	130 EUR	190 EUR
12 meseci / 52 broja	15.000 RSD	14.600 RSD	240 EUR	360 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije	iz sveta
1 broj sa PDF-om	350 RSD	3 EUR
1 mesec	1000 RSD	9 EUR
6 meseci	5200 RSD	45 EUR
6 meseci sa PDF-om	5800 RSD	50 EUR
12 meseci	8200 RSD	72 EUR
12 meseci sa PDF-om	9200 RSD	80 EUR

Uplate su moguće na *www.vreme.com* platnom karticom iz zemlje i inostranstva.

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG. PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene uračunat je PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Iz zemlje i inostranstva uplatu možete izvršiti platnom karticom na web adresi **https://www.vreme.com/pretplate** ili direktno na naš račun broj **160-302538-91**, u kom slučaju potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com** ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Za dostavu u inostranstvu, uplata može da se izvrši u zemlji, uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski, od trenutka evidentiranja uplate, a prema broju uplaćenih meseci.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

62

Profesor

Tekuća školska godina za mene je posebna zato što se prvi put nalazim u ulozi predavača. Privilegija da se pridružim grupi ljudi koji su u prethodnih osamdeset pet godina usmeravali studente Fakulteta likovnih umetnosti u meni je probudila zebnju da neću biti na visini zadatka, pa sam prethodnih nedelja iznova u glavi premotavao film ne bih li se setio trenutaka u kojima sam uz pomoć profesora uspevao da se iskobeljam iz problema koji su za svet ništavni, a nama umetnicima predstavljaju znamenja tragedije.

Komedijant slučaj je udesio da sam školu, netipično za likovnu akademiju, upisao i završio u klasi Milete Prodanovića – kako sam upisivao godinu za godinom, tako je i profesor Prodanović napredovao u svom zvanju, pa smo se nakon prve dve godine osnovnih studija ponovo sreli na poslednjoj godini mog master programa. Nije teško zaključiti da je ova neobično dugačka saradnja dominantno uticala na moj intelektualni i umetnički razvoj, te se Mileta Prodanović našao u glavnoj ulozi filma koji sam besomučno premotavao. A kada je film dobar, barem po mom poimanju sveta i stvari, njegov glavni protagonista predstavlja jednu fenomenološku alegoriju.

U ovom slučaju reč je o društvenoj ulozi koja je nažalost profanizovana i obezvređena, o ulozi profesora. Za nekoliko minuta guglanja može se doznati kako ovo zanimanje etimološki određuje nekoga ko se prihvatio određenog zaveta, da biti profesor u sebi sadrži izvestan religijski aspekat, da profesura ne operiše u kategorijama profesije, već poziva. Ne sumnjam da je profesor Prodanović to vrlo dobro znao, budući da mi je kao brucošu u ruke uvalio Venedikta Jerofejeva i Antologiju avangardne drame koju je priredio Boba Selenić, a u kojoj se nalazi tekst Žana Ženea *Balkon*. Radnja ove drame se odvija u bordelu punom političara, u vreme narodne bune. Kako komad odmiče, rulja je sve glasnija, a moćnici raskalašniji, da bi po provaljivanju svetine u javnu kuću nastala opšta pometnja, a Madam tešila svoju ljubimicu rečima da se ne brine, jer se "u svakoj buni nađe kurva koja zapeva Marseljezu i postane devica". Ta replika me je pripremila za političku klimu u srpskom društvu, a ja sam verovatno jedan od retkih koje svako javno istupanje trenutnih vlastodržaca podseti na Ženea.

Zahvaljujući profesoru dobio sam sa dvojicom kolega priliku da popijem kafu sa Brankom Vučićevićem, mastermajndom jugoslovenskog crnog talasa, koji je, iako u dubokim godinama, odvojio više od sat vremena za nas balavce, pre nego što će se izviniti i napomenuti da žuri da kupi "toalet za mačke". Stigao je da nam doturi kopiju filma *Slike iz života udarnika* Bate Čengića, a mi smo ga potom emitovali u uništenoj fabričkoj hali u Valjevu. I Profesor je bio tu, o svom trošku. Par godina kasnije Mileta je kolegu i mene, na izložbi akademika Otaševića, upoznao sa Makavejevom, i toliko nahvalio da sam se našao u potpuno nadrealnoj situaciji da me proslavljeni reditelj dečački radoznalo pripituje o slikama koje pravim, a ja, trapav kakvim me je Bog dao, učtivo odgovaram na njegova pitanja, dok istovremeno pokušavam da skupim snage da ga prekinem i postavim sva ona pitanja koja sam oduvek hteo da mu postavim, ali nikada nisam stigao.

Profesor je, pre šest ili sedam godina, na mejl u kome ga iznebuha obaveštavam da sam napisao nešto što se usuđujem da nazovem romanom, tražio da mu pošaljem rukopis, odmah ga pročitao, i posvetio mi čitavo popodne na prekrasnoj dorćolskoj terasi. Listao je strane i obrazlagao komentare koje je zapisao na marginama. Nekoliko meseci kasnije roman je nagrađen mestom u ediciji Prva knjiga Matice srpske, užem izboru za NIN-ovu nagradu i kandidovan je za regionalnu nagradu "Meša Selimović", a ja sam, takoreći iz nehata, zahvaljujući Profesoru, stekao još jednu profesiju. Govorio je na gotovo svim promocijama koje sam održao, i jedino je tražio da mu tu ulogu uzvratim. Naravno da sam prihvatio, ubeđen da se šali, a on me je par godina kasnije pozvao i rekao da računa na mene kao govornika na predstavljanju nove zbirke priča. Ne znam da li sam dobro uradio svoj deo posla, sećam se samo da sam drhtao od treme.

Kada sam konačno premotao film, shvatio sam da najvredniji savet koji sam dobio nije nijedna od opisanih slika, niti one koje ću zadržati za sebe, shvatio sam da to nisu ni godine slušanja o istoriji umetnosti, već da je u pitanju naizgled opšte mesto, rečenica sa kojom se većina ljudi na svetu već susrela: na prvoj godini fakulteta, u toku razgovora o onoj vrsti nevolja koje u jednakoj meri more i umetnike i ostatak društva, Profesor se pozvao, ni manje ni više, nego na Novi zavet, štivo do koga u to vreme nisam previše držao, i poručio nam sledeće: *Uđite na uska vrata; jer su široka vrata i širok put što vode u propast, i mnogo ih ima koji njim idu. Kao što su uska vrata i tesan put što vode u život, i malo ih je koji ga nalaze.*

Biti profesor, kad se sve oduzme i sabere, znači ostati čovek. ¶

LUKA TRIPKOVIĆ

LJUBAVNA PRIČA ZA SVA VREMENA

STRAHINJA BANOVIĆ

FILM STEFANA ARSENIJEVIĆA

IBRAHIM KOMA

NANCY MENSAH-OFFEI

OD 13.OKTOBRA U BIOSKOPIMA

EUROPEAN FILM AWARDS
FEATURE FILM SELECTION 2022

Grand Prix Crystal Globe
Karlovy Vary International Film Festival Crystal Globe Competition

Best Actor
Karlovy Vary International Film Festival Crystal Globe Competition

Special Jury Mention for cinematography
Karlovy Vary International Film Festival Crystal Globe Competition

EUROPA CINEMAS LABEL
KARLOVY VARY 2021

Ecumenical Jury Prize Karlovy Vary 2021

Soul Food Films predstavlja produkciju Art & Popcorn u koprodukciji sa Les Films Fauves, Surprise Alley, Chouchkov Brothers i Artbox

Uloge: **IBRAHIM KOMA NANCY MENSAH-OFFEI MAXIM KHALIL RAMI FARAH NEBOJŠA DUGALIĆ**

Kompozitor: **MARTYNAS BIALOBŽESKIS** Snimatelj zvuka: **OLIVIER DANDRÉ** Dizajn zvuka: **ZORAN MAKSIMOVIĆ** Maska: **SOPHIE GARLINSKAS** Kostim: **CARINE RANDO DE FELICE**

Montaža: **VANJA KOVAČEVIĆ** Scenografija: **ZORANA PETROV** Izvršni producent: **STEFAN MLADENOVIĆ** Pridruženi koproducenti: **IVICA VIDANOVIĆ NEVENA SAVIĆ**

Koproducenti: **GILLES CHANIAL ALICE ORMIÈRES & MYRINA MANÉ BORISLAV CHOUCHKOV KESTUTIS DRAZDAUSKAS** Direktor fotografije: **JELENA STANKOVIĆ**

Producent: **MIROSLAV MOGOROVIĆ** Scenario: **STEFAN ARSENIJEVIĆ BOJAN VULETIĆ NICOLAS DUCRAY** Režija: **STEFAN ARSENIJEVIĆ**

ART & POPCORN MOTION PICTURE COMPANY

UZ PODRŠKU: EURIMAGES

MEDIJSKI POKROVITELJI:

MEĐUNARODNA DISTRIBUCIJA: DISTRIBUCIJA:

SOUL FOOD

MCF

ne gubite vreme
čitajte nas na internetu

pretplatu možete platiti na sajtu
platnom karticom, u kom slučaju
se otvaranje ili produženje naloga vrši odmah,
a postoji i mogućnost automatskog
mesečnog obnavljanja uplate.

(naravno, mesečno obnavljanje pretplate možete ukinuti kad želite)

VISA MasterCard Maestro DinaCard AMERICAN EXPRESS

www.vreme.com

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec